

De Nederlandse conjunctuur

2004, aflevering 2

Verantwoording

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven. Deze aflevering bevat de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen 2003-IV.

Waar mogelijk zijn de gegevens over het vierde kwartaal van 2003 aangevuld met indicatoren voor het eerste kwartaal van 2004. Daarbij gaat het onder meer om de Consumptie-index, het Consumenten Conjunctuur Onderzoek, de Conjunctuurtesten van de industrie en de zakelijke dienstverlening en de Productie-index van de industrie.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2004.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn incl. administratie- en
verzendkosten.

Abonnementsprijs: € 46,50

Prijs per los nummer: € 12,80

Kengetal: P-104

ISSN 1566-3191

Productnummer: 0531904020

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Verantwoording	2
Verklaring der tekens	4
Summary	7
1. Macro-economisch beeld	10
2. Bestedingen	14
2.1 Consumptie huishoudens in vierde kwartaal lager	15
2.2 Groei overheidsconsumptie vlakt licht af	15
2.3 Investerings: daling neemt af	15
2.4 Lichte groei van de uitvoer in het vierde kwartaal	17
3. Productie	18
Uitgelicht: chemie en horeca	22
4. Prijzen en lonen	24
4.1 Prijsstijging BBP in 2003 daalt sterk	24
4.2 Laagste inflatie sinds november 1989	24
4.3 Cao-loonstijging neemt verder af	25
4.4 Prijzen industrie in vierde kwartaal gestegen	25
5. Inkomen en arbeid	26
6. Internationaal	29
Artikel	32
Belastingopbrengst gedaald in 2003	32
Tabellen	36
Tables	36
Begrippenlijst	58
Main concepts	58
Verwante publicaties	60

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2002–2003	= 2002 tot en met 2003
2002/2003	= het gemiddelde over de jaren 2002 tot en met 2003
●	= niet aangepast aan jaarcijfers NR
□	= in overeenstemming met voorlopige jaarcijfers NR
■	= in overeenstemming met nader voorlopige jaarcijfers NR

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Explanation of symbols

.	= data not available
*	= provisional figure
x	= publication prohibited
—	= nil
—	= (between two figures) inclusive
0 (0,0)	= the figure is less than half of the chosen unit
a blanc	= category not applicable
2002–2003	= 2002 to 2003 inclusive
2002/2003	= the average of the years 2002 to 2003 inclusive
●	= not adjusted to annual figures NA
□	= adjusted to first preliminary annual NA figures
■	= adjusted to second preliminary annual NA figures

In case of rounding the total may not completely match the sum of the added numbers.

Afsluitdatum gegevensverwerking voor tabellen en persbericht: 1 april 2004.

De tekst van deze publicatie is tot 21 april 2004 bijgewerkt.

Closing data of data processing for tables and press release: April 1st 2004.

The text in this publication has been updated until April 21st 2004.

Short term indicators

		Unit	2002		2003				2004
			III	IV	I	II	III	IV	I
Economic growth									
Netherlands	% volume growth	0.7	0.1	-0.2	-1.1	-1.2	-0.4	.	
Germany	% volume growth	0.4	0.5	0.1	-0.3	-0.3	0.0	.	
EU-15	% volume growth	1.2	1.3	0.9	0.4	0.6	0.7	.	
US	% volume growth	3.3	2.9	2.1	2.4	3.6	4.3	.	
Japan	% volume growth	1.5	2.5	2.7	2.4	2.0	3.8	.	
Expenditure and foreign trade									
Imports of goods and services	% volume growth	0.5	2.9	1.2	-0.3	-0.4	1.9	.	
Exports of goods and services	% volume growth	1.6	2.3	0.9	-1.2	-0.6	1.1	.	
Consumption	% volume growth	1.8	1.7	0.9	0.2	-0.5	-0.4	.	
Government	% volume growth	3.9	3.8	3.0	2.5	2.4	2.8	.	
Households	% volume growth	0.9	0.7	-0.1	-1.1	-1.9	-1.9	.	
Gross fixes capital formation	% volume growth	-3.8	-7.8	-5.3	-3.4	-3.5	-0.5	.	
Businesses	% volume growth	-5.0	-8.7	-5.1	-3.4	-3.7	-1.0	.	
Government	% volume growth	2.4	-3.0	-6.5	-3.7	-2.4	1.5	.	
Surplus of the nation on current transactions	in % GDP	3.7	2.7	0.3	-2.3	3.6	2.5	.	
Production (value added)									
Producers of goods	% volume growth	0.0	-2.2	-1.0	-3.3	-3.5	-1.3	.	
Producers of commercial services	% volume growth	0.3	0.0	-0.4	-1.1	-1.1	-0.2	.	
Producers of non-commercial services	% volume growth	2.6	3.0	2.3	2.2	2.3	2.6	.	
Prices, wages and interest rates									
Consumer price index	% change	3.3	3.1	2.4	2.0	2.0	1.9	1.2	
Producers' prices manufacturing industry: output	% change	0.1	3.4	6.0	0.6	-0.2	-0.1	.	
Producers' prices manufacturing industry: input	% change	-0.9	4.5	9.2	-0.3	0.9	2.0	.	
Crude oil, North Sea Brent	\$ per barrel	26.61	26.56	30.92	26.25	28.23	29.30	31.43	
US dollar	euro	1.02	1.00	0.93	0.88	0.89	0.84	0.80	
Monthly contract wages	% change	3.4	3.4	3.3	3.0	2.6	2.4	1.8	
Call money	%	3.3	3.2	2.8	2.4	2.1	2.0	2.0	
Assets and financing									
AEX All-share index ¹⁾	% change	-31.0	7.9	-19.3	17.4	4.3	10.5	1.1	
Savings	% change	10.6	10.0	10.6	10.7	10.3	10.4	.	
Consumer credit	% change	2.8	10.0	5.4	0.7	1.8	4.1	.	
Labour market									
Paid employment in full-time equivalents	% change	0.2	-0.2	-0.5	-0.9	-1.1	-1.5	.	
Hours worked by temporary workers	% change	-6.3	-4.9	-7.2	-10.7	-8.8	.	.	
Registered unemployment	%	4.3	4.2	5.0	5.3	5.3	5.5	6.6	
Vacancies	x 1 000	115	121	124	125	81	94	.	
Sentiment									
Producers' confidence manufacturing industry	level (%)	-0.8	-1.8	-5.9	-7.2	-6.4	-3.0	-2.2	
Consumer confidence	level (%)	-27.3	-31.8	-36.0	-36.3	-35.0	-32.9	-25.9	
Calendar and season									
Shopping days		79	77	76	75	79	77	77	
Working days		66	64	63	61	66	64	64	

¹⁾ Change on previous period.

Summary

Dutch economic growth showed a decline of 0.7% in 2003. In the fourth quarter, GDP volume fell by 0.4% compared with one year earlier. After adjustment for seasonal and calendar effects, there was a small quarter-on-quarter growth of 0.4% in the fourth quarter compared with the third quarter of 2003.

GDP price increase slows down

In 2003, GDP price level was 2.8% higher than one year earlier. In the fourth quarter of 2003, the GDP price level was 2.2% higher than one year earlier. In the fourth quarter of 2003 inflation (measured by the consumer price index) stabilised at 1.9%.

Labour productivity slightly up

Because of the delayed reaction of the labour market to the rapid deceleration of production growth, labour productivity stagnated in 2002.

The fall did not continue in the fourth quarter of 2003. Job growth fell by 1.0% in the fourth quarter, lifting up labour productivity slightly. The number of job vacancies increased in the fourth quarter, while unemployment rose again.

Wage decrease

Wage rises slowed down further in the fourth quarter. The average wages per labour year in the fourth quarter of 2003 were 3.1% up on one year earlier. On average the year 2003 showed wage rises of 3.8%.

Operating surplus slightly up

The total value of the wage sum rose slightly slower than total income in the fourth quarter, pushing down the share of the wage sum in GDP.

The value of total net operating surplus – the income of enterprises and the self-employed – was 0.4% higher than in the fourth quarter of 2002. The third quarter of 2003 showed a fall in entrepreneurial income of 4.0%.

Investment still down

As in the preceding quarters, investment spending in the fourth quarter of 2003 was lower than one year earlier (–0.5%). The decrease in investments, however, was the smallest in two years. Private sector investment was down (–1.0%). Public sector investment was up again in the fourth quarter (+1.5%).

Consumption dropped again

Household consumption fell by 1.9% in the fourth quarter of 2003. Consumption is very low in comparison with previous years. Consumers spent less on durable goods in particular. Public consumption grew by 2.8% in the fourth quarter of 2003.

Exports up again

Exports showed a 1.1% higher volume in the fourth quarter than in the same period last year. In the previous quarter exports were down. The fourth quarter showed a recovery of re-exports, i.e. goods produced abroad that are redistributed to foreign countries by distribution companies in the Netherlands, such as computers and electronics (+4.4%). Exports of services were lower than one year earlier (–0.5%). Exports of goods produced in the Netherlands decreased (–0.8%) in the fourth quarter.

Imports also up in fourth quarter

Imports were also higher in the fourth quarter than one year earlier (+1.9%). This was also partly caused by the increase in re-exports. Apart from that, the use of raw materials, transport vehicles, and electronic and optical equipment by Dutch companies also increased.

Fall in manufacturing production

The production volume in the manufacturing industry was 1.8% lower in the fourth quarter than one year earlier. In 2003 production figures were also lower (–2.3%). Almost all sectors of manufacturing showed a fall in production, except for the oil and chemical industry.

Production in construction down again

In construction, volume growth in the fourth quarter slowed down again (–2.3%), just as in previous quarters of 2003.

Fall in production by commercial services

Production by commercial services was slightly down in the fourth quarter of 2003 (–0.2%). In the period 1995-2000 this sector grew at annual rates of between 4 and 6%. In the hotel and restaurant and temp agencies sectors in particular the volume of value added was lower than one year earlier.

Growth in the postal and communication sector was slightly higher in the fourth quarter (+2.7%). In financial services, growth was also higher than in the previous quarter (+6.4%). Both branches are still growing.

Growth in non-commercial services still high

For non-commercial services volume growth was still high in the fourth quarter. General government, education and care showed average growth rates of 2.6%. Consequently, these branches were still amongst the fastest growing sectors of the Dutch economy.

2004-I: small improvement expectations

The first quarter of 2004 showed that expectations improved slightly. Business enterprises and consumer confidence indicate an improvement for the near future. Consumer confidence is still low on average, but has been showing a rising trend since July 2003. Consumer expectations regarding the economic situation are improving slightly, but are still low. The declining trend in consumption stopped in January for the first time since 2003.

In January 2004 production in the manufacturing industry was up 0.7% compared with one year earlier.

Manufacturers are more optimistic for the near future. Producers' confidence improved in March to a level of -2.3%; that is 0.7% higher than in February. Manufacturers are more optimistic about the level of order intakes and the expected business sentiment in the immediate future.

The value of Dutch exports was almost 4% lower in January compared with the level twelve months previously. This year January had one working day fewer than last year. The business sentiment survey shows a small improvement of order intakes in February. In March they indicated the same level of intakes. Because of the importance of manufacturing in the development of total exports, growth rates for Dutch exports are not expected rise substantially in the near future.

Inflation was 1.2% in February 2004. This sets the smallest price increase since November 1989. The highest level of Dutch inflation was reached in the summer of 2001. Dutch inflation according to the European harmonised index was 1.3% in February, down from 1.5% in January. Dutch inflation was 0.3 of a percent point lower than inflation in Europe.

Staat 1
Conjunctuurindicatoren

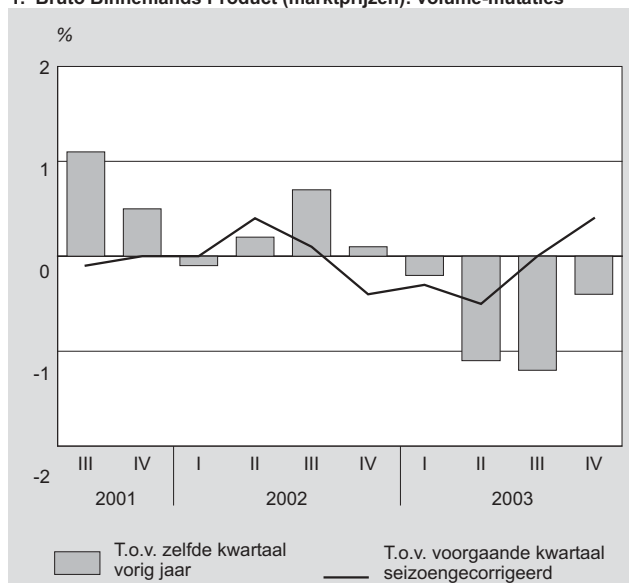
	Eenheid	2002		2003				2004
		III	IV	I	II	III	IV	I
Economische groei								
Nederland	% volumegroei	0,7	0,1	-0,2	-1,1	-1,2	-0,4	.
Duitsland	% volumegroei	0,4	0,5	0,1	-0,3	-0,3	0,0	.
EU-15	% volumegroei	1,2	1,3	0,9	0,4	0,6	0,7	.
VS	% volumegroei	3,3	2,9	2,1	2,4	3,6	4,3	.
Japan	% volumegroei	1,5	2,5	2,7	2,4	2,0	3,8	.
Bestedingen en buitenlandse handel								
Invoer goederen en diensten	% volumegroei	0,5	2,9	1,2	-0,3	-0,4	1,9	.
Uitvoer goederen en diensten	% volumegroei	1,6	2,3	0,9	-1,2	-0,6	1,1	.
Consumptie	% volumegroei	1,8	1,7	0,9	0,2	-0,5	-0,4	.
Overheid	% volumegroei	3,9	3,8	3,0	2,5	2,4	2,8	.
Huishoudens incl. IZW huishoudens	% volumegroei	0,9	0,7	-0,1	-1,1	-1,9	-1,9	.
Bruto investeringen in vaste activa	% volumegroei	-3,8	-7,8	-5,3	-3,4	-3,5	-0,5	.
Bedrijven	% volumegroei	-5,0	-8,7	-5,1	-3,4	-3,7	-1,0	.
Overheid	% volumegroei	2,4	-3,0	-6,5	-3,7	-2,4	1,5	.
Saldo lopende transacties met het buitenland	in % BBP	3,7	2,7	0,3	-2,3	3,6	2,5	.
Productie (toegevoegde waarde)								
Goederenproducenten	% volumegroei	0,0	-2,2	-1,0	-3,3	-3,5	-1,3	.
Producenten van commerciële diensten	% volumegroei	0,3	0,0	-0,4	-1,1	-1,1	-0,2	.
Producten van niet-commerciële diensten	% volumegroei	2,6	3,0	2,3	2,2	2,3	2,6	.
Prijzen, Cao-lonen en rentestanden								
Consumentenprijsindex	% mutatie	3,3	3,1	2,4	2,0	2,0	1,9	1,2
Producentenprijsindexcijfer industrie afzet	% mutatie	0,1	3,4	6,0	0,6	-0,2	-0,1	.
Producentenprijsindexcijfer industrie verbruik	% mutatie	-0,9	4,5	9,2	-0,3	0,9	2,0	.
Aardolie, North Sea Brent	\$ per barrel	26,61	26,56	30,92	26,25	28,23	29,30	31,43
Amerikaanse dollar	euro	1,02	1,00	0,93	0,88	0,89	0,84	0,80
Cao-lonen per maand	% mutatie	3,4	3,4	3,3	3,0	2,6	2,4	1,8
Daggeldrente	%	3,3	3,2	2,8	2,4	2,1	2,0	2,0
Vermogen en financiering								
AEX All-share herbeleggingsindex ¹⁾	% mutatie	-31,0	7,9	-19,3	17,4	4,3	10,5	1,1
Spaartegoeden	% mutatie	10,6	10,0	10,6	10,7	10,3	10,4	.
Verstrekt consumptief krediet	% mutatie	2,8	10,0	5,4	0,7	1,8	4,1	.
Arbeidsmarkt								
Arbeidsvolume van werknemers	% mutatie	0,2	-0,2	-0,5	-0,9	-1,1	-1,5	.
Aantal uren van uitzendkrachten	% mutatie	-6,3	-4,9	-7,2	-10,7	-8,8	.	.
Werkloze beroepsbevolking	%	4,3	4,2	5,0	5,3	5,3	5,5	6,6
Aantal vacatures	x 1 000	115	121	124	125	81	94	.
Stemming								
Producentenvertrouwen industrie	niveau (%)	-0,8	-1,8	-5,9	-7,2	-6,4	-3,0	-2,2
Consumentenvertrouwen	niveau (%)	-27,3	-31,8	-36,0	-36,3	-35,0	-32,9	-25,9
Kalender en seizoenen								
Koopdagen		79	77	76	75	79	77	77
Werkdagen		66	64	63	61	66	64	64

¹⁾ Veranderingen t.o.v. de voorgaande periode.

1. Macro-economisch beeld

De Nederlandse economie is in 2003 met 0,7 procent gekrompen. Daarmee beleefde Nederland economisch het slechtste jaar sinds 1982, toen de krimp 1,3 procent bedroeg. De volumedaling van het bruto binnenlands product (BBP) in het vierde kwartaal bedroeg 0,4 procent. De werkgelegenheid en het aantal openstaande vacatures zijn in 2003 gedaald en de werkloosheid is verder gestegen. In het eerste kwartaal van 2004 laten de indicatoren een lichte verbetering van het conjunctuurbeeld zien.

1. Bruto Binnenlands Product (marktprijzen): volume-mutaties

De Nederlandse economie is in het vierde kwartaal van 2003 gekrompen. De volumedaling van het bruto binnenlands product (BBP) bedroeg 0,4 procent ten opzichte van een jaar eerder. Daarmee is de Nederlandse economie in 2003 als geheel met 0,7 procent gekrompen. Het laatste jaar met een daling van het BBP was 1982.

Het volume van het BBP na correctie voor seizoen- en kalendereffecten was in het vierde kwartaal 0,4 procent hoger dan in het derde kwartaal van 2003. Deze lichte groei komt na een stabilisatie in het derde kwartaal. In de drie kwartalen daarvoor kromp de economie.

Het consumentenvertrouwen lag in 2003 vrijwel het hele jaar op een laag niveau. Het vertrouwen is in het vierde kwartaal van 2003 nog steeds laag, maar consumenten zijn wel iets positiever dan enkele maanden eerder. Vooral het oordeel over de koopbereidheid verbeterde. Ook de stemming op de Amsterdamse effectenbeurs verbeterde in het vierde kwartaal. De koersstijging op Nederlandse aandelen bedroeg in het vierde kwartaal ruim 10 procent. De beursindex bereikte in het eerste kwartaal van 2003 een (voorlopig) dieptepunt. De koers bedroeg toen ruim een derde van de top medio 2000.

De stagnatie van de economische activiteit is in 2003 in toenemende mate zichtbaar geworden op de arbeidsmarkt. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt op bewegingen in de economische groei met een vertraging van ongeveer een jaar. De daling van de economische groei zette het begin 2001 in. Pas in het tweede kwartaal van 2003 was het aantal banen lager dan een jaar eerder, waarmee de vertraging op de arbeidsmarkt ongeveer twee jaar bedroeg. In het vierde kwartaal van 2003 is het totaal aantal banen 1,0 procent lager dan in het vierde kwartaal van 2002. De werkgelegenheid, gemeten in voltijdbanen, daalde in het vierde kwartaal met 1,5 procent.

Het aantal vacatures is in het vierde kwartaal van 2003 gestegen. Eind december 2003 stonden er, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden, bijna 100 duizend vacatures open. Dit zijn er 7 duizend meer dan in het derde kwartaal van 2003. Het is voor het eerst in bijna drie jaar dat het aantal vacatures stijgt.

De werkloosheid liep verder op. Nederland telde in het vierde kwartaal van 2003 gemiddeld 431 duizend werklozen. Ten opzichte van een jaar eerder groeide de werkloze beroepsbevolking met 99 duizend personen. In het vierde kwartaal was 5,5 procent van de beroepsbevolking werkloos (seizoengecorrigeerd is dit 6,1 procent). Over heel 2003 kwam de werkloosheid gemiddeld uit op 396 duizend. Dat is 94 duizend hoger dan in 2002. In het tweede kwartaal van 2003 was de werkloze beroepsbevol-

Staat 2
Bruto binnenlands product

	2002				2003			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
mld euro; prijsniveau 1995								
Oorspronkelijk BBP	90,1	94,1	90,2	94,1	89,9	93,0	89,1	93,7
Kalendereffecten	0,5	0,0	-0,2	0,2	0,5	0,0	-0,2	0,2
Gestandaardiseerd BBP	90,6	94,1	89,9	94,3	90,4	93,0	88,8	94,0
Seizoeneffecten	1,3	-1,8	2,4	-2,3	1,3	-1,8	2,4	-2,4
Conjunctuurrelevant BBP	91,8	92,2	92,4	92,0	91,7	91,2	91,2	91,6

king voor het eerst sinds 1997 weer boven de 400 duizend. In 2002 werd de grens van 300 duizend gepasseerd. Het laagste punt werd in de loop van 2001 bereikt; toen telde Nederland 232 duizend werklozen.

2003-IV: economie krimpt

In het vierde kwartaal van 2003 is de Nederlandse economie gekrompen. De bedrijfsinvesteringen daalden in het vierde kwartaal opnieuw. De uitvoer van goederen en diensten is met 1,1 procent gestegen. De consumptie van gezinnen is in het vierde kwartaal met 1,9 procent afgenomen. De overheidsconsumptie nam met 2,8 procent toe. De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindex, bedroeg 1,9 procent. De prijsstijging van het BBP liep in het vierde kwartaal terug tot 2,2 procent. Voor het hele jaar 2003 kwam de BBP-deflator uit op 2,8 procent. De stijging van de totale door werkgevers betaalde loonsom (+1,6 procent) lag in het vierde kwartaal van 2003 beneden de waarde van de prijsstijging van het BBP (+1,8 procent). Het netto ondernemersinkomen was in het vierde kwartaal 0,4 procent hoger dan een jaar eerder.

Bestedingen: investeringen iets lager, herstel uitvoer

De investeringen in vaste activa waren in het vierde kwartaal van 2003 0,5 procent lager dan die in dezelfde periode van een jaar eerder. Daarmee dalen de investeringen voor het tiende kwartaal op rij, maar de daling is wel de kleinste sinds twee jaar.

De bedrijfsinvesteringen zijn in het vierde kwartaal met 1,0 procent gedaald. In het vierde kwartaal is vooral minder geïnvesteerd in bedrijfsgebouwen, vrachtauto's, zakenauto's en in machines en installaties. De investeringen in computers zijn wel fors gestegen.

De overheidsinvesteringen zijn met 1,5 procent toegenomen. Dit betekent dat de overheidsinvesteringen na vier kwartalen van krimp weer toenemen.

Het volume van de consumptie van huishoudens is in het vierde kwartaal met 1,9 procent gedaald. Deze daling is even groot als die in het derde kwartaal. De daling in het vierde kwartaal van 2003 deed zich het sterkst voor bij de aanschaf van duurzame goederen. Vooral de bestedingen aan meubels en woninginrichting bleven achter. Ook zijn minder personenauto's gekocht.

De groei van de overheidsconsumptie is in het vierde kwartaal van 2003 uitgekomen op 2,8 procent. Die groei was in 2003 als geheel 2,7 procent. Vooral de uitgaven aan zorg zijn toegenomen. Ook aan openbaar bestuur en onderwijs is meer uitgegeven. De overheidsconsumptie draagt niet langer als enige bestedingscategorie positief bij aan de economische groei. Ook de export heeft in het vierde kwartaal positief bijgedragen aan de economische groei.

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten is in het vierde kwartaal van 2003 1,1 procent hoger dan een jaar eerder. In het jaar 2003 als geheel stabiliseerde het uitvoervolume (+0,1 procent).

Het volume van de uitvoer van goederen is in het vierde kwartaal met 1,4 procent gestegen. De stijging van de uit-

voer van goederen is toe te schrijven aan het aantrekken van de wederuitvoer. Dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben ondergaan (bijvoorbeeld computers en toebehoren). Het volume van de wederuitvoer is in het vierde kwartaal van 2003 met 4,4 procent gestegen. De wederuitvoer groeide in 2003 als geheel met 2,3 procent. De uitvoer van Nederlandse producten daalde in het vierde kwartaal met 0,8 procent. Voor 2003 als geheel bedroeg de daling van de uitvoer van Nederlandse producten 1,2 procent.

Het volume van de uitvoer van diensten was in het vierde kwartaal van 2003 0,5 procent lager. De krimp van de uitgevoerde diensten in 2003 als geheel bedroeg 0,9 procent.

Invoer hoger

In het vierde kwartaal is het volume van ingevoerde goederen en diensten met 1,9 procent gestegen ten opzichte van een jaar eerder. De groei van de invoer van goederen bedroeg 2,6 procent. De toename komt na twee kwartalen waarin het volume van de ingevoerde goederen terugliep. Vooral de invoer van transportmiddelen, elektrotechnische en optische apparaten, en van basismetalen en metaalproducten nam toe in het vierde kwartaal. Het volume van ingevoerde diensten lag in het vierde kwartaal 0,9 procent lager. In 2003 is het volume van de ingevoerde goederen en diensten in totaal iets gestegen (+0,6 procent).

Productie: krimp bedrijfsleven neemt af

De productie van het bedrijfsleven, afgemeten aan de toegevoegde waarde, was in het vierde kwartaal in de meeste bedrijfstakken lager dan een jaar eerder. De daling is echter in de meeste bedrijfstakken kleiner dan gemiddeld in 2003. De grootste dalingen hebben zich voorgedaan in de bouwnijverheid en in de industrie. In de commerciële dienstverlening lieten de detailhandel, de horeca en de uitzendbureaus opvallend grote dalingen zien. De telecombedrijven en de financiële instellingen kenden echter een toename van de productie. De productie van de zorg en de overheid steeg in het vierde kwartaal van 2003 met 2,6 procent.

De landbouw zag de productie in het vierde kwartaal van 2003 krimpen. Het volume van de productie lag 0,5 procent lager dan een jaar eerder. De krimp in 2003 als geheel is uitgekomen op 1,9 procent. Door een verslechtering van de afzetprijzen is de toegevoegde waarde in het vierde kwartaal met 6,3 procent gedaald.

In de industrie was het productievolume in het vierde kwartaal 1,8 procent lager. De productiedaling was relatief groot in de machine- en transportmiddelenindustrie. In de aardolie- en chemische industrie trok de productie juist verder aan. Het volume van de productie van de industrie in 2003 als geheel is met 2,3 procent gedaald.

De bouwnijverheid kende in het vierde kwartaal van 2003 een krimp van de productie van 2,3 procent. In 2003 bedroeg de krimp hier 3,0 procent.

De commerciële dienstverlening liet een lichte daling van het productievolume zien (-0,2 procent). In de periode

1995–2000 kende deze bedrijfstak nog groeicijfers tussen de 4 en 6 procent.

In de bedrijfstak handel en reparatie is het productievolume in het vierde kwartaal met 1,7 procent gedaald. De horeca kende opnieuw een productiedaling (–2,1 procent).

Bij de post en telecommunicatiebedrijven is het groeitempo in het vierde kwartaal iets opgelopen tot 2,7 procent. De groei van de toegevoegde waarde van deze bedrijven voor heel 2003 kwam uit op 2,6 procent.

De productie van de financiële instellingen was in het vierde kwartaal 6,4 procent hoger, waarmee de volumegroei over heel 2003 uitkwam op 3,4 procent. De gunstige ontwikkeling van de rente en het aantrekkende beleggingsklimaat hadden een positief effect op de productie.

De uitzendbureau's lieten een opvallend grote daling zien. De productie daalde met 4,4 procent ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002.

Bij de niet-commerciële dienstverleners groeide de productie in het vierde kwartaal opnieuw. De overheid, het onderwijs en de zorgsector kenden een gemiddelde groei van 2,6 procent. Daarmee behoren deze bedrijfstakken nog steeds tot de snelst groeiende sectoren van de Nederlandse economie. De groei voor 2003 is uitgekomen op 2,3 procent.

Werkgelegenheid daalt verder

De werkgelegenheid, gemeten in banen, is in het vierde kwartaal van 2003 lager dan die in het vierde kwartaal van 2002. Bij de overheid en in de zorgsector was in het vierde kwartaal nog sprake van een groeiende werkgelegenheid, maar de groei is wel afgevlakt. De banengroei bedroeg hier respectievelijk 1,4 procent en 3,9 procent. In het bedrijfsleven daalde de werkgelegenheid in vrijwel alle sectoren. Zo kende de industrie een krimp van de werkgelegenheid in het vierde kwartaal van 3,4 procent ten opzichte van een jaar eerder. In de financiële en zakelijke dienstverlening bedroeg deze krimp 3,1 procent. De daling van de werkgelegenheid in de bouwrijverheid was 4,9 procent. Ook in de overige commerciële bedrijfstakken was er sprake van een krimpende werkgelegenheid.

Arbeidsproductiviteit neemt iets toe

Doordat de arbeidsmarkt vertraagd reageerde op de snelle groeivertraging van de productie stagneerde in 2002 de arbeidsproductiviteit in de totale economie (+0,0 procent). In het vierde kwartaal van 2003 daalde de werkgelegenheid, gemeten in arbeidsjaren, met 1,5 procent. Het productievolume lag 0,4 procent lager, zodat de arbeidsproductiviteit in het vierde kwartaal kon stijgen. Over heel 2003 is sprake van een beperkte toename. De werkgelegenheid, gemeten in arbeidsjaren, daalde in 2003 met 1,0 procent. Het productievolume daalde met 0,7 procent, zodat de arbeidsproductiviteit met ongeveer 0,3 procent is toegenomen.

Loonkosten stijgen steeds langzamer

De loonstijging is in het vierde kwartaal afgenomen. Het loon per arbeidsjaar lag in het vierde kwartaal gemiddeld 3,1 procent hoger dan een jaar eerder. Deze stijging is duidelijk minder dan de 5,0 procent in het vierde kwartaal van 2002. Het stijgingstempo is sindsdien steeds verder afgenomen. In de industrie was de loonkostenstijging met 2,0 procent het laagst. Het hoogst was de stijging bij de overheid met 4,4 procent, voornamelijk als gevolg van de eindejaarsuitkeringen. De CAO-loonstijging bedroeg 2,4 procent in het vierde kwartaal van 2003.

Aandeel loonsom in BBP lager

De totale waarde van de loonsom steeg in het vierde kwartaal van 2003 minder snel (+1,6 procent) dan het totale inkomen (+1,8 procent). Het aandeel van de loonsom in het BBP is dan ook gedaald van 49,9 procent in het vierde kwartaal van 2002 naar 49,8 procent in het vierde kwartaal van 2003.

Ondernemersinkomen iets hoger

De waarde van het inkomen van ondernemers en zelfstandigen, het netto exploitatieoverschot, is in het vierde

Staat 3
Bruto binnenlands product: ontwikkeling

	2002				2003			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar								
Oorspronkelijk BBP	–0,1	0,2	0,7	0,1	–0,2	–1,1	–1,2	–0,4
Gestandaardiseerd BBP	0,2	0,2	0,5	0,1	–0,2	–1,1	–1,2	–0,4
% volumemutatie t.o.v. de voorgaande periode								
Conjunctuurrelevant BBP	0,0	0,4	0,1	–0,4	–0,3	–0,5	0,0	0,4

kwartaal 0,4 procent hoger. In het derde kwartaal was er nog sprake van een forse daling van het ondernemersinkomen (–4,0 procent).

Ruilvoetverbetering

In het vierde kwartaal van 2003 was sprake van een ruilvoetverbetering. De uitvoerprijzen daalden minder snel (–1,0 procent) dan de invoerprijzen (–1,5 procent). Dit had een opwaarts effect op de prijsstijging van het bruto binnenlands product.

Consumptieprijsstijging stabiel

De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindex, kwam in het vierde kwartaal van 2003 uit op 1,9 procent. In heel 2003 bedroeg de prijsstijging gemiddeld 2,1 procent. De inflatie in Nederland ligt daarmee dicht bij de inflatie van de eurozone als geheel.

Nationale besparingen lager

Het beschikbaar nationaal inkomen kwam in het vierde kwartaal lager uit dan het bruto binnenlands product. De primaire en secundaire inkomensstromen van Nederland met het buitenland in vergelijking met het vierde kwartaal van 2002 bleven per saldo gelijk (3,2 miljard euro). Het beschikbaar nationaal inkomen nam toe met 2,2 miljard euro. De consumptieve bestedingen stegen met 1,3 miljard euro en de nationale besparingen met 0,8 miljard.

In het vierde kwartaal van 2003 kwam de waarde van de binnenlandse investeringen (inclusief voorraden) 1,0 miljard euro hoger uit dan een jaar eerder. De besparingen bleven achter bij de investeringen, zodat het nationaal inkomenssaldo in het vierde kwartaal van 2003 met 0,2 miljard euro is gedaald. Dit inkomenssaldo, dat gelijk is aan het saldo van de lopende transacties met het buitenland, kwam uit op 2,9 miljard euro. De nationale besparingen bedroegen in het vierde kwartaal 27,1 miljard euro. In 2003 als geheel is 4,6 miljard euro minder gespaard dan in 2002. De nationale besparingen kwamen daarmee in 2003 uit op een niveau van 96 miljard euro.

2004-I: conjunctuurbeeld licht verbeterd

De eerste economische gegevens over het eerste kwartaal van 2004 laten een lichte verbetering van de conjunctuur zien. De inflatie bereikte in februari het laagste punt van de afgelopen acht jaar en de productie in de industrie lag voor het eerst sinds vijftien maanden weer boven het niveau van een jaar eerder. De ondernemers in de industrie waren in maart 2004 optimistischer dan in februari. Hiermee werd de opgaande lijn in het producentenvertrouwen weer opgepakt. Het consumentenvertrouwen kent sinds juli 2003 een licht stijgende tendens. De daling van de consumptie is

afgevlakt in januari. De situatie op de arbeidsmarkt verslechterde. In het eerste kwartaal van 2004 telde Nederland gemiddeld een half miljoen werklozen.

Consumptieve bestedingen

Het volume van de binnenlandse consumptie was in januari vrijwel gelijk aan dat in januari 2003 (–0,1 procent). In de tweede helft van 2003 werd bijna 2 procent minder besteed. De ontwikkeling van de consumptie in januari 2004 werd positief beïnvloed door een gunstiger koopdagenpatroon en door beleidsmaatregelen in de zorg. Ook zonder deze effecten was de daling echter kleiner dan in voorgaande maanden.

Productie industrie hoger in januari

De industrie heeft in januari 0,7 procent meer geproduceerd dan in januari 2003. Daarmee lag de productie voor het eerst sinds vijftien maanden weer boven het niveau van een jaar eerder.

De ondernemers in de industrie zijn in maart iets optimistischer geworden. Het producentenvertrouwen is gestegen tot –2,3. Dit is 0,7 punten hoger dan in februari. Hiermee is de opgaande lijn sinds het dieptepunt van –9,4 in juni 2003 weer voortgezet. De ondernemers zijn in maart duidelijk optimistischer geworden over de verwachte bedrijvigheid in de komende maanden. Het oordeel over de orderpositie is voor de zevende achtereenvolgende maand verbeterd. Het oordeel over de voorraden gereed product is daarentegen licht verslechterd.

Waarde goederenuitvoer lager in januari

De waarde van de goederenuitvoer was in januari bijna 4 procent lager dan in januari 2003. Januari telde in 2004 echter een werkdag minder dan in 2003.

De conjunctuurtest van de industrie liet in februari 2004 een lichte toename van de buitenlandse orderontvangst van de industrie zien. In maart hebben de ondernemers gemeld dat zij uit het buitenland nagenoeg evenveel orders hebben ontvangen als de voorgaande maand.

Inflatie in februari gedaald

De inflatie is in februari 2004 uitgekomen op 1,2 procent. In een jaar tijd is het inflatiepercentage gehalveerd. De inflatie is in Nederland sinds medio 2001 bijna voortdurend afgenomen. Na november 1989 is de inflatie niet meer zo laag geweest. De Nederlandse inflatie volgens de Europees geharmoniseerde norm is van januari op februari 2004 gedaald van 1,5 naar 1,3 procent. Daarmee was de inflatie in Nederland in februari 0,3 procentpunt lager dan het gemiddelde van de Eurozone.

2. Bestedingen

Aan het eind van 2003 verbetert de economische situatie van ons land enigszins. Aan de bestedingenkant van de economie trekt de buitenlandse handel licht aan. In het vierde kwartaal zijn zowel de in- als de uitvoer hoger dan een jaar eerder. De afname van de investeringen vlakkt in het vierde kwartaal af. Het beeld bij de consumptieve bestedingen door huishoudens blijft daarentegen negatief. De overheidsconsumptie levert net als in de voorgaande periode ook in het vierde kwartaal een positieve bijdrage aan de economische groei.

2.1 Consumptie huishoudens in vierde kwartaal lager

Het volume van de huishoudensconsumptie is in het vierde kwartaal 1,9 procent kleiner dan een jaar eerder. Deze afname is even groot als in het derde kwartaal, maar de ontwikkeling van de consumptie wordt in het vierde kwartaal geremd door een incidentele factor. De autoverkoop waren in de periode waarmee vergeleken wordt uitzonderlijk hoog, waardoor ze in het vierde kwartaal van 2003 terugvallen.

Daling bij duurzame goederen versterkt

In het vierde kwartaal van 2003 wordt voor prijsverandering gecorrigeerd vooral minder besteed aan duurzame goederen. Bij deze conjunctuurgevoelige consumptie categorie komt het volume 6,6 procent lager uit dan in het vierde kwartaal van 2002. De daling wordt breed gedragen. Behalve aan auto's en andere vervoermiddelen is ook veel minder besteed aan meubels, kleding en schoenen. Bij de huishoudelijke apparaten gaat het wat beter. Hieraan wordt in het vierde kwartaal vrijwel evenveel uitgegeven als een jaar eerder.

De sterke afname bij de duurzame goederen in dit kwartaal heeft deels te maken met incidenteel hoge aankopen van nieuwe personenauto's eind 2002. Toen anticipeerden

consumenten op de afschaffing van de premie op schone en zuinige auto's per 1 januari 2003. Het volume van de bestedingen aan voertuigen ligt in het vierde kwartaal negen procent onder het niveau van dezelfde periode een jaar eerder.

Dienstenconsumptie licht hoger

De dienstenconsumptie is in het vierde kwartaal voor het eerst in 2003 weer hoger dan een jaar eerder (0,5 procent). Bij deze consumptie categorie loopt het beeld uiteen. De bestedingen in de horeca en aan overige diensten zoals reparatie en persoonlijke dienstverlening zijn lager dan een jaar eerder. Daarentegen wordt aan diensten als huisvesting, vervoer en communicatie, zorg en financiële diensten voor prijsverandering gecorrigeerd meer besteed dan in het vierde kwartaal van 2002.

Volume consumptie in 2003 met 1,2 procent gedaald

Voor heel 2003 was het volume van de huishoudensconsumptie 1,2 procent kleiner dan een jaar eerder. Na 1982 heeft zich op jaarbasis bij de consumptie door huishoudens geen volumedaling meer voorgedaan. Wat hun bestedingen betreft lieten de huishoudens het vooral in de tweede helft van het jaar flink afweten. In het eerste kwartaal van 2003 was het volume van de consumptie door huishoudens nog vrijwel gelijk aan dat van een jaar eerder (–0,1 procent).

Wel bescheiden stijging consumptiewaarde in 2003

De waarde van de consumptie door huishoudens ligt in het vierde kwartaal van 2003 rond de nullijn. Ook in het derde kwartaal was dit het geval.

Voor heel 2003 steeg de waarde van de consumptie door huishoudens met een bescheiden 0,7 procent. In 2001 en 2002 bedroeg de waarde stijging nog respectievelijk 6,2 en

Staat 4
Binnenlandse consumptieve bestedingen

	2002	2003	2003			
			I	II	III	IV
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Goederen, w.v.:	1,1	-2,0	0,9	-1,8	-3,4	-3,6
Voedings- en genotmiddelen	0,7	-0,1	1,2	-0,3	-0,8	-0,6
Duurzame consumptiegoederen	1,7	-3,7	0,4	-2,9	-5,1	-6,6
Overige goederen	0,4	-1,2	1,4	-1,6	-3,3	-1,8
Diensten	0,8	-0,1	-0,5	-0,3	-0,2	0,5
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (binnenlands)	0,9	-1,1	0,2	-1,0	-1,8	-1,6
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (nationaal)	0,8	-1,2	-0,1	-1,1	-1,9	-1,9

4,0 procent. Terwijl er werd bezuinigd op de bestedingen werd er in 2003 volop gespaard. De groei van de gezinsconsumptie hangt nauw samen met de ontwikkeling van de werkgelegenheid en die van de inkomens. Onder invloed van de economische neergang liep de werkloosheid in 2003 verder op en verminderde het aantal banen. Ook bleef de groei van de inkomens beperkt door afspraken over loonmatiging.

Druk op bestedingen blijft

Terwijl de eerste aanwijzingen voor economisch herstel zichtbaar worden, bevindt de consumptie zich in een diep dal. Wel is na een dieptepunt in 2003 het consumentenvertrouwen iets minder negatief. Ook in januari 2004 wordt er weer ijverig gespaard door de huishoudens.

Vanuit de arbeidsmarkt is op korte termijn geen impuls voor de consumptie te verwachten. Zo stijgt de werkloosheid nog steeds snel. In de periode december 2003–februari 2004 waren gemiddeld 468 duizend mensen werkloos. Dit komt neer op 6,2 procent van de beroepsbevolking. Overigens is het gemiddelde in deze periode altijd wat hoger omdat in de wintermaanden doorgaans meer mensen op zoek zijn naar een baan. In sommige bedrijfstakken waaronder de landbouw en de bouwnijverheid is dan minder werk beschikbaar.

Ook de tussen werkgevers, werknemers en regering overeengekomen nulgroei van de CAO-lonen levert voorlopig geen stimulans op voor het aantrekken van de consumptie.

Dieptepunt consumptie gepasseerd?

Of het dieptepunt in de ontwikkeling van de consumptie is gepasseerd, zal moeten blijken uit de cijfers over de eerste helft van 2004. Uitgaande van de historische relatie tussen de koopbereidheid en de consumptie zou de consumptie de weg omhoog begin 2004 weer kunnen vinden. In het verleden bleken veranderingen in de koopbereidheid steeds zo'n drie à vier kwartalen vooruit te lopen op de ontwikkeling van de consumptie.

Per 2004 zijn er enkele belangrijke wijzigingen doorgevoerd in de Ziekenfondswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Deze beleidsmaatregelen brengen een verschuiving teweeg van de overheidsconsumptie naar de consumptie door huishoudens. De huishoudens gaan in 2004 meer zelf betalen voor medische en maatschappelijke zorg. Dit zal in elk geval de consumptie van diensten opwaarts beïnvloeden.

2.2 Groei overheidsconsumptie vlakt licht af

De groei van de overheidsconsumptie komt in het vierde kwartaal uit op 2,8 procent. Dit is ongeveer gelijk aan de stijging over heel 2003. Daarmee lag de groei van de overheidsconsumptie weer lager dan in 2002 (3,8 procent).

Ook in het vierde kwartaal wordt de stijging van de overheidsconsumptie voor een belangrijk deel gedragen door de zogenaamde uitkeringen in natura. Dit zijn vooral de verstrekte vergoedingen van de overheid in het kader van de Ziekenfondswet (ZFW) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). In het vierde kwartaal bedraagt de groei van de uitkeringen in natura 5,2 procent, net zoveel als over heel 2003. De uitgaven aan collectieve goederen en diensten zoals defensie en openbare orde groeien in het vierde kwartaal met 2,4 procent. In het vierde kwartaal blijven de uitgaven bestemd voor specifieke groepen van de samenleving, zoals het onderwijs, gelijk. In 2003 groeiden de collectieve en individualiseerbare overheidsconsumptie met respectievelijk 1,7 en 1 procent.

Het algemene beeld voor 2003 is dat de lasten van ZFW en AWBZ weliswaar opnieuw fors gestegen zijn, maar dat pakketbeperkingen en financieringsverschuivingen de stijging enigszins beperken. Zo zijn vanaf 1 juli 2003 de röntgenfoto's bij tandheelkundige hulp aan volwassenen uit het ziekenfondspakket verwijderd. Het effect van deze maatregel is in 2003 niet groot; in waarden stijgen de lasten ZFW met ruim 900 miljoen euro. De financiering van deze groei komt volledig voor rekening van de ziekenfondsen, die dit moeten betalen uit de opbrengst van de nominale premies of het interen op de reserves. De rijksbijdrage aan de ziekenfondskas is daarentegen fors verlaagd.

Bij de AWBZ is de bijdrage in de kosten van kortingen (BIKK) door het Rijk juist flink verhoogd. Ook de premieopbrengsten laten door de snelle opeenvolgende verhogingen van het premiepercentage een forse stijging zien. Dit heeft tot gevolg dat in 2003 de baten weer voldoende zijn om de lasten te dekken. In 2001 en 2002 was dit anders: het exploitatiesaldo was in die jaren 2,2 miljard en 3,0 miljard euro negatief.

2.3 Investeringsdaling neemt af

De investeringen in vaste activa dalen in het vierde kwartaal aanmerkelijk minder dan in de voorgaande kwartalen. Deze afvlakking is in zijn geheel toe te schrijven aan de hoge investeringen in vliegtuigen.

In het vierde kwartaal is minder geïnvesteerd in woningen, bedrijfsgebouwen, zakenauto's en vrachtauto's. De investeringen in computers stegen daarentegen sterk.

De investeringen in vaste activa daalden in 2003, voor het derde jaar op rij, met 3,2 procent. In 2001 was de daling nog gering (0,5 procent), maar in 2002 liepen de investeringen fors terug met 4,5 procent.

De terugval in 2003 is in hoofdzaak veroorzaakt door afnemende investeringen in machines en installaties en bedrijfsgebouwen. De investeringen in machines en installaties werden nadelig beïnvloed door een tweetal grote investeringsprojecten in het voorafgaande jaar.

De enige investeringscategorie die in 2003 een duidelijke groei (7 procent) liet zien is computers. Dit herstel volgde na drie jaar van afnemende investeringen.

Investerings in bedrijfsgebouwen: krimp houdt aan

In het vierde kwartaal is er 6,1 procent minder geïnvesteerd in bedrijfsgebouwen. Voor heel 2003 bedraagt de krimp zelfs 7,7 procent, tegenover 5,6 procent in 2002. Deze teruggang volgt na jaren van groei.

De investeringen in woningen zijn in het vierde kwartaal met 2,3 procent gedaald. Deze daling is even groot als de afname in het voorgaande kwartaal. Over heel 2003 namen de investeringen in woningen met 1,8 procent af.

Het vierde kwartaal is licht (positief) beïnvloed door de overdrachtsbelastingen. Overdrachtsbelastingen zijn belastingen op transacties (verkoop) van bestaande woningen. Wanneer deze overdrachtsbelastingen buiten beschouwing gelaten worden, dalen de investeringen in woningen met 2,6 procent.

Over het jaar 2003 bezien hebben de overdrachtsbelastingen een negatief effect (–0,5 procent). Zonder deze belastingen zouden de investeringen in bedrijfsgebouwen met 1,3 procent zijn gekrompen.

Investerings in infrastructuur: lichte groei

De investeringen in infrastructuur zijn in het vierde kwartaal weer licht gegroeid (0,7 procent), na een periode van krimp. In 2003 daalden de investeringen met ruim 4 procent.

Het werk aan een aantal megaprojecten (Betuwe, Hoge Snelheids Lijn) is nog niet voltooid, maar de groei is er bij deze investeringen in infrastructuur inmiddels uit.

Investerings in zakenauto's nemen af

Bij zakenauto's nemen de investeringen in het vierde kwartaal af met 6,1 procent. Na een herstel in tweede en derde kwartaal vallen de investeringen in zakenauto's weer terug. Over heel 2003 is 2 procent minder geïnvesteerd.

In overige wegvervoermiddelen is in het vierde kwartaal 5,7 procent minder geïnvesteerd. Deze investeringscate-

gorie bestaat onder andere uit bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. De daling van 2,7 procent over 2003 is veel geringer dan de afname in 2002 (11,1 procent). Dit is het vierde jaar op een rij waarin de investeringen in overige wegvervoermiddelen zijn afgenomen.

De aankopen van bestelauto's dalen in het vierde kwartaal met 4,9 procent, deze daling is bijna even groot als voor het hele jaar (–4,6 procent). De aankopen van vrachtauto's en trekauto's dalen eveneens: vrachtauto's met 4,4 procent en trekauto's met 14,1 procent.

De investeringen in autobussen zijn in het vierde kwartaal fors toegenomen met 31,8 procent. Ook over heel 2003 is er sprake van een forse stijging (26,3 procent), na twee jaren van daling.

Ook investeringen in treinen en trams groeien fors met 18,7 procent. Er zijn meer nieuwe trams en treinen ingebruikgenomen. Volgens de huidige investeringsplannen van vervoerbedrijven zullen de investeringen in treinen en trams de komende jaren verder toenemen.

Door de levering van een aantal vliegtuigen (Boeings), groeien de investeringen in vliegtuigen sterk. Het effect hiervan op de totale groei van de investeringen in vaste activa is groot. De gestegen investeringen in vliegtuigen hebben een opwaarts effect van 2,5 procentpunt op de totale investeringen in vaste activa.

In 2003 is er meer geïnvesteerd vliegtuigen dan in het voorgaande jaar. Investerings in vliegtuigen dragen in 2003 voor 1 procentpunt bij aan de totale groei van de investeringen in vaste activa. Het investeringsniveau in vliegtuigen kan sterk fluctueren.

Investerings in computers: sterk herstel

In het vierde kwartaal zijn de investeringen in computers sterk toegenomen met 13,7 procent. Ook het hele jaar liet een duidelijk herstel zien met een groei van 7 procent. Na drie jaren van dalende investeringen is er weer een stevige groei.

Staat 5
Bruto investeringen in vaste activa

	2002			2003			
	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>							
Bruto investeringen in vaste activa	24,7	20,6	23,6	22,6	24,4	20,3	24,0
Investerings in schepen, vliegtuigen en in cultuur gebrachte activa	0,8	0,1	0,3	0,4	0,9	0,2	0,9
Grote projecten	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	23,4	20,5	23,3	22,1	23,5	20,2	23,1
<i>% waardenmutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>							
Bruto investeringen in vaste activa	–0,2	–0,6	–4,8	–3,0	–1,3	–1,5	1,8
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	–3,0	–0,4	–4,1	–1,5	0,1	–1,5	–0,8

Machines en installaties: nog geen herstel

De investeringen in machines en installaties blijven ook in het vierde kwartaal dalen (-3,1 procent). Over het gehele jaar 2003 is er voor 7,6 procent minder geïnvesteerd in machines en installaties. In 2002 groeiden de investeringen nog licht met 0,7 procent.

Het eerste halfjaar van 2003 is echter sterk beïnvloed door grote investeringsprojecten in de overeenkomstige kwartalen vorig jaar. Wanneer deze projecten buiten beschouwing gelaten worden, dalen de investeringen in machines en installaties in 2003 (2,5 procent).

Investeringsprojecten in overige materiële activa dalen in het vierde kwartaal met 7,3 procent. Tot deze investeringscategorie behoren onder andere meubilair, rekken, silo's, opslagtanks, containers, pallets en dergelijke.

De investeringen in overige materiële activa dalen in 2003 met 6 procent, evenveel als in 2002.

Immateriële activa: daling minder groot

De daling (1,1 procent) van de investeringen in software en andere immateriële activa in het vierde kwartaal is minder groot dan die in de voorgaande periode.

Over 2003 bedraagt de daling 1,8 procent, tegenover bijna zes procent in 2002.

2.4 Lichte groei van de uitvoer in het vierde kwartaal

In het vierde kwartaal van 2003 is het volume van de uitvoer van goederen en diensten 1,1 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. De invoer groeit in de dezelfde periode met bijna twee procent.

In 2003 is het invoervolume van goederen en diensten met 0,6 procent gestegen. Bij de invoer waren het vooral de positieve ontwikkelingen in het eerste en vierde kwartaal die ervoor hebben gezorgd dat in het jaar 2003 het invoervolume hoger is dan in 2002. Het uitvoervolume is in dezelfde periode vrijwel onveranderd gebleven.

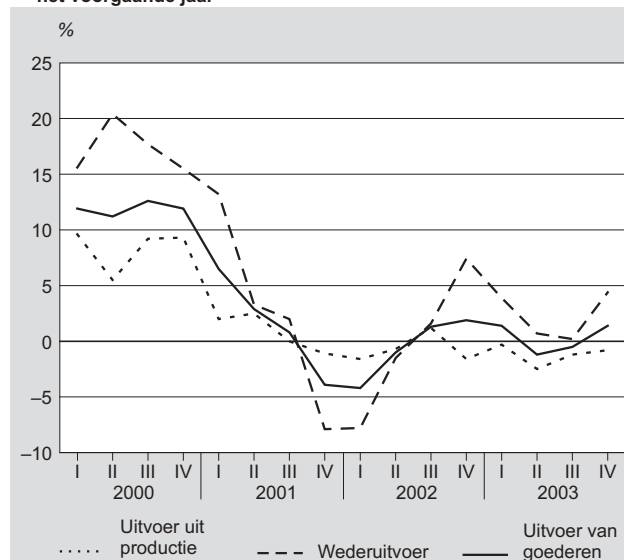
De in- én uitvoervolumes van diensten hebben zich in 2003 negatiever ontwikkeld dan die van de goederen. De invoer en uitvoer van de diensten lag in 2003 ongeveer één procent lager dan een jaar eerder. In dezelfde periode lag het invoervolume van goederen ruim één procent hoger en bleef het uitvoervolume van goederen gelijk.

In het vierde kwartaal is het invoervolume van diensten bijna één procent lager en het uitvoervolume 0,5 procent lager dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. De goederen hebben in dit kwartaal een 2,6 procent hogere invoervolume en een 1,4 procent hogere uitvoervolume.

Wederuitvoer groeit in het vierde kwartaal

De wederuitvoer is in het vierde kwartaal flink hoger dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar (4,4 procent). Het volume van de wederuitvoer van goederen en diensten is in 2003 met ruim 2 procent gestegen. De wederuitvoer van de

2. Uitvoer van goederen: volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

kantoormachines, elektrotechnische machines, radio's, televisies en optische apparaten ligt in het vierde kwartaal hoger dan een jaar eerder. Ook over heel 2003 steeg de wederuitvoer van deze productgroepen.

Een positieve ontwikkeling van de wederuitvoer heeft gevolgen voor de in- én uitvoer. De wederuitvoer bestaat namelijk uit goederen die uit het buitenland worden ingevoerd en, na hooguit een kleine bewerking, weer worden gedistribueerd naar andere landen.

In het vierde kwartaal is de invoer van elektrotechnische machines en optische apparaten en transportmiddelen flink hoger dan in het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar. De invoerstijging van de elektrotechnische machines en optische apparaten zorgt voor een uitvoerstijging van dezelfde productgroep. Een groot deel van deze ingevoerde elektrotechnische goederen zijn bestemd voor de wederuitvoer.

Aan de uitvoerkant is in het vierde kwartaal het volume van de transportmiddelen (-14 procent), voedings- en genotsmiddelen (-4,1 procent) en overige industriële producten (-7,5 procent) lager dan in het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar. De uitvoervolumes van textiel, kleding, leder en lederwaren, basismetaleen en metaalproducten en de elektrotechnische machines en apparaten stijgen flink. De bovengenoemde ontwikkelingen zijn ook over heel 2003 waar te nemen, alleen zijn de bewegingen dan wat minder sterk.

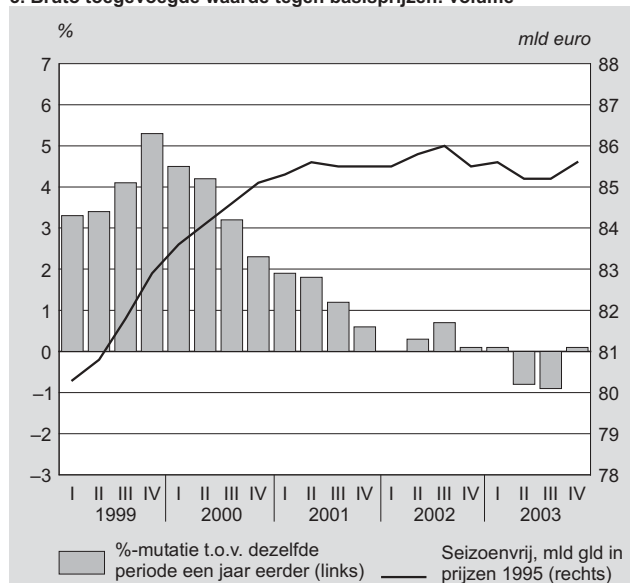
Lichte verbetering van de ruilvoet

De ruilvoet is de verhouding tussen uitvoerprijzen en invoerprijzen. De ruilvoet is in het jaar 2003 verbeterd. De prijzen van de uitvoer zijn in het jaar 2003 vrijwel onveranderd gebleven, terwijl de prijzen van de invoer met 1 procent zijn gedaald. Bij een verbetering van de ruilvoet wordt de invoer relatief goedkoper dan de uitvoer.

3. Productie

Het volume van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen van de Nederlandse economie is in het vierde kwartaal van 2003 met 0,1 procent gegroeid. In de twee voorgaande kwartalen was nog een daling gemeten van bijna 1 procent. Over het hele jaar 2003 is het volume van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen 0,4 procent kleiner. Het laatste jaar met een daling was 1982.

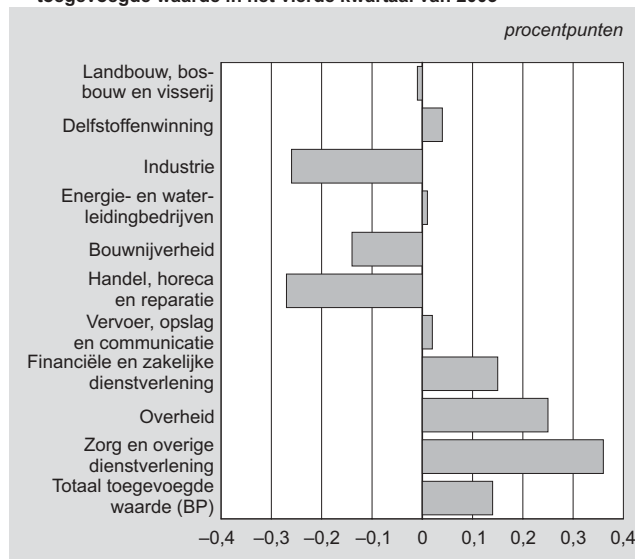
3. Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen: volume

In het vierde kwartaal van 2003 is het beeld bij de **goederenproducenten** (zie staat 6) minder negatief dan in de voorgaande twee kwartalen. De reële toegevoegde waarde van de goederenproducenten is echter nog wel 1,3 procent kleiner dan een jaar eerder. Voor het jaar 2003 krimpt het volume met 2,2 procent. Bij de industrie is in het vierde kwartaal een daling van bijna 2 procent gemeten, waarmee het iets beter gaat dan in de kwartalen daarvoor.

De **producenten van commerciële diensten** laten in het vierde kwartaal een lichte volumedaling van de toegevoegde waarde zien (–0,2 procent). Ook hier is sprake van een verbetering ten opzichte van de voorgaande kwartalen, toen de krimp ruim 1 procent bedroeg. De jaarkrimp komt uit op 0,7 procent. De groei van de financiële instellingen is in het vierde kwartaal fors aangetrokken. Het valt op dat de uitzendbureaus nog steeds in de min zitten.

4. Bijdrage van de bedrijfstakken aan volumegroei van de totale toegevoegde waarde in het vierde kwartaal van 2003

Bij de **producenten van niet-commerciële diensten** blijft het groeitempo hoog. In het vierde kwartaal ligt de volumegroei van de toegevoegde waarde met 2,6 procent nog hoger dan in de rest van het jaar. De gezondheidszorg groeit zelfs met bijna 3 procent. Voor het gehele jaar 2003 groeit de niet-commerciële dienstverlening met 2,3 procent.

Staat 6
Bruto toegevoegde waarde van drie groepen producenten: volume

	Aandeel in 2003	2003	2002	2003			
			IV	I	II	III	IV
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Goederenproducenten	27	–2,2	–2,2	–1,0	–3,3	–3,5	–1,3
Landbouw, bosbouw en visserij	2	–1,9	–2,7	–2,3	–1,3	–3,0	–0,5
Delfstoffenwinning	3	–3,0	4,9	8,9	–17,1	–16,8	1,2
Industrie	14	–2,3	–1,9	–1,9	–3,0	–2,5	–1,8
Energie- en waterleidingbedrijven	2	1,2	3,2	3,5	–0,9	1,6	0,6
Bouwnijverheid	6	–3,0	–8,1	–5,1	–1,1	–3,5	–2,3
Producenten van commerciële diensten	48	–0,7	0,0	–0,4	–1,1	–1,1	–0,2
Handel, horeca en reparatie	14	–1,9	0,2	–0,6	–2,4	–2,9	–1,8
Vervoer, opslag en communicatie	7	–0,1	3,5	0,2	–0,5	–0,4	0,3
Financiële en zakelijke dienstverlening	27	–0,1	–1,0	–0,5	–0,4	–0,2	0,6
Producenten van niet-commerciële diensten	25	2,3	3,0	2,3	2,2	2,3	2,6
Overheid	12	1,8	2,2	2,0	1,5	1,6	2,2
Zorg en overige dienstverlening	13	2,9	3,8	2,5	3,0	3,0	2,9
Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen)	100	–0,4	0,1	0,1	–0,8	–0,9	0,1

Staat 7
Kerncijfers van de industrie in het vierde kwartaal 2003

	Aandeel in totale toegevoegde waarde	Waarde			Prijs			Volume		
		productie	verbruik	toegevoegde waarde	productie	verbruik	toegevoegde waarde	productie	verbruik	toegevoegde waarde
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar								
BEDRIJFSTAKKEN										
Landbouw, bosbouw en visserij	2,0	-1,0	3,2	-6,3	-0,8	3,1	-5,8	-0,2	0,1	-0,5
Delfstoffenwinning	3,3	3,1	2,7	3,2	2,0	2,3	2,0	1,0	0,4	1,2
Industrie	14,3	-1,1	-1,4	-0,4	0,3	-0,2	1,4	-1,4	-1,2	-1,8
Voedings- en genotmiddelenindustrie	3,4	0,2	-0,4	1,7	2,3	1,6	3,9	-2,0	-2,0	-2,1
Textiel- en lederindustrie	0,3	-3,2	-3,8	-1,9	0,4	0,1	1,0	-3,6	-4,0	-2,8
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	1,9	-1,0	-1,6	-0,2	0,3	-0,2	1,0	-1,3	-1,4	-1,2
Aardolie-industrie	0,4	-2,1	-2,3	-0,7	-5,1	-5,3	-2,6	3,1	3,3	1,9
Chemische basisproductenindustrie	0,9	2,7	1,8	7,2	-0,3	-1,1	3,7	3,1	3,0	3,3
Chemische eindproductenindustrie	0,8	0,8	3,1	-5,1	-1,5	0,8	-7,4	2,3	2,2	2,5
Rubber- en kunststofindustrie	0,5	1,9	-2,9	12,1	3,7	-1,2	13,9	-1,7	-1,8	-1,5
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	1,4	-2,5	-0,1	-7,2	-0,6	1,5	-4,9	-1,9	-1,6	-2,5
Machine-industrie	1,1	-4,2	-4,5	-3,5	0,7	0,5	1,0	-4,8	-5,0	-4,4
Elektrotechnische industrie	1,2	-2,6	-3,8	0,3	0,0	-1,1	2,4	-2,6	-2,8	-2,0
Transportmiddelenindustrie	0,7	-2,5	-4,3	3,9	1,1	-0,6	7,3	-3,6	-3,7	-3,2
Overige industrie	1,8	-3,8	-4,5	-3,0	1,0	0,8	1,3	-4,8	-5,3	-4,3
Energie- en waterleidingbedrijven	2,1	10,1	8,2	14,4	9,4	7,4	13,8	0,7	0,7	0,6
Bouwnijverheid	5,8	-0,8	-2,9	2,7	2,1	0,4	5,2	-2,9	-3,2	-2,3
Handel, horeca en reparatie	14,2	-2,4	-0,5	-3,7	-0,5	1,5	-2,0	-1,9	-2,0	-1,8
Handel en reparatie	12,4	-2,8	-0,6	-4,4	-1,0	1,4	-2,7	-1,8	-1,9	-1,7
Horeca	1,8	0,5	-0,2	1,2	2,6	1,9	3,3	-2,1	-2,1	-2,1
Vervoer, opslag en communicatie	7,1	1,6	0,4	2,8	1,5	0,5	2,5	0,1	-0,1	0,3
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	4,4	-0,6	-1,0	-0,1	0,9	0,8	1,0	-1,5	-1,8	-1,1
Post en telecommunicatie	2,7	5,6	3,3	7,9	2,5	-0,2	5,1	3,1	3,5	2,7
Financiële en zakelijke dienstverlening	26,6	1,7	0,9	2,2	1,7	1,8	1,6	0,0	-0,9	0,6
Financiële instellingen	6,6	4,9	4,3	5,3	0,2	2,3	-1,1	4,7	1,9	6,4
Verhuur van en handel in onroerend goed	7,9	3,2	1,3	3,7	2,9	1,3	3,3	0,3	0,0	0,4
Uitzendbureaus	2,3	-2,9	-3,0	-2,9	1,6	2,4	1,5	-4,5	-5,2	-4,4
Overige zakelijke dienstverlening	9,9	-0,2	-0,7	0,2	2,0	1,7	2,2	-2,2	-2,3	-2,0
Overheid	11,7	4,5	2,8	5,4	2,7	1,8	3,2	1,8	1,0	2,2
Zorg en overige dienstverlening	12,9	6,6	5,1	7,5	3,7	2,5	4,4	2,8	2,5	2,9
Totaal	100,0	1,2	0,3	2,1	1,5	1,1	1,9	-0,4	-0,8	0,1

Grafiek 4 brengt de bijdragen van de bedrijfstakken aan de economische groei in het vierde kwartaal van 2003 in beeld. Alleen de post en telecommunicatie, de financiële instellingen, de overheid en de zorg leveren een positieve bijdrage van in totaal 1,1 procentpunt aan de BBP-groei. De bedrijfstakken handel, horeca en reparatie en de industrie leveren beide een negatieve bijdrage van 0,3 procentpunt.

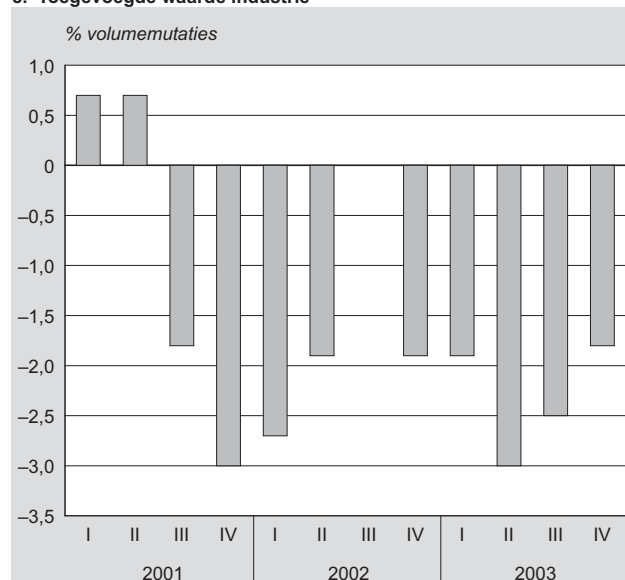
Goederenproducenten: nauwelijks herstel industrie

De industrie laat in het vierde kwartaal van 2003 nauwelijks herstel zien. De volumedaling van de toegevoegde waarde bedraagt 1,8 procent. Daarmee is er voor het tiende opeenvolgende kwartaal geen groei in de industrie, maar is de daling wel wat minder scherp dan in de voorgaande twee kwartalen.

Vergeleken met het vierde kwartaal van 2003 is de industriële productie in de eerste twee maanden van 2004, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden, gemiddeld 1,5 procent groter. Volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest wordt voor het tweede kwartaal van 2004 een verdere stijging van de productie verwacht. Verder blijkt uit hetzelfde onderzoek dat de orderpositie is verbeterd en dat

ook de bezettingsgraad van de machines en installaties hoger ligt. Volgens de ondernemers is de concurrentiepositie in het eerste kwartaal van 2004, met name op de buitenlandse markt binnen de EU, verbeterd. In het tweede

5. Toegevoegde waarde industrie

kwartaal verwachten de ondernemers dan ook meer te kunnen exporteren. Het prijsniveau van de afzet ligt in het eerste kwartaal van 2004 nog lager dan in het eerste kwartaal 2003. Ten opzichte van het vierde kwartaal zijn de prijzen echter weer wat aangetrokken.

Groei is er wel bij de chemische industrie. Zo stijgt het volume van de toegevoegde waarde van de chemische eindproductenindustrie 2,5 procent in het vierde kwartaal en 3,0 procent in het hele jaar 2003. De groei zit vooral bij de farmaceutische en zeeproducten. Ook de chemische basisproductenindustrie kent een sterke groei in het vierde kwartaal (ruim 3 procent, zie Uitgelicht). Binnen de chemische industrie doet alleen de rubber- en kunststofindustrie het minder goed. Hier daalt de toegevoegde waarde in het vierde kwartaal met 1,5 procent en op jaarbasis met 2,5 procent.

In de eerste twee maanden van 2004 zet de groei, volgens de uitkomsten van de productie-index, door en stijgt de productie van de totale chemische industrie met ruim 3 procent ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Vooral het volume van chemische basisproducten neemt toe. In het tweede kwartaal verwachten de ondernemers in de chemie de productie verder op te voeren.

Ook bij de aardolieaffinaderijen is in het vierde kwartaal van 2003 een groei van het productievolume gemeten (+3 procent), die overigens achterblijft bij de groei voor geheel 2003 (+6 procent). Het productievolume van benzine en kerosine laat een duidelijke stijging zien, terwijl dat van de overige producten veel minder stijgt of zelfs daalt. De forse stijging van het gevormde inkomen in de eerste drie kwartalen van 2003 is in het vierde kwartaal omgeslagen in een lichte daling (–1 procent). De lagere productie- en verbruiksprijzen zijn hiervan de oorzaak. Desondanks levert de branche in 2003 in termen van nominale toegevoegde waarde groei het beste resultaat binnen de industrie (+41 procent). Deze nominale groei komt vrijwel geheel tot stand door prijseffecten.

De voedings- en genotmiddelenindustrie is met bijna een kwart van de totale toegevoegde waarde de grootste branche binnen de industrie. De branche heeft al het hele jaar

te maken met een daling van de reële toegevoegde waarde. In het vierde kwartaal neemt het volume af met 2,1 procent en in het gehele jaar 2003 met 2,5 procent. De grootste dalingen zijn gemeten in de slachterijen en de tabaksverwerkende industrie. Het productievolume van de zuivelindustrie is nog licht gestegen. Het gevormde inkomen van de voedings- en genotmiddelenindustrie is wel gegroeid, met 1,7 procent in het vierde kwartaal en 4,6 procent in het gehele jaar 2003. Dit komt vooral door de in het algemeen lagere prijzen van landbouwproducten in 2003 ten opzichte van 2002. Aan de groei van het gevormde inkomen in 2003 hebben vooral de slachterijen en de zuivelindustrie bijgedragen. De inkomens in de graanverwerkende industrie (merendeels mengvoederbedrijven) zijn op jaarbasis het meest teruggelopen (–12 procent).

De metaalindustrie zit al jaren in het slop. Het vierde kwartaal laat daarin geen verandering zien, de reële toegevoegde waarde is 2,5 procent kleiner. Op jaarbasis is dit zelfs ruim 3 procent. Bij de basismetallindustrie is in de loop van het jaar een omslag waargenomen: in het eerste halfjaar was er nog groei, in het tweede halfjaar is er een terugval. Dit heeft voor een groot deel te maken met de prijsontwikkelingen in deze branche. De machinebouw laat nog sterkere dalingen zien. Hier zette de daling van het volume van de toegevoegde waarde al in 2001 in. Deze ontwikkeling zet in het jaar 2003 door: in het vierde kwartaal komt de daling uit op ruim 4 procent, op jaarbasis is dit bijna 5 procent. De machine-industrie is sterk afhankelijk van de investeringsvraag. In het vierde kwartaal is fors minder geïnvesteerd in producten van deze tak van industrie.

De resultaten in de transportmiddelenindustrie worden sterk beïnvloed door de uitkomsten van de auto-industrie. Deze branche neemt namelijk ruim 50 procent van de toegevoegde waarde van de transportmiddelenindustrie voor zijn rekening. Net als bij de totale metaalindustrie wordt bij de auto-industrie de groei van de productiewaarde in het eerste halfjaar gevolgd door een daling in de tweede helft van het jaar. Over het gehele jaar 2003 is de reële toegevoegde waarde met 1 procent gedaald, maar door de minder sterke prijsstijging van het verbruik ten opzichte van de

Staat 8
Industrie: bezettingsgraden, productiebelemmeringen, producentenvertrouwen en productiegroei

	2002				2003				2004
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%								
Bezettingsgraad	83,3	83,0	82,9	82,9	82,3	81,9	81,2	81,4	82,2
Productiebelemmeringen									
Nee	80	80	78	78	80	76	76	77	79
Ja	20	20	22	22	20	24	24	23	21
<i>Te weten, als gevolg van:</i>									
onvoldoende vraag	13	13	14	15	15	18	19	17	16
tekort aan arbeidskrachten	2	2	3	2	1	1	1	1	1
te geringe capaciteit	2	1	1	2	1	2	2	1	1
overige belemmeringen	3	4	4	3	3	3	2	4	3
Producentenvertrouwen	–2,5	–1,3	–0,8	–1,8	–5,9	–7,2	–6,4	–3,0	–2,2
Productiegroei in volume	–2,7	–1,9	0,0	–1,9	–1,9	–3,0	–2,5	–1,8	.

productie kan de toegevoegde waarde in euro's met 3 procent stijgen. In 2003 zijn 162 duizend auto's geproduceerd, 11 procent minder dan in 2002.

Ook in de elektrotechnische industrie duurt de malaise voort. Wel is de daling van de reële toegevoegde waarde in het vierde kwartaal van 2003 (-2 procent) duidelijk minder dan in de kwartalen ervoor. Op jaarbasis is een krimp van 5 procent gemeten. De gezinsconsumptie van elektronische apparatuur daalt in het vierde kwartaal opnieuw. De in- en uitvoer daarentegen trekken in het vierde kwartaal sterk aan.

Voor de totale metaal- en elektrotechnische industrie is de productie in de eerste twee maanden van 2004 kleiner dan een jaar eerder. Voor het tweede kwartaal van 2004 verwachten de ondernemers echter een toename van de productie. Ongeveer 10 procent van de ondernemers in deze branche meldt onvoldoende vraag als voornaamste productiebelemmering. Dit percentage lag in voorgaande kwartalen echter aanzienlijk hoger. In het eerste kwartaal melden echter steeds meer ondernemers dat hun productie wordt belemmerd door een gebrek aan grondstoffen (staal) en de sterk opgelopen prijzen hiervan.

Het productievolume van de landbouw is vergeleken met het vierde kwartaal van 2002 vrijwel gelijk gebleven. Omdat de productieprijzen lager liggen en de kosten hoger, resulteert een lager exploitatieoverschot en daarmee lagere inkomens van agrariërs. Over het gehele jaar 2003 daalt het volume van de toegevoegde waarde met ruim 2 procent en lopen de inkomens in de landbouw met circa 5 procent terug. In de landbouw is het productievolume sinds 2000 geen enkel kwartaal meer gestegen. Het landbouwincome is voor het laatst in 2001 toegenomen. De prijzen van Nederlandse landbouwproducten zijn in het vierde kwartaal van 2003 gemiddeld lager dan een jaar eerder. De verbruiksprijzen zijn in de landbouw echter ongeveer 3 procent hoger. Lagere afzetprijzen zijn er met name bij bloemen en planten, groenten en varkens. De prijs van pluimvee en eieren ligt fors hoger (ruim 30 procent) dan een jaar eerder.

De bouwnijverheid is gevoelig voor de ontwikkelingen van de investeringen. Mede doordat deze niet aantrekken blijft de bouw in de min. Op jaarbasis daalt het productievolume van de burgerlijke en utiliteitsbouw met 3 procent en dat van de grond-, weg- en waterbouw met 5 procent.

Commerciële dienstverlening: forse groei financiële instellingen

Een relatief forse stijging van de reële toegevoegde waarde, vooral in het vierde kwartaal (+6,4 procent), doet zich voor bij de financiële instellingen. De opbrengsten uit provisies zijn duidelijk aangetrokken naar ongeveer het niveau van begin 2002. Eind 2002, begin 2003 lag het dieptepunt. Het toegenomen vertrouwen van (particuliere) beleggers in de beurs heeft geleid tot een stijging van het aantal effectentransacties en daarmee de provisieopbrengsten van banken. Door de nieuwe fiscale regels voor renteaftrek ingaande 2004 is het aantal hypotheektransacties

eind 2003 sterk gegroeid. Eind 2003 bedraagt het aantal nieuwe leningen volgens het Kadaster 155 duizend, 10 procent meer dan in 2002. Tweederde van de nieuwe leningen betreft oversluitingen.

De uitzendbranche toont in 2003 nog geen tekenen van herstel. Als de conjunctuur aantrekt, profiteren de uitzendbureaus daar vaak als eerste van. Het productievolume van de uitzendbureaus (inclusief de activiteiten van de detacheringbureaus) is in 2003 circa 5 procent kleiner dan in 2002. Het lijkt er op dat de afname van het aantal uitzenduren over het dieptepunt (in het tweede kwartaal) heen is. Dit geldt echter niet voor de detacheringssuren. Hier is sprake van langer lopende contracten, die het voor de inlenende bedrijven lastig maakt het werkverband met flexibele arbeidskrachten eerder te beëindigen. In 2003 is er over de vier kwartalen dan ook een negatieve trend in de mutatie van deze uren zichtbaar. In het vierde kwartaal van 2003 daalt het arbeidsvolume van de uitzendbureaus e.d. met 6 procent en over het jaar 2003 met ruim 4 procent. Door de minder gunstige marktomstandigheden staan de prijzen in de uitzend- en detacheringbranche onder druk, waardoor de prijsstijging beperkt blijft.

Uit de Conjunctuurtest in de zakelijke dienstverlening (een onderzoek bij leasebedrijven, computerservice-bureaus en de overige zakelijke dienstverlening zoals de uitzendbranche, schoonmaakbranche en accountants- en administratiekantoren) blijkt dat deze branche in het eerste kwartaal 2004 nog te kampen heeft met teruglopende opdrachten en omzetten. Voor het tweede kwartaal is men echter optimistisch gestemd. Één op de drie ondernemers verwacht een stijging van omzetten en het aantal orders. In het eerste kwartaal van 2004 heeft één op de drie ondernemers de personeelssterkte nog teruggebracht maar voor het tweede kwartaal is nog maar één op de veertien ondernemers dit van plan.

De bedrijfstak handel, horeca en reparatie wordt voor driekwart bepaald door de handel. De reële toegevoegde waarde van de bedrijfstak als geheel daalt zowel in het laatste kwartaal als in het jaar 2003 met bijna 2 procent.

De omzet van de detailhandel daalt flink in het vierde kwartaal, met 5,0 procent. Dit zit vooral in de non-foodsector. De omzet bij supermarkten is juist hoger. In het eerste kwartaal van 2003 steeg de detailhandelsomzet nog marginaal, waarna zich elk kwartaal een steeds sterkere krimp voordeed. Op jaarbasis is 3 procent minder omgezet dan in 2002, een daling die geheel voor rekening komt van de winkels in non-foodartikelen.

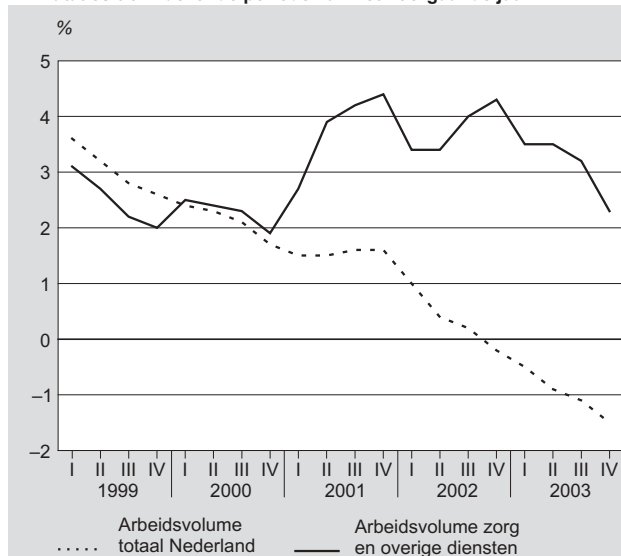
De autobranche, het belangrijkste onderdeel van de reparatiebedrijven, heeft in het vierde kwartaal bijna 20 procent minder nieuwe auto's verkocht. Dit komt doordat er in het vierde kwartaal van 2002 als gevolg van het aflopen van een subsidieregeling op energiezuinige auto's erg veel personenauto's verkocht zijn. In 2003 vielen deze extra verkopen weg. Zowel op de zakelijke als op de particuliere markt zijn in het vierde kwartaal de verkopen en de omzetten teruggelopen. Op jaarbasis daarentegen zijn deze in beide segmenten gestegen.

De horeca heeft te lijden onder het slechte economische klimaat. Ook in het vierde kwartaal daalt de reële toegevoegde waarde, zij het minder dan in de voorgaande kwartalen. Het gevormde inkomen laat echter na drie kwartalen met dalingen weer een lichte stijging zien (zie Uitgelicht). De financiële en zakelijke dienstverlening noteert in het vierde kwartaal een plus in het volume van 0,6 procent. Over het hele jaar 2003 is daarmee het volume van de toegevoegde waarde ongeveer gelijk gebleven.

Niet commerciële dienstverlening: zorg blijft snelst groeiende bedrijfstak

De reële toegevoegde waarde van de zorg en overige dienstverlening is in het vierde kwartaal bijna 3 procent groter dan een jaar eerder. Voor het jaar 2003 geldt hetzelfde. Daarmee is de zorg de snelst groeiende bedrijfstak van de Nederlandse economie. Ook het arbeidsvolume is in het vierde kwartaal (en al sinds 2001) fors toegenomen, in tegenstelling tot de rest van de economie. Het aandeel van de zorg en overige dienstverlening in de totale werkgelegenheid van Nederland is hierdoor in de afgelopen vier jaar gestegen van 14,7 procent naar 16,4 procent. Voor de bedrijfstak overheid zijn de lonen en sociale premies de belangrijkste indicator voor de productie. Deze zijn met bijna 6 procent gestegen. De stijging is bij het

6. Arbeidsvolume in de zorg en overige dienstverlening mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

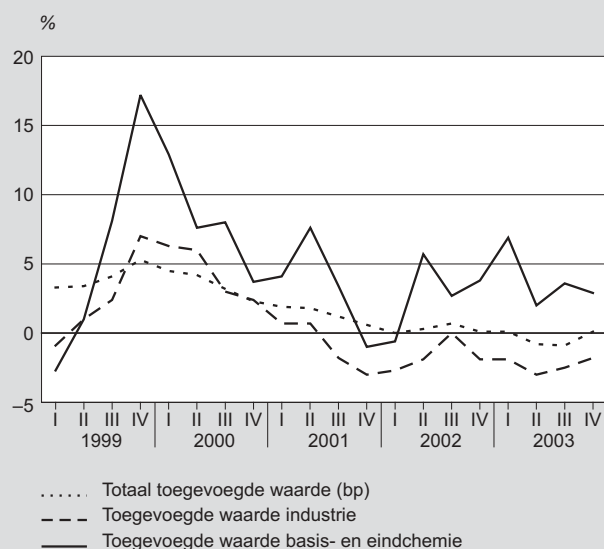
gesubsidieerd onderwijs sterker dan bij de andere overheidsonderdelen (algemeen bestuur en defensie). De overheid blijft een van de weinige bedrijfstakken met groei in 2003. Het volume van de toegevoegde waarde groeit ieder kwartaal met ongeveer 2 procent.

Uitgelicht: chemie en horeca

Groei in basis- en eindchemie houdt aan

De productiewaarde van de chemische basisproducten- en eindproductenindustrie in het vierde kwartaal van 2003 is 2,0 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. Hiermee komt voor geheel 2003 de groei van de productie-

7. Toegevoegde waarde van de industrie en de basis- en eindchemie volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

waarde uit op +5,5 procent. Het grootste aandeel in deze groei hebben de petrochemie en de mest- en stikstofindustrie. In 2003 is voor de afzetprijzen gemiddeld een stijging van bijna 2 procent waargenomen. Dit resulteert voor de productie in een volumestijging van 3,7 procent. Het volume van het verbruik is met vrijwel het zelfde percentage toegenomen. Het volume van de toegevoegde waarde is per saldo in 2003 met bijna 4 procent toegenomen. Dit is ruim hoger dan de groei van de toegevoegde waarde van de totale industrie en die van de totale Nederlandse economie.

De chemische basisproducten- en eindproductenindustrie laat al vanaf het 3e kwartaal van 1999 een volumegroei van de toegevoegde waarde zien die hoger ligt dan die van de totale industrie en die van de totale Nederlandse economie. De chemische industrie heeft zowel in Nederland als in Europa aan het eind van de jaren negentig fors geïnvesteerd in nieuwe productiecapaciteit en tegelijk werd de bestaande capaciteit vernieuwd, waardoor de productie van bestaande fabrieken kon worden opgeschroefd. Wel is hierdoor in Europa, vooral in de basischemie, een situatie van structurele overcapaciteit ontstaan, die de prijzen onder druk heeft gezet.

De volumegroei van de toegevoegde waarde van de totale industrie is in de laatste drie jaar onder die van de

totale Nederlandse economie gedoken. De laatste tien kwartalen is de groei van de industrie zelfs negatief. De basis- en eindchemie bleef als enige branche binnen de industrie sterk doorgroeien. De eindchemie, die minder conjunctuurgevoelig is dan de basischemie, is zonder uitzondering in elk kwartaal gegroeid. Wel is het tempo van de groei langzaam afgenomen, namelijk van +5 procent in 1999 naar +3 procent in 2003. De basischemie laat grotere uitschieters zien. In het vierde kwartaal van 2001 en in het eerste kwartaal van 2002 is de groei zelfs negatief. Dit hangt samen met de kortstondige terugval in de wereldhandel eind 2001 en begin 2002, vlak na de aanslagen in de Verenigde Staten. Van de productie van de chemische industrie is namelijk ruim tachtig procent bestemd voor de export.

Ondanks de gestage volumegroei zijn de nominale resultaten in de basis- en eindchemie gedaald. De prijsontwikkeling van de toegevoegde waarde is al vanaf het vierde kwartaal van 2000 negatief. De branche is zeer gevoelig voor prijsontwikkelingen. De eigen afzetprijzen staan onder druk door onder andere de overcapaciteit. De grondstofprijzen stijgen juist sterk. Een belangrijke impuls voor de prijzen van de grondstoffen gaat uit van de hoge olie- en gasprijzen. Wisselkoersen spelen ook een belangrijke rol, de koers van de dollar is laag ten opzichte van de euro.

Horeca: lichte verbetering in vierde kwartaal

De productiewaarde van de horeca in het vierde kwartaal van 2003 is 0,5 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. Hiermee komt de groei voor het jaar 2003 uit op -1,9 procent. Doordat de afzetprijs sneller stijgt dan de verbruiksprijs kan de nominale toegevoegde waarde in het

vierde kwartaal met 1,2 procent toenemen. Voor het jaar 2003 is deze met 1,4 procent afgenomen.

De omzet van de traditionele horeca (hotels, restaurants en café's, goed voor circa 75 procent van het totaal) is, na vier kwartalen met negatieve groei, in het vierde kwartaal van 2003 gelijk gebleven. Voor geheel 2003 is de omzet met 2,4 procent gekrompen. Na een tweetal jaren die gekenmerkt werden door snel oplopende prijzen, circa 6 procent op jaarbasis, is de gemiddelde prijs van de omzet over 2003 met 2,2 procent toegenomen. De omzet van de traditionele horeca lijkt zich, met een nulgroei in het vierde kwartaal, dus te herstellen ten opzichte van de negatieve jaartrend. Dit geldt echter niet voor de cafetaria's. Hier is sprake van een minder goed vierde kwartaal ten opzichte van de ontwikkeling over 2003.

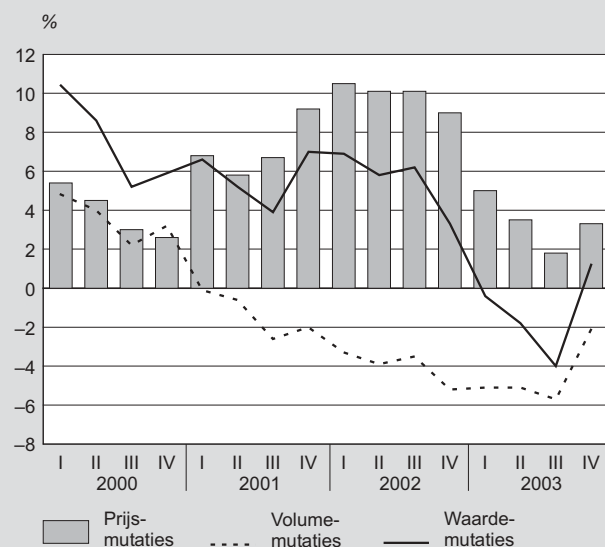
Het volume van de toegevoegde waarde van de horeca is in het vierde kwartaal van 2003 met 2,1 procent afgenomen ten opzichte van een jaar eerder. Afgezet tegen de ontwikkeling in de voorgaande vier kwartalen, waarin steeds een krimp van het volume van ruim 5 procent is gemeten, is dit een verbetering. In het jaar 2003 als geheel is het volume van de toegevoegde waarde hierdoor met 4,5 procent afgenomen.

Na een periode van gestage groei tussen 1995 en 2001 is vanaf 2001 het volume van de toegevoegde waarde gaan krimpen. Zo nam het volume in 2000 nog toe met 3,5 procent maar in de laatste drie jaar is dit volume met achtereenvolgens 1,3 procent, 4,0 procent en 4,5 procent afgenomen. Door een forse verbetering van de ruilvoet (de ontwikkeling van de afzetprijs ten opzichte van de verbruiksprijs) in 2001 en 2002 is de prijs van de toegevoegde waarde met 7,0 procent en 9,9 procent toegenomen. Hierdoor bleef de verandering van de nominale toegevoegde waarde in 2001 en 2002 nog positief.

Door een krimpende omzet en een gematigder prijsontwikkeling van de toegevoegde waarde (gemiddeld 3,3 procent in 2003) is de verandering van de nominale toegevoegde waarde de eerste drie kwartalen van 2003 negatief geworden. Door het herstel van de productiewaarde in het vierde kwartaal van 2003 kan de toegevoegde waarde weer toenemen.

Het arbeidsvolume van de horeca is in de periode 1995-2001 met ongeveer 15 procent toegenomen. Dat is bijna evenveel als het volume van de toegevoegde waarde. In 2001 is echter het volume van de toegevoegde waarde gekrompen met 1,3 procent, terwijl het arbeidsvolume nog met bijna 3 procent toenam. Dit was het gevolg van de schaarste aan horecapersoneel ('inhaalvraag'). In de jaren 2002 en 2003 lopen de ontwikkelingen van het arbeidsvolume (circa -1 procent en -3 procent) en de reële toegevoegde waarde weer redelijk parallel.

8. Toegevoegde waarde van de horeca: waarde, volume en prijsmutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

4. Prijzen en lonen

De prijsstijging van het BBP is in het vierde kwartaal van 2003 uitgekomen op 2,2 procent. Dit is aanzienlijk lager dan in het eerste halfjaar van 2003 toen de deflator van het BBP uitkwam op 3,3 procent. De inflatie, afgemeten aan de verandering van de consumentenprijsindex, kwam in het vierde kwartaal van vorig jaar uit op 1,9 procent en is in de eerste twee maanden van 2004 verder afgenomen naar 1,2 procent. Dit is het laagste inflatiecijfer sinds november 1989.

De cao-loonstijging is voor het vijfde kwartaal op rij afgenomen. Was de gemiddelde loonstijging in het vierde kwartaal van 2003 nog 2,4 procent. In het eerste kwartaal van 2004 komt deze gemiddeld uit op 1,8 procent. De loonmatiging zet onverminderd door.

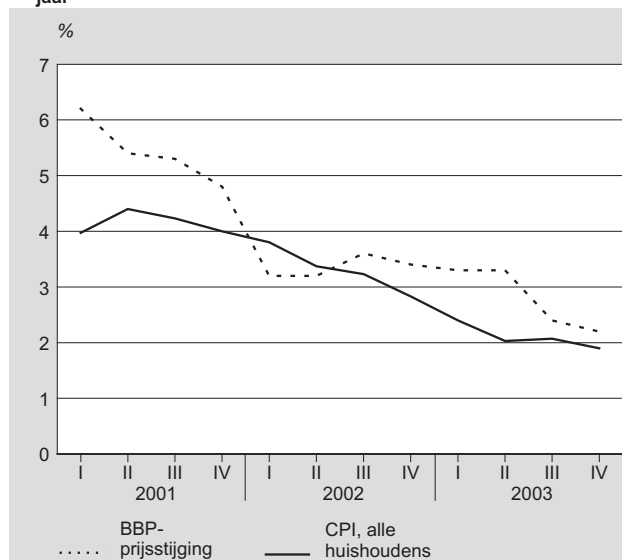
4.1 Prijsstijging BBP in 2003 daalt sterk

De BBP-prijsstijging is in het vierde kwartaal verder teruggelopen tot 2,2 procent. Dit is de laagste stijging sinds 1999. Over het jaar 2003 bedroeg de prijsstijging van het BBP 2,8 procent. Daarmee was de BBP-prijsstijging hoger dan de stijging van de inflatie, afgemeten aan de Consumentenprijsindex (CPI) voor alle huishoudens. Een van de belangrijkste verschillen tussen de BBP-prijs en de CPI is dat bij de CPI geen rekening wordt gehouden met de prijsontwikkelingen van in- en uitvoer. Over het jaar 2003 daalde de prijs van de invoer met 1,0 procent, wat een opwaarts effect heeft op de BBP-prijsstijging. Ook de prijzen van de uitvoer daalden (gemeten in euro's) de laatste drie kwartalen, maar op jaarbasis bleven de prijzen voor de export ongeveer gelijk.

De prijsstijging voor producenten van niet-commerciële diensten bedraagt in het vierde kwartaal 3,8 procent, waardoor het jaarcijfer uitkomt op 4,1 procent. De prijzen voor goederenproducenten stijgen met 2,5 procent in het

vierde kwartaal, terwijl het in het eerste kwartaal nog bijna 6 procent was. Bij de commerciële diensten bedraagt de prijsstijging in het vierde kwartaal 0,6 procent.

9. CPI en BBP-prijsstijging t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

4.2 Laagste inflatie sinds november 1989

In het vierde kwartaal van 2003 bedraagt de gemiddelde inflatie, afgemeten aan de ontwikkeling van de consumentenprijsindex 1,9 procent. De geldontwaarding is sinds het eerste kwartaal van 2000 niet meer zo laag geweest. Tussen maart en december 2003 was de inflatie vrij stabiel en lag op of net onder de 2,1 procent. In de maanden december 2003 tot en met februari 2004 is de inflatie in snel tempo afgenomen tot 1,2 procent. Dat is het laagste maandinflatiecijfer sinds november 1989. Dit kwam vooral door de prijsontwikkeling van de voedings- en genotmiddelen.

Staat 9
Prijsontwikkeling bruto binnenlands product naar componenten

	2003	2003			
		I	II	III	IV
% prijsverandering t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Bruto binnenlands product	2,8	3,3	3,3	2,4	2,2
Bestedingen					
Consumptie	2,4	2,6	2,8	2,1	2,0
Investerings (incl. voorraden)	2,5	2,7	2,8	2,1	2,5
Uitvoerschot	10,5	16,7	16,9	7,1	4,7
Toegevoegde waarde	2,6	2,9	3,0	2,4	1,9
Afzet	2,2	3,4	2,0	2,0	1,6
Verbruik	1,8	3,4	0,7	1,4	1,1
Bedrijfstakken					
Goederenproducenten	3,8	5,6	4,0	3,2	2,5
Producenten van commerciële diensten	1,1	0,6	1,9	1,4	0,6
Producenten van niet-commerciële diensten	4,1	4,6	4,2	3,7	3,8

Voor een deel was dat het gevolg van de gevoerde prijzenoorlog tussen de supermarkten.

Het Nederlandse inflatiecijfer volgens de Europees geharmoniseerde norm (HICP) duikt in het vierde kwartaal van 2003, mede dankzij het lage decembercijfer (1,6 procent) voor het eerst in lange tijd onder het gemiddelde van de eurozone. In ons land komt de HICP in het vierde kwartaal uit op 1,9 procent. In de eurozone als geheel is dat gemiddeld 2,0 procent. De HICP voor Nederland daalt in januari 2004 verder naar 1,5 procent en in februari zelfs naar 1,3 procent. Dat is 0,3 procentpunt beneden het gemiddelde van de eurozone. De laagste inflatie (0,2 procent) werd gemeten in Zweden, de hoogste in Griekenland (2,6 procent).

4.3 Cao-loonstijging neemt verder af

In het afgelopen halfjaar is het cao-loon per maand weer minder gestegen dan een jaar eerder. In het vierde kwartaal van 2003 stijgen de contractlonen met gemiddeld 2,4 procent. In het eerste kwartaal van 2004 bedraagt de gemiddelde stijging 1,8 procent. In het jaar 2003 als geheel is het cao-loon met 2,8 procent gestegen vergeleken met 2002.

Dit is berekend aan de hand van de indexcijfers van cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen. De uitkomsten over 2003 zijn definitief en dus gebaseerd op alle cao's, terwijl de indexcijfers over 2004 zijn gebaseerd op driekwart van de cao's. Bijzondere beloningen zijn alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijks) beloningen, zoals vakantietoeslag of eindejaarsuitkering. Aangezien ongeveer acht van de tien werknemers onder een cao vallen, geeft de statistiek een beeld van de loonontwikkeling van alle werknemers.

De dalende trend in de contractloonstijging is in 2002 begonnen. De cao-loonstijging per maand lag in 2001 op 4,3 procent en in 2002 op 3,7 procent en in 2003 dus 2,8 procent.

Bij de overheid is de groei van het cao-loon in 2003 het grootst. De contractlonen stegen gemiddeld 3,3 procent ten opzichte van 2002. Wel is het groeitempo bij de overheid sterk afgenomen, van 4,1 procent in het tweede kwartaal via 3,2 procent in het derde kwartaal naar 2,8 procent in het vierde kwartaal. Bij de particuliere bedrijven en in de gesubsidieerde sector (waaronder het grootste deel van de zorg valt) is in het vierde kwartaal een stijging van de cao-lonen van respectievelijk 2,2 en 2,4 procent waargenomen.

De hogere groei van het cao-loon bij de overheid komt door de stijging van de bijzondere beloningen. Die nemen in het vierde kwartaal toe met 0,8 procent. In de gesubsidieerde sector stijgen de lonen met 0,4 procent. In 2003 zijn de bijzondere beloningen bij de overheid met 0,6 pro-

cent gestegen; ze zijn bij de particuliere bedrijven stabiel gebleven en in de gesubsidieerde sector met 0,2 procent gestegen.

4.4 Prijzen industrie in vierde kwartaal gestegen

De afzetprijzen in de industrie zijn in het vierde kwartaal, net als in het derde kwartaal, licht gestegen. Het gemiddelde niveau van de afzetprijzen van Nederlandse industrieproducten in het vierde kwartaal ligt nog wel 0,1 procent lager dan in hetzelfde kwartaal van 2002. De exportprijzen lagen 1,1 procent lager terwijl de prijzen van de op de binnenlandse markt afgezette Nederlandse industriële producten gemiddeld 1,4 procent hoger liggen.

De afzetprijzen in de industrie waren in het jaar 2003 onderhevig aan sterke schommelingen. Dit had voor een belangrijk deel te maken met het nogal fluctuerende verloop van de prijzen van producten van de aardolie-industrie. Het gemiddelde prijsniveau van de totale afzet in 2003 lag 1,5 procent hoger dan in het jaar daarvoor. De uitvoerprijzen stegen met 1,1 procent, terwijl de in het binnenland afgezette producten gemiddeld 2,3 procent duurder werden.

De prijzen van de in de industrie gebruikte grondstoffen en halffabrikaten stijgen in het vierde kwartaal met 1,8 procent. Vergeleken met hetzelfde kwartaal in 2002 liggen de verbruiksprijzen in het vierde kwartaal van 2003 2,0 procent hoger. De prijzen van ingevoerde verbruiksgoederen liggen in het vierde kwartaal van 2003 gemiddeld ruim 3 procent beneden het niveau van een jaar geleden. De in Nederland aangekochte grondstoffen en halffabrikaten stijgen daarentegen in hetzelfde tijdvak met ruim 8 procent. Dit komt vooral door de vrij forse prijsstijgingen voor landbouwproducten en energie.

In het jaar 2003 als geheel werden de verbruiksgoederen gemiddeld bijna 3 procent duurder. Dit is geheel toe te schrijven aan de duurder geworden grondstoffen en halffabrikaten aangekocht in Nederland zelf. De gemiddelde prijzen hiervan lagen in 2003 ruim 8 procent hoger dan in 2002. De ingevoerde verbruiksgoederen daalden ruim 1 procent in prijs. De prijzen hiervan worden sterk beïnvloed door de ontwikkelingen van de prijzen voor ruwe aardolie. De gemiddelde prijs van een vat North Sea Brent was in 2003 bijna \$29, een stijging met ruim 14 procent vergeleken met 2002. De dollar verloor echter ten opzichte van de euro in dezelfde periode bijna 20 procent van zijn waarde. De eurolanden zagen hierdoor de aardolieprijs in euro's dalen.

Doordat de verbruiksprijzen van de industrie in het vierde kwartaal gemiddeld meer stijgen dan de afzetprijzen, verslechtert de ruilvoet dit kwartaal verder.

5. Inkomen en arbeid

In het vierde kwartaal van 2003 is het totale aantal banen van werknemers 75 duizend lager dan in het vierde kwartaal van 2002. Dat is een daling van 1,0 procent. Het bedrijfsleven telde 143 duizend banen minder en overheid en zorg samen 68 duizend meer. De overheid en zorg kennen nog steeds banengroei, maar de groei is wel afgevlakt. De werkgelegenheid, gemeten in voltijdbanen, is met 1,5 procent gedaald. Daarmee liep de werkgelegenheid veel sneller terug dan de economie, die in het vierde kwartaal met 0,4 procent is gekrompen. De loonkosten zijn in het vierde kwartaal met 3,1 procent gestegen. Daarmee is dit de laagste loonstijging sinds 1997.

Banenverlies in het bedrijfsleven loopt verder op

Het aantal banen van werknemers in het bedrijfsleven is in het vierde kwartaal met 2,8 procent afgenomen ten opzichte van de overeenkomstige periode van vorig jaar. Het banenverlies loopt sinds het tweede kwartaal van 2002 steeds verder op. In het vierde kwartaal van 2003 is de werkgelegenheid het sterkst afgenomen in de bouw- en nijverheid (–4,9 procent). In de industrie en in de financiële en zakelijke dienstverlening bedroeg het banenverlies ruim 3 procent. De daling van de werkgelegenheid in de handel, horeca en reparatie was met 1,7 procent relatief bescheiden.

De overheid en de zorg kennen nog steeds banengroei, maar de groei is afgevlakt. Bij de overheid (inclusief onderwijs) en in de zorg en overige kwartaire dienstverlening zijn er in één jaar tijd respectievelijk 13 duizend en 55 duizend banen bijgekomen. Bij de overheid was de banengroei in de eerste drie kwartalen nog gemiddeld 28 duizend. De banengroei in de zorg was iets lager dan het gemiddelde van 64 duizend in de eerste drie kwartalen van 2003.

Het totale aantal banen in Nederland is in het vierde kwartaal van 2003 1,0 procent lager dan in het vierde kwartaal van 2002. Het totale aantal banen is voor het derde achter-

eenvolgende kwartaal gedaald. De voorgaande periode van daling dateert van begin 1994.

Het aantal banen van mannen is met 1,9 procent gedaald, terwijl het aantal banen van vrouwen nog een kleine toename kende van 0,1 procent. Dit verschil in ontwikkeling tussen mannen en vrouwen hangt samen met de nog steeds toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen en met de groei van de werkgelegenheid in de zorg. In deze bedrijfstak werken voor het merendeel vrouwen.

De werkgelegenheid uitgedrukt in voltijdbanen (arbeidsjaren) is in het vierde kwartaal van 2003 met 1,5 procent gedaald. In 2002 groeide de werkgelegenheid nog met 0,4 procent. In arbeidsjaren loopt de werkgelegenheid sneller terug dan in banen. Dit komt doordat de banengroei geconcentreerd is in bedrijfstakken waar veel in deeltijd wordt gewerkt. Deze banen worden voor een belangrijk deel door vrouwen bezet. Zij werken in vergelijking met mannen meer in deeltijd. In het vierde kwartaal loopt echter ook voor vrouwen de werkgelegenheid, gemeten in arbeidsjaren, terug (–0,5 procent).

Vacatures stijgen, maar werkloosheid loopt verder op

Het aantal openstaande vacatures is in het vierde kwartaal van 2003 gestegen. Gecorrigeerd voor seizoeninvloeden stonden er eind december bijna 100 duizend vacatures open. Dit zijn er 7 duizend meer dan in het derde kwartaal. Het is voor het eerst in bijna drie jaar dat het aantal vacatures in een kwartaal niet afneemt.

In het vierde kwartaal van 2003 telde Nederland gemiddeld 416 duizend werklozen. Dit zijn er 100 duizend meer dan in dezelfde periode van 2002. Gemiddeld was 5,5 procent van de Nederlandse beroepsbevolking werkloos in het vierde kwartaal. Een jaar eerder was dit 4,2 procent. Over heel 2003 kwam de werkloosheid gemiddeld uit op 396 duizend. Dat is 94 duizend hoger dan in 2002.

Staat 10
Arbeidsvolume en beloning van werknemers naar bedrijfstakken

	Arbeidsvolume van werknemers					Beloning van werknemers				
	2003	2003				2003	2003			
		I	II	III	IV		I	II	III	IV
% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar										
BEDRIJFSTAKKEN (SBI 1993)										
Landbouw, bosbouw en visserij	–1,7	–0,3	–0,6	–2,0	–3,3	1,5	4,8	2,2	0,3	–0,6
Delfstoffenwinning	–3,4	–1,6	–2,7	–3,3	–2,5	2,7	3,5	2,7	0,0	4,2
Industrie	–3,1	–2,9	–3,0	–3,1	–3,4	0,2	1,4	0,7	0,1	–1,5
Energie- en waterleidingbedrijven	–1,5	–1,0	–1,5	–1,8	–1,0	1,8	2,5	2,2	1,4	1,0
Bouwnijverheid	–4,1	–3,0	–4,2	–4,5	–4,8	–0,2	3,2	–0,2	–1,4	–2,1
Handel, horeca en reparatie	–1,3	–0,8	–1,2	–1,5	–1,6	2,2	3,5	1,8	2,0	1,5
Vervoer, opslag en communicatie	–1,8	–1,5	–1,7	–2,0	–2,0	1,6	3,0	2,3	0,5	0,4
Financiële en zakelijke dienstverlening	–2,8	–2,4	–2,8	–2,8	–3,1	0,8	1,9	1,1	0,1	0,2
Overheid	1,8	2,6	2,1	1,5	1,3	5,8	6,7	6,0	4,8	5,7
Zorg en overige dienstverlening	3,1	3,5	3,5	3,2	2,3	8,0	9,8	9,1	7,6	5,6
Totaal	–1,0	–0,5	–0,9	–1,1	–1,5	2,7	4,1	3,1	2,1	1,6

De werkloosheid nam versneld toe in de eerste helft van 2003. In het derde kwartaal van 2003 kwam de werkloze beroepsbevolking voor het eerst sinds 1997 weer boven de 400 duizend. In 2002 werd de grens van 300 duizend gepasseerd. Het laagste punt lag twee jaar geleden. Toen telde Nederland 232 duizend werklozen.

Loonkosten stijgen steeds langzamer

De loonkosten per arbeidsjaar waren in het vierde kwartaal van 2003 gemiddeld 3,1 procent hoger dan een jaar eerder. In het vierde kwartaal van 2002 bedroeg de stijging nog 5,0 procent. Het stijgingstempo is sindsdien steeds verder afgenomen.

In de industrie was de loonkostenstijging met 2,0 procent het laagst. Het hoogst was de stijging bij de overheid met 4,4 procent. Dit komt onder andere door de verhoging van de eindejaarsuitkeringen. Ook de CAO-loonstijging is teruggelopen naar 2,4 procent in het vierde kwartaal van 2003.

Groei netto-ondernemersinkomen licht positief

Het inkomen van ondernemers en zelfstandigen steeg in het vierde kwartaal van 2003 met 0,4 procent. De groei van de door werkgevers betaalde loonsom (+1,6 procent) lag in het vierde kwartaal voor het eerst sinds lange tijd beneden de waardeinstijging van het BBP (+1,8 procent). Door de verminderde spanningen op de arbeidsmarkt zijn in vele bedrijfstakken lagere CAO's afgesloten. Over heel 2003 lag de groei van de loonsom met 2,7 procent nog wel boven de BBP-groei van 2,1 procent.

De afschrijvingen zijn in het vierde kwartaal 5,6 procent hoger geraamd, terwijl het saldo van de betaalde indirecte belastingen en verkregen subsidies iets hoger lag (+0,5 procent).

Verdeling BBP naar onderdelen in het vierde kwartaal

	Mld	t.o.v. 2002
Lonen, Salarissen en soc.lasten	57,9	+1,6%
Afschrijvingen	18,7	+5,6%
Belastingen en subsidies	13,4	+0,5%
Netto exploitatie-overschot	26,4	+0,4%
Totaal	116,4	+1,8%

In het vierde kwartaal van 2003 stegen de productieprijzen harder dan de verbruiksprijzen. Dit kwam door de aanhoudend lage dollarkoers, die 20 procent onder het jaargemiddelde van 2002 lag. Vooral de aardolieaffinaderijen profiteren van een ruilvoetverbetering door de lage invoerprijzen.

Geringe stijging indirecte belastingen

Door het lagere bestedingsniveau van consumptie (vooral bij de duurzame goederen) en investeringen tezamen zijn

de indirecte belastingen slechts licht gestegen in het vierde kwartaal (0,5 procent).

Lichte verbetering saldo primaire inkomens

De uit het buitenland ontvangen dividenden, rente en andere primaire inkomens zijn in het vierde kwartaal met 0,7 procent gestegen. Over heel 2003 verslechteren de primaire inkomens met 13,3 procent.

Het primaire inkomen, dat uit het buitenland wordt ontvangen of aan het buitenland wordt betaald, bestaat voor de helft uit rente en voor een kwart uit dividenden. De rest wordt gevormd door lonen en andere inkomens. Door de verbetering van het primaire inkomenssaldo ligt de groei van het nominale bruto nationaal inkomen (BNI) in het vierde kwartaal hoger (+2,0 procent) dan de groei van het BBP (+1,8 procent).

Primaire inkomens in 4e kwartaal 2003

	Mld	t.o.v. 4e kw. 2002
Ontvangen	10,7	+0,7%
Betaald	12,6	-0,3%
Saldo	-1,9	+0,1 mld

Verslechtering saldo secundaire inkomens

De uit het buitenland ontvangen secundaire inkomens zijn met 1,4 procent gestegen. De betaalde secundaire inkomens stijgen met 1,6 procent. Hierdoor verslechterde het naar 1,3 miljard in het vierde kwartaal van 2003.

Door bovenstaande ontwikkeling lag de groei van het beschikbaar nationaal inkomen met 2,0 procent op hetzelfde niveau als de groei van het BNI. Over heel 2003 is er sprake van een geringe verbetering.

Secundaire inkomens in 4e kwartaal 2003

	Mld	t.o.v. 4e kw. 2002
Ontvangen	1,3	+1,4%
Betaald	2,6	+1,6%
Saldo	-1,3	-0,1 mld

Besparingen nemen toe

De ontwikkeling van de betaalde loonsom (+1,6 procent) was in het vierde kwartaal gelijk aan die van de consumptieve bestedingen (+1,6 procent). De nationale besparingen namen toe met 3 procent (0,8 miljard) ten opzichte van het vierde kwartaal in 2002, mede door de stijging van het netto-ondernemersinkomen. Over heel 2003 vielen de besparingen met 4,6 miljard euro terug tot een niveau van 96 miljard.

Investerings in buitenland dalen

Het totaal van de bruto investeringen (inclusief voorraden) steeg met 4,2 procent. De stijging van de besparingen (+3,0 procent) bleef in het vierde kwartaal iets achter,

zodat het saldo van de Nederlandse investeringen en beleggingen in het buitenland (nationaal inkomenoverschot) met 0,2 miljard euro daalde tot 2,9 miljard. Over heel 2003 daalde het nationaal inkomenoverschot met 5 miljard euro tot 4,5 miljard.

6. Internationaal

In het laatste kwartaal van 2003 blijft de Europese economie aanzienlijk slechter presteren dan die van de VS en Japan. Met Duitsland en Nederland lijkt het juist iets beter te gaan. Hoewel deze landen nog steeds onder het Europese gemiddelde zitten zijn er tekenen dat het dieptepunt achter de rug is. Zo vlakt de daling van de investeringen in vaste activa duidelijk af, terwijl de export voorzichtig toe begint te nemen. Het hoge werkloosheidspercentage blijft echter in heel Europa een bron van zorg.

Groei Europese economie nog steeds laag

De economie van de Europese Unie is in het vierde kwartaal met 0,7 procent gegroeid ten opzichte van een jaar eerder. Daarmee is de groei nagenoeg gelijk aan het derde kwartaal. Over heel 2003 bedroeg de economische groei in Europa eveneens 0,7 procent. Daarmee blijft een duidelijke opleving in Europa nog steeds uit. De economische ontwikkeling van Europa is de laatste twee jaar vlak. Dit betekent geen krimp, maar wel een lage economische groei van rond of onder de 1 procent.

In Duitsland en Nederland, de laatste tijd de zorgenkindjes van Europa, lijkt het in het vierde kwartaal juist iets beter te gaan. In Duitsland blijft het BBP-volume in het vierde kwartaal exact gelijk, na twee kwartalen met een economische krimp. Over heel 2003 komt de volumemutatie van het BBP voor Duitsland uit op -0,1%. In Nederland krimpt de economie in het vierde kwartaal nog wel (-0,4 procent), maar de afname is aanzienlijk minder dan in de voorgaande kwartalen. Met een economische krimp van 0,7 procent is 2003 voor Nederland het slechtste jaar sinds 1983. In dat jaar bedroeg de economische krimp namelijk 1,3 procent.

VS en Japan: forse economische groei

Buiten Europa is de economische situatie een stuk rooskleuriger. Zowel in de VS als Japan ontwikkelt de economie zich zeer voorspoedig. De Amerikaanse economie groeit in het vierde kwartaal met maar liefst 4,3 procent. Dit is de sterkste groei in ruim drie jaar. Over heel 2003 groeide de Amerikaanse economie met 3,1 procent, tegenover ruim twee procent in 2002.

Ook in Japan draait de economie, na een reeks moeilijke jaren, een stuk beter. In het vierde kwartaal groeit de Japanse economie met 3,8 procent. De economische opbloei van Japan is voor een groot deel te danken aan het aantrekken van de export in 2003. De toename van de Japanse export wordt veroorzaakt door het aantrekken van de vraag vanuit het verre oosten (onder andere China) en de Verenigde Staten. Het sterke herstel van de Japanse economie blijkt ook duidelijk uit het jaarcijfer over 2003. Over heel 2003 groeide de economie met maar liefst 2,6 procent, tegenover een krimp van 0,4 procent een jaar eerder.

Export Europa marginaal hoger

In het vierde kwartaal van 2003 is het exportvolume van de EU licht (0,8 procent) hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Over heel 2003 bekeken is het exportvolume vrijwel gelijk gebleven ten opzichte van een jaar eerder. De Europese export heeft tot nu toe niet kunnen profiteren van de opleving van de Amerikaanse economie. Deze opleving leidt tot een sterk toenemende vraag naar buitenlandse producten. Door de sterk gestegen eurokoers zijn

Staat 11
Internationale economische gegevens: Vierde kwartaal 2003

	Nederland	Duitsland	EU-15	Verenigde Staten ¹⁾	Japan
% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Bruto binnenlands product (marktprijzen)	-0,4	0,0	0,7	4,3	3,8
Consumptie door huishoudens incl. IZWh	-1,9	-0,8	1,0	3,9	2,0
Consumptie door de overheid	2,8	1,3	1,8	2,0	1,5
Bruto investeringen in vaste activa	-0,5	-1,1	-0,4	7,3	4,9
Export van goederen en diensten	1,1	1,4	0,8	6,5	10,9
Import van goederen en diensten	1,9	2,6	2,0	4,6	3,7
%					
HICP ²⁾	1,8	1,2	1,9	2,3	-0,3
Werkloosheidsgraad ³⁾	4,1	9,3	8,0	5,9	5,1

Bron: Eurostat, OESO, CBS.

¹⁾ Seizoengecorrigeerde cijfers.

²⁾ Voor VS en Japan is CPI gebruikt.

³⁾ als percentage van de beroepsbevolking, OESO definitie.

Europese producten echter zoveel duurder geworden dat de vraag ernaar uit de VS niet is gestegen.

De exportontwikkeling van Nederland en Duitsland loopt in het vierde kwartaal in de pas met die van de gehele Europese Unie. De export groeit licht ten opzichte van een jaar eerder, maar van een echt herstel is nog geen sprake. In het vierde kwartaal groeit de Nederlandse uitvoer met 1,1 procent, tegenover één procent krimp een kwartaal eerder. Over heel 2003 groeide het exportvolume van Nederland met 0,1 procent, exact hetzelfde percentage als in 2002. Per saldo is de Nederlandse export de laatste twee jaar dus vrijwel niet gegroeid. In Duitsland groeit de export in het vierde kwartaal met 1,4 procent, over heel 2003 bedraagt de groei 1,2 procent.

Export VS trekt aan

De Amerikaanse export kon in de voorgaande kwartalen nog niet profiteren van de sterk gedaalde dollarkoers. Ondanks het feit dat Amerikaanse producten voor het buitenland veel goedkoper werden, nam de vraag niet toe. In het vierde kwartaal lijkt de Amerikaanse export eindelijk te gaan profiteren van de lage dollar. De uitvoer groeit in het vierde kwartaal met maar liefst 6,5 procent ten opzichte van een jaar eerder. Op jaarbasis bedroeg de groei van de Amerikaanse export 2,0 procent.

In Japan blijft de export stormachtig groeien. De laatste zes kwartalen groeide de Japanse export gemiddeld met bijna 11 procent. Het vierde kwartaal van 2003 vormt hierop, met een groei van 10,9 procent, geen uitzondering. De sterke stijging van de export wordt onder andere veroorzaakt door toegenomen vraag uit het verre oosten en de VS.

Investerings EU naderen nulpunt

Een positief teken voor de Europese economie is dat de daling van de investeringen in vaste activa duidelijk afvlakt. Weliswaar dalen de investeringen in de EU al tien kwartalen op een rij, maar de daling in het vierde kwartaal (-0,3 procent) is kleiner dan in de voorgaande kwartalen. Over heel 2003 daalden de investeringen in de EU met 0,7 procent.

In het verleden is gebleken dat bij een aantrekkende economische groei de investeringen in het begin vaak achterblijven. Aan de toegenomen vraag kan in eerste instantie worden voldaan door de bezettingsgraad te verhogen. Hiervoor zijn dus geen nieuwe investeringen nodig. Pas als de economische opleving enige tijd aanhoudt, zijn er uitbreidingsinvesteringen nodig. De situatie in de VS is hiervan een goede illustratie. Eind 2001 begon de Amerikaanse economie al aan te trekken, maar de investeringen volgden pas in de loop van 2003.

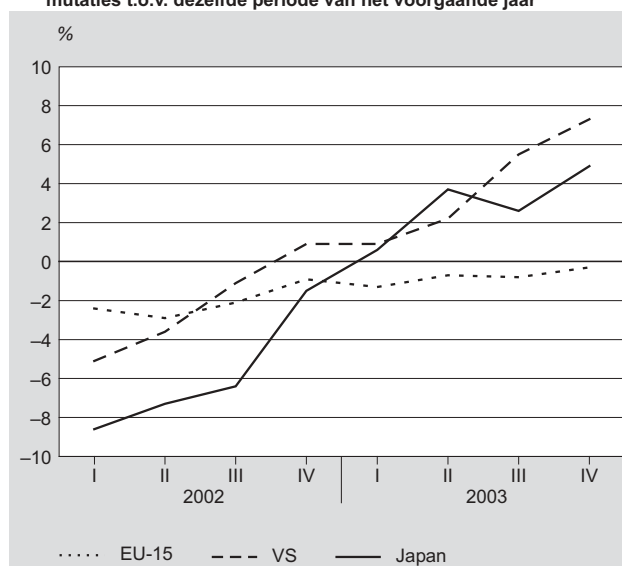
In Duitsland en Nederland is in het vierde kwartaal sprake van een vergelijkbaar beeld. Weliswaar dalen de investeringen in vaste activa nog steeds, maar het dalingstempo neemt duidelijk af. In Nederland dalen de investeringen in het vierde kwartaal met 0,5 procent, tegen 3,5 procent in

het voorgaande kwartaal. Over heel 2003 daalden de investeringen in vaste activa met ruim 3 procent. In Duitsland bedraagt de krimp in het vierde kwartaal 1,1 procent, over heel 2003 was dat bijna 3 procent.

Forse groei investeringen in VS en Japan

Het verschil in economische ontwikkeling tussen Europa enerzijds en de VS en Japan anderzijds blijkt duidelijk uit de ontwikkeling van de investeringen in vaste activa. Terwijl in Europa de investeringen achterblijven, nemen in de VS en Japan de investeringen juist fors toe (zie grafiek 10).

10. Investerings in vaste activa in de EU15, Japan en de VS
mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

Vooral in de Verenigde Staten groeien de investeringen in snel tempo. In het vierde kwartaal ligt het investeringsvolume maar liefst 7,3 procent hoger dan een jaar eerder. Dit is de grootste stijging sinds het derde kwartaal van 1999. Over heel 2003 groeiden de investeringen in de VS met bijna 4 procent, na twee jaren opeenvolgende jaren van daling. Ook in Japan ligt de investeringsgroei nog steeds hoog. In het vierde kwartaal groeien de investeringen in vaste activa met 4,9 procent, vrijwel evenveel als het gemiddelde over 2003 (3,8 procent).

Opnieuw daling huishoudensconsumptie Duitsland en Nederland

In het vierde kwartaal is de consumptie van huishoudens in Duitsland en Nederland opnieuw lager dan een jaar eerder. In Nederland daalt de consumptie van huishoudens met 1,9 procent, tegenover 1,7 procent in het derde kwartaal. Een krimp is heel uitzonderlijk, de laatste keer dat dit gebeurde was in het vierde kwartaal van 1993. Een jaar met dalende huishoudensconsumptie is nog zeldzamer. De laatste keer dat dit gebeurde was in 1982. In 2003 was dit weer het geval; de huishoudensconsumptie in Neder-

land daalde met 1,2 procent. Ook bij onze oosterburen daalt de huishoudensconsumptie in het vierde kwartaal licht (–0,8 procent). Ook over 2003 is er (net zo als het jaar ervoor) sprake van een lichte daling van de consumptie van huishoudens in Duitsland.

Internationaal gezien is de daling van de huishoudensconsumptie in Nederland en Duitsland tamelijk uitzonderlijk. Zowel in de EU, VS als Japan groeit de consumptie van huishoudens in het vierde kwartaal.

In de EU ligt de consumptiegroei van huishoudens al sinds eind 2001 op een laag, maar stabiel niveau. Ook het vierde kwartaal past met een gematigde groei van 1,0 procent goed in dit beeld. Over heel 2003 is er sprake van een vergelijkbare groei (0,7 procent).

In de Verenigde Staten daarentegen groeit de huishoudensconsumptie in snel tempo. In het vierde kwartaal groeit de consumptie van huishoudens met bijna vier procent ten opzichte van een jaar eerder, tegenover ruim drie procent over heel 2003. Dit wordt voor een deel veroorzaakt door de belastingverlagingen. De huishoudensconsumptie is op dit moment een belangrijke motor van de Amerikaanse economie. Het aandeel van de huishoudensconsumptie in het BBP van de VS is relatief groot (bijna 70 procent).

In Japan groeit de huishoudensconsumptie in het vierde kwartaal met 2 procent. Dit is aanzienlijk hoger dan in het voorgaande kwartaal toen er sprake was van een nulgroei. Het aantrekken van de Japanse economie begint ook zichtbaar te worden in de consumentenbestedingen. Over het hele jaar gezien steeg de huishoudensconsumptie in Japan met 1,2 procent.

Groei overheidsconsumptie VS neemt af

In het vierde kwartaal van 2003 groeit de overheidsconsumptie in de EU met 1,8 procent. Al vanaf het laatste kwartaal van 2002 is de groei van de overheidsconsumptie nagenoeg stabiel net onder de twee procent. Het jaargemiddelde voor 2003 komt uit op 1,9 procent. Het groeitempo van de Nederlandse overheidsconsumptie is in het vierde kwartaal opgelopen tot 2,8 procent. Op jaarbasis gezien liep het groeitempo het afgelopen jaar wat terug, van 3,8 procent in 2002 tot 2,7 procent in 2003. In Duitsland groeit de overheidsconsumptie in het vierde kwartaal met 1,3 procent, tegenover 0,9 procent voor heel 2003.

In de VS lijkt de sterke stijging van de overheidsconsumptie af te vlakken. Mede door de uitgaven als gevolg van de oorlog in Irak was de overheidsconsumptie de afgelopen kwartalen erg hoog. Door het oplopende begrotingstekort is de regering in Washington echter gedwongen om de uitgaven te matigen. In het vierde kwartaal komt de groei van de Amerikaanse overheidsconsumptie uit op 2,0 procent, ongeveer de helft van de stijging in het derde kwartaal en over heel 2003. In Japan fluctueert de groei van de overheidsconsumptie nogal. In het vierde kwartaal komt de groei uit op 1,5 procent.

Inflatie EU-15 daalt licht

De inflatie van de Europese Unie bedraagt in het vierde kwartaal 2,0 procent, evenveel als over heel 2003. De geldontwaarding binnen de Europese Unie wordt in toom gehouden door de hoge eurokoers. Hierdoor worden importproducten relatief goedkoper, hetgeen de prijsstijgingen tempert. In Duitsland ligt het tempo van de geldontwaarding al geruime tijd laag. In het vierde kwartaal ligt de inflatie (net als in heel 2003) net boven de één procent.

In het vierde kwartaal is de consumptieprijsstijging (HICP) van Nederland iets lager dan het EU-gemiddelde (1,9 procent). Dit is 0,2 procent lager dan in het derde kwartaal. Het is voor het eerst sinds het eerste kwartaal van 2000 dat de HICP van Nederland onder het Europees gemiddelde ligt. De waarde van de HICP van Nederland is gelijk aan het consumentenprijsindexcijfer (CPI). Dit is uitzonderlijk, omdat bij de berekening van de HICP en CPI consumptiegebonden belastingen, woonlasten en gezondheidszorg verschillend worden behandeld.

Ondanks de snelle economische groei blijft de inflatie in de Verenigde Staten in het vierde kwartaal stabiel (2,3 procent). Ook over heel 2003 bedroeg de geldontwaarding in de VS 2,3 procent. Japan kampt al sinds het vierde kwartaal van 1998 met deflatie. Door de economische opleving neemt de deflatie in Japan wel langzaam af, in het vierde kwartaal tot 0,3 procent.

Werkloosheid stabiliseert internationaal

De werkloosheid in de EU (volgens de OESO-definitie) blijft in het vierde kwartaal stabiel op 8,0 procent. Na een aantal kwartalen met stijgende werkloosheid is de stabilisatie een goed teken. De Europese werkloosheid ligt echter nog steeds aanzienlijk hoger dan in de VS en Japan. Binnen de EU blijft met name Duitsland een zorgenkind, al lijkt ook hier de situatie te stabiliseren. In het vierde kwartaal zit ruim 9 procent van de Duitsers werkloos thuis.

In het vierde kwartaal komt het werkloosheidspercentage van Nederland (volgens de OESO-definitie) uit op 4,1 procent, evenveel als het kwartaal ervoor. Hiermee heeft Nederland internationaal gezien nog steeds een laag werkloosheidspercentage.

Werkloosheid VS daalt verder

De daling van de Amerikaanse werkloosheid, die in het derde kwartaal zichtbaar werd, lijkt in het vierde kwartaal door te zetten. De werkloosheid in de VS daalt in het vierde kwartaal tot 5,9 procent van de beroepsbevolking. Gemiddeld bedroeg het werkloosheidspercentage over heel 2003 6,0 procent, tegen 5,8 procent in 2002.

Ook in Japan zorgt de aantrekkende economie voor een daling van het aantal werklozen. In het vierde kwartaal loopt de werkloosheid terug naar 5,1 procent. Over heel 2003 bedroeg de werkloosheid in Japan 5,3 procent.

Belastingopbrengst gedaald in 2003

Laurens Cazander

In 2003 bedroeg het totaal van belastingen voor de Nederlandse overheid 110 miljard euro, één procent minder dan in 2002. Voor zowel het eerste als het vierde kwartaal van 2003 kon wel een stijging van de belastingopbrengst worden genoteerd, van respectievelijk twee en drie procent. De belastingen op productie en invoer vertoonden in 2003 een groei van drie procent. De belastingen op inkomen en vermogen daalden echter met vijf procent. Hier liet de vennootschapsbelasting opnieuw een zeer scherpe daling zien. In twee jaar tijd is de opbrengst van deze belasting op bedrijfswinsten met meer dan vier miljard euro gedaald.

Vierde kwartaal tempert daling

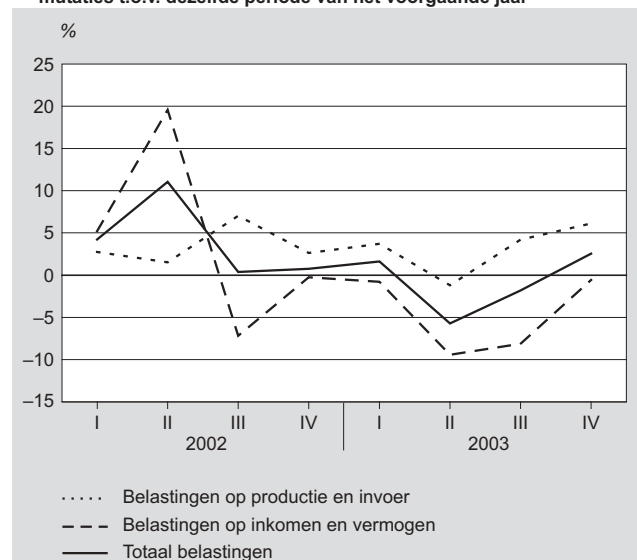
In het vierde kwartaal van 2003 bedraagt het totaal van belastingen voor de Nederlandse overheid ruim 32 miljard euro. Dit is een stijging van drie procent ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002. Het vierde kwartaal compenseert hiermee voor een deel de dalingen in het tweede en derde kwartaal van 2003. Hierdoor bleef de daling van de belastingopbrengst in 2003 beperkt tot slechts één procent.

De toename in het vierde kwartaal van 2003 komt geheel voor rekening van de belastingen op productie en invoer. In deze categorie is de omzetbelasting (BTW) belangrijk vanwege haar aandeel in het totaal en het feit dat een deel van de opbrengst moet worden afgedragen aan de Europese Unie (EU). De omzetbelasting komt voor het eerst in een kwartaal uit boven de tien miljard euro. De stijging ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002 is zes procent. Een deel van deze toename, ruim een procentpunt, wordt

veroorzaakt door een lagere afdracht aan de EU. Een lagere afdracht van BTW betekent dat het deel dat overblijft voor de Nederlandse overheid groter is.

De accijnzen waren in het vierde kwartaal van 2003 slechts licht hoger dan in het vierde kwartaal van 2002. Dit kwam vooral door een hogere opbrengst van accijns van lichte olie (benzine). De alcoholaccijns daarentegen daalde sterk (-33 procent). Het vierde kwartaal van 2002 heeft een hoge opbrengst voor deze accijns vanwege de accijnsverhoging per januari 2003. Anticipatieaankopen van consumenten zorgden toen voor een hoge accijnsopbrengst.

1. Belastingopbrengst voor de Nederlandse overheid
mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar

Tabel 1
Belastingen voor de Nederlandse overheid

	2002	2003	2002				2003			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV
mln euro										
Belastingen op productie en invoer	56 173	58 005	13 331	14 027	13 381	15 434	13 828	13 858	13 943	16 376
Belastingen op inkomen en vermogen	53 279	50 752	11 101	14 802	11 836	15 540	11 015	13 408	10 876	15 453
Vermogensheffingen	1 696	1 464	315	490	431	460	311	383	366	405
Totaal van belastingen voor Nederlandse overheid	111 148	110 221	24 747	29 319	25 648	31 434	25 154	27 649	25 185	32 233
% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar										
Belastingen op productie en invoer	3	3	3	2	7	3	4	-1	4	6
Belastingen op inkomen en vermogen	6	-5	5	20	-7	0	-1	-9	-8	-1
Vermogensheffingen	30	-14	42	232	45	-21	-1	-22	-15	-12
Totaal van belastingen voor Nederlandse overheid	4	-1	4	11	0	1	2	-6	-2	3

De belastingen op inkomen en vermogen zijn in het laatste kwartaal van 2003 1 procent lager. Dit is inmiddels het zesde achtereenvolgende kwartaal dat de opbrengst van deze categorie daalt. De vennootschapsbelasting is meer dan 20 procent lager dan in het laatste kwartaal van 2002. Ook de loonbelasting daalt in het vierde kwartaal van 2003 (-3 procent).

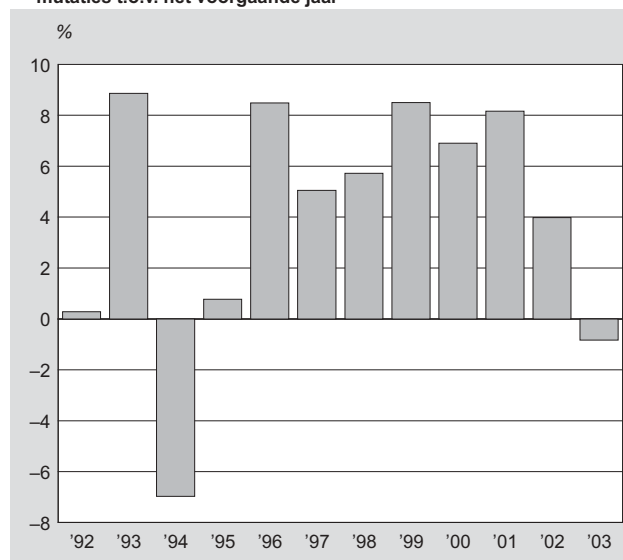
De vermogensheffingen blijven in het vierde kwartaal van 2003 ook onder het niveau van een jaar eerder. Deze categorie bestaat hoofdzakelijk uit successierechten.

Daling in 2003 na acht jaren van stijging

In 2003 bedroeg het totaal van belastingen voor de Nederlandse overheid iets meer dan 110 miljard euro. Deze daling van 1 procent volgt op een periode van acht jaar waarin de belastingen voor de overheid jaarlijks toenamen. De gemiddelde stijging per jaar in deze periode was zes procent. De ontwerpbegrotingen voor 2003 gingen nog uit van een stijging van de belastingontvangsten met vier procent. Sterk tegenvallende inkomsten uit belastingen hebben geleid tot een tegenvallend begrotingssaldo.

Voor de vijf kwantitatief belangrijkste belastingsoorten volgt een korte toelichting op de ontwikkeling in het afgelopen jaar. De omzetbelasting, de loonbelasting, de vennootschapsbelasting, de accijnzen en de belastingen van rechtsverkeer vormden het leeuwendeel van de Nederlandse belastinginkomsten. De groeivoet lag in 2003 bij elk

2. Belastingopbrengst voor de Nederlandse overheid mutaties t.o.v. het voorgaande jaar

van de vijf belastingsoorten duidelijk lager dan in 2002 (tabel 2).

In 2003 is de grootste groei gemeten bij de omzetbelasting (4 procent). Inclusief het EU-deel was de groei zelfs iets hoger dan in 2002. De invloed van de lagere afdracht op de stijging was minder dan een half procentpunt. Dit was in 2002 nog drie procentpunt. De BTW-afdracht bedroeg ruim een miljard euro, vier procent lager dan in 2002 en ruim

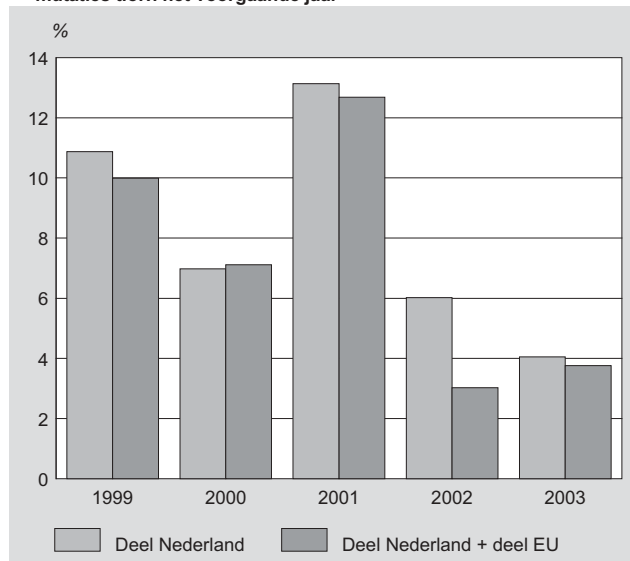
Tabel 2
Belastingen voor het Rijk

	2002	2003	2002				2003			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV
mln euro										
Omzetbelasting (rijksdeel BTW)	32 252	33 558	7 167	7 791	7 761	9 533	7 721	7 918	7 769	10 150
Accijnzen	8 446	8 586	1 882	2 222	2 075	2 267	2 011	2 085	2 214	2 276
Belastingen van rechtsverkeer	4 641	4 456	1 182	1 148	1 079	1 232	1 120	1 073	1 078	1 186
Belastingen op een milieugrondslag	2 953	3 081	941	825	556	631	760	682	799	839
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2 741	2 874	856	766	676	443	893	757	757	468
Overige belastingen op productie en invoer	1 415	1 354	372	343	303	397	300	319	302	433
Totaal van belastingen op productie en invoer	52 448	53 908	12 399	13 095	12 450	14 504	12 804	12 834	12 919	15 352
Loonbelasting	29 591	28 790	6 291	8 522	6 541	8 238	6 262	8 323	6 252	7 952
Inkomstenbelasting	-75	378	213	-583	62	233	104	-876	-313	1 462
Vennootschapsbelasting	15 394	13 392	2 902	4 019	3 359	5 114	3 031	3 174	3 166	4 021
Dividendbelasting	3 490	3 128	452	1 634	722	681	396	1 496	517	720
Overige belastingen op inkomen en vermogen	1 804	1 822	476	441	384	503	412	480	442	487
Totaal van belastingen op inkomen en vermogen	50 204	47 509	10 333	14 033	11 069	14 769	10 205	12 597	10 065	14 642
Vermogensheffingen (successierechten)	1 695	1 460	315	490	431	459	310	382	365	404
Totaal van belastingen voor het Rijk	104 347	102 878	23 047	27 618	23 949	29 732	23 318	25 813	23 349	30 397
% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar										
Omzetbelasting (rijksdeel BTW)	6	4	2	1	15	6	8	2	0	6
Loonbelasting	9	-3	7	8	12	9	0	-2	-4	-3
Vennootschapsbelasting	-12	-13	-14	-1	-27	-8	4	-21	-6	-21
Accijnzen	7	2	1	12	7	7	7	-6	7	0
Belastingen van rechtsverkeer	1	-4	0	0	1	5	-5	-7	0	-4
Totaal van belastingen voor het Rijk	4	-1	4	12	0	1	1	-7	-3	2

veertig procent lager dan in 2001. In 2002 was de afdracht relatief erg laag omdat verschillende overschotten op de Europese begroting via deze post werden verrekend met de lidstaten. Ook in 2003 was sprake van een teruggave. Bovendien ligt de BTW-afdracht vanaf 2003 structureel op een lager niveau. Hiervoor in de plaats krijgt de BNP-afdracht een meer prominente rol in de financiering van de EU.

Een lagere afdracht van BTW betekent dat er meer omzetbelasting overblijft voor de Nederlandse overheid. In de laatste drie jaar lag de mutatie van het Nederlandse deel hoger dan de mutatie van de totale BTW.

3. Omzetbelasting (BTW) mutaties t.o.v. het voorgaande jaar

De opbrengst van de loonbelasting was in 2003 drie procent lager dan in 2002. De lagere loonstijging en de afgenomen werkgelegenheid lagen hieraan ten grondslag. De opbrengsten uit de inkomstenbelasting waren in 2003 wel duidelijk hoger dan in 2002. De oorzaak hiervan was echter niet gelegen in recente economische ontwikkelingen maar betrof een incidenteel zeer hoge afrekening (bijna anderhalf miljard euro) tussen de rijksoverheid en de sociale fondsen over voorgaande belastingjaren. De vennootschapsbelasting vertoonde in 2003 een aanzienlijke daling. In twee jaar tijd is de opbrengst van deze belasting op bedrijfswinsten met meer dan vier miljard euro afgenomen (-24 procent). De realisaties in de afgelopen twee jaar zijn, als gevolg van een tegenvallende winstontwikkeling bij bedrijven, miljarden euro's lager uitgekomen dan de ramingen bij de ontwerpbegroting.

De accijnzen waren in 2003 twee procent hoger dan in 2002. De accijnzen van lichte olie (benzine) is met een aandeel van circa veertig procent de belangrijkste component

binnen de groep accijnzen. De opbrengst hiervan nam toe met drie procent. De alcoholaccijnzen was op jaarbasis vierentwintig procent lager. De bier- en wijnaccijnzen bleven wel op het niveau van 2002.

In 2003 lag ook de opbrengst van de belastingen van rechtsverkeer onder het bedrag van 2002 (-4 procent). De belastingen van rechtsverkeer bestaan uit drie soorten: de overdrachtsbelasting, de assurantiebelaasting en de kapitaalsbelasting. De overdrachtsbelasting heeft de laatste jaren een aandeel van meer dan driekwart in het totaal van belastingen van rechtsverkeer. Voor het jaar 2003 is het exacte aandeel nog niet beschikbaar. Wel heeft naar verwachting het dalende aantal transacties op de koopwoningmarkt de overdrachtsbelasting en daarmee de belastingen van rechtsverkeer onder druk gezet.

Samenstelling belastingcijfers

De kwartaalcijfers over de belastingen voor de Nederlandse overheid zijn onder andere van groot belang omdat hiermee wordt voldaan aan de bij verordening vastgestelde informatievereisten van de EU. Bij de samenstelling van de cijfers zijn de voorschriften van het Europees Systeem van Rekeningen (ESR) het uitgangspunt. Belastingen zijn in het ESR gedefinieerd als verplichte betalingen om niet, die door de overheid of de EU worden opgelegd. De belastingen die toekomen aan de EU (deel van de omzetbelasting, invoerrechten en landbouwheffingen) worden niet tot de belastingen voor de Nederlandse overheid gerekend maar tot de belastingen voor de EU. De rijksoverheid fungeert slechts als inner van de EU-belastingen.

De Nederlandse belastingcijfers tot en met 2002 zijn aangepast aan de jaarcijfers uit de Nationale Rekeningen (tabel 1). De Nederlandse cijfers worden in grote mate bepaald door de rijksbelastingen (tabel 2). Het aandeel van de rijksoverheid in de nationale belastingcijfers ligt de laatste jaren tegen de vierennegentig procent.

De diverse belastingen van de rijksoverheid zijn sterk verbonden met macro-economische variabelen als werkgelegenheid, consumptie en bedrijfsresultaat. De belastingen van de andere overheden hebben een heel ander karakter. Het zijn vrijwel allemaal zogenaamde aanslagbelastingen. Deze zijn niet gerelateerd aan actuele economische transacties maar worden geheven over een bepaalde periode, veelal een heel jaar. Een voorbeeld hiervan is de onroerende zaakbelasting voor gemeenten.

De cijfers over de belastingen voor de rijksoverheid zijn gebaseerd op waarneming van tussentijdse realisatiecijfers. Om tot cijfers voor heel Nederland te komen worden de belastingcijfers van de andere overheden geraamd op grond van begrotingsgegevens. Deze andere overheden zijn: de gemeenten, de provincies, de waterschappen, de publiekrechtelijke bedrijfsorganen en de Kamers van Koophandel.

Tabellen

De tabellen in deze publicatie bestaan ieder uit meerdere delen. De omschrijvingen zijn per deel afwisselend in het Nederlands en in het Engels afgedrukt.

1. Goederen- en dienstentotalen
 - 1.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 1.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
2. Bruto binnenlands product naar bedrijfstakken
 - 2.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 2.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
3. Beloning van werknemers en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product
 - 3.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 3.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 3.4.1 Banen en arbeidsvolume werknemers
4. Consumptieve bestedingen
 - 4.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
5. Investerings in vaste activa (bruto)
 - 5.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
6. Invoer van goederen en diensten
 - 6.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
7. Uitvoer van goederen en diensten
 - 7.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
8. Binnenlands product, nationaal product, nationaal inkomen en lopende transacties van Nederland met het buitenland
 - 8.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks

Tables

The tables in this publication each consist of several parts. The descriptions are alternatingly either in English or in Dutch.

1. Supply and disposition of goods and services
 - 1.1.1 Volume changes, original series
 - 1.1.2 Volume changes, final adjusted series
 - 1.2.1 Value changes, original series
 - 1.2.2 Value changes, final adjusted series
 - 1.3.1 Values, original series
 - 1.3.2 Values, final adjusted series
2. Gross domestic product by kind of economic activity
 - 2.1.1 Volume changes, original series
 - 2.1.2 Volume changes, adjusted series
 - 2.2.1 Value changes, original series
 - 2.2.2 Value changes, adjusted series
 - 2.3.1 Values, original series
 - 2.3.2 Values, adjusted series
3. Compensation of employees and other income components of domestic product
 - 3.2.1 Value changes, original series
 - 3.3.1 Values, original series
 - 3.4.1 Jobs and labour input of employees
4. Final consumption
 - 4.1.1 Volume changes, original series
 - 4.2.1 Value changes, original series
 - 4.3.1 Values, original series
5. Fixed capital formation (gross)
 - 5.1.1 Volume changes, original series
 - 5.2.1 Value changes, original series
 - 5.3.1 Values, original series
6. Imports of goods and services
 - 6.1.1 Volume changes, original series
 - 6.2.1 Value changes, original series
 - 6.3.1 Values, original series
7. Exports of goods and services
 - 7.1.1 Volume changes, original series
 - 7.2.1 Value changes, original series
 - 7.3.1 Values, original series
8. Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world
 - 8.1.1 Volume changes, original series
 - 8.2.1 Value changes, original series
 - 8.3.1 Values, original series

Tabel / Table 1.1.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (volume changes)

		Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
		2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
%													
1	Bruto binnenlands product (marktprijzen)	0,2	-0,7	0,5	-0,1	0,2	0,7	0,1	-0,2	-1,1	-1,2	-0,4	
2	Invoer van goederen en diensten	-0,2	0,6	-3,5	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,2	-0,3	-0,4	1,9	
3	(1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	0,1	-0,2	-1,0	-1,4	0,0	0,6	1,1	0,3	-0,8	-0,9	0,5	
Consumptie													
4	door huishoudens incl. IZWh	0,8	-1,2	1,5	1,3	0,5	0,9	0,7	-0,1	-1,1	-1,9	-1,9	
5	door de overheid	3,8	2,7	4,3	2,8	4,5	3,9	3,8	3,0	2,5	2,4	2,8	
Bruto investeringen in vaste activa													
6	door bedrijven	-5,7	-3,3	-1,3	-3,7	-5,1	-5,0	-8,7	-5,1	-3,4	-3,7	-1,0	
7	door de overheid	2,0	-2,6	5,7	8,0	2,1	2,4	-3,0	-6,5	-3,7	-2,4	1,5	
8	Veranderingen in voorraden 1)	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
9	(4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	0,1	-0,4	0,7	-0,3	0,2	-0,1	0,4	-0,1	-0,5	-1,1	0,1	
10	Uitvoer van goederen en diensten	0,1	0,1	-3,4	-3,1	-0,3	1,6	2,3	0,9	-1,2	-0,6	1,1	
11	(9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	0,1	-0,2	-1,0	-1,4	0,0	0,6	1,1	0,3	-0,8	-0,9	0,5	

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.1.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (volume changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

		Changes on previous year		Changes on previous quarter								
		2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
%												
1	Gross domestic product (market prices)	0,2	-0,7	0,0	0,0	0,4	0,1	-0,4	-0,3	-0,5	0,0	0,4
2	Imports of goods and services	-0,2	0,6	-2,0	0,1	2,2	1,1	-1,0	-0,3	-0,2	0,2	2,4
3	(1+2) Disposable for final expenditure (gross)	0,1	-0,2	-0,8	0,0	1,1	0,5	-0,6	-0,3	-0,4	0,1	1,2
Consumption												
4	by households incl. NPISH	0,8	-1,2	0,1	0,0	0,3	0,4	-0,2	-0,4	-0,8	-0,6	-0,3
5	by general government	3,8	2,7	0,8	0,9	1,7	0,4	0,6	0,3	1,1	0,5	1,0
Gross fixed capital formation												
6	by enterprises	-5,7	-3,3	-1,6	-0,1	-3,5	-2,5	-2,4	2,2	-0,8	-1,8	-0,3
7	by general government	2,0	-2,6	-3,6	10,6	-6,4	-2,0	-3,4	2,8	-1,2	0,7	1,7
8	Changes in inventories ¹⁾	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
9	(4 to 8) National final expenditure (gross)	0,1	-0,4	-0,6	-0,1	0,6	0,2	-0,5	-0,2	0,0	-0,6	0,9
10	Exports of goods and services	0,1	0,1	-1,1	0,2	1,7	0,9	-0,9	-0,5	-0,8	1,0	1,6
11	(9+10) Total final expenditure (gross)	0,1	-0,2	-0,8	0,0	1,1	0,5	-0,6	-0,3	-0,4	0,1	1,2

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.2.1

Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (value changes)

		Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
		2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
					IV	I	II	III	IV	I	II	III
		%										
1	Bruto binnenlands product (marktprijzen)	3,6	2,1	5,3	3,1	3,5	4,4	3,6	3,1	2,2	1,1	1,8
2	Invoer van goederen en diensten	-0,8	-0,4	-6,8	-4,6	-1,6	-0,4	3,6	1,9	-2,0	-1,8	0,4
3	(1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	2,0	1,2	0,5	0,1	1,5	2,6	3,6	2,6	0,6	0,1	1,3
Consumptie												
4	door huishoudens incl. IZWh	4,0	0,7	6,0	4,7	3,7	3,9	3,8	2,3	0,7	-0,1	-0,1
5	door de overheid	8,8	5,9	9,6	7,7	9,5	9,0	8,8	6,0	7,3	5,0	5,1
Bruto investeringen in vaste activa												
6	door bedrijven	-2,0	-0,9	2,5	0,7	-1,1	-1,8	-5,6	-2,7	-1,1	-1,5	1,5
7	door de overheid	5,2	-1,3	10,7	12,4	4,9	5,5	-0,4	-5,0	-2,2	-1,5	2,8
8	Veranderingen in voorraden ¹⁾	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
9	(4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	3,8	2,0	5,3	3,8	3,9	3,6	3,8	2,5	2,3	0,9	2,2
10	Uitvoer van goederen en diensten	-0,7	-0,1	-5,7	-4,9	-2,0	1,2	3,2	2,8	-1,9	-1,2	0,0
11	(9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	2,0	1,2	0,5	0,1	1,5	2,6	3,6	2,6	0,6	0,1	1,3

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.2.2

Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (value changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

			Changes on previous year		Changes on previous quarter									
			2002□	2003●	2001■	2002□				2003●				
					IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
%														
1	Gross domestic product (market prices)		3,6	2,1	0,8	0,9	1,0	1,3	0,4	0,4	0,2	0,3	1,0	
2	Imports of goods and services		-0,8	-0,4	-2,3	0,3	2,9	0,9	-1,0	-0,4	-1,8	0,4	3,2	
3	(1+2) Disposable for final expenditure (gross)		2,0	1,2	-0,4	0,6	1,7	1,2	-0,1	0,1	-0,6	0,3	1,8	
Consumption														
4	by households incl. NPISH		4,0	0,7	0,9	0,7	1,0	1,2	0,4	0,1	-0,7	-0,1	0,2	
5	by general government		8,8	5,9	1,6	3,0	2,3	1,8	1,4	0,7	3,1	-0,2	1,4	
Gross fixed capital formation														
6	by enterprises		-2,0	-0,9	-1,0	1,3	-2,8	-2,1	-1,2	2,0	0,1	-1,0	0,9	
7	by general government		5,2	-1,3	-2,9	11,0	-5,7	-1,0	-3,1	2,1	-0,4	1,1	2,6	
8	Changes in inventories ¹⁾		.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
9	(4 to 8) National final expenditure (gross)		3,8	2,0	1,0	0,9	1,5	1,2	0,0	0,1	0,8	-0,4	2,1	
10	Exports of goods and services		-0,7	-0,1	-2,3	0,3	2,0	1,1	-0,3	0,1	-2,7	1,5	1,3	
11	(9+10) Total final expenditure (gross)		2,0	1,2	-0,4	0,6	1,7	1,2	-0,1	0,1	-0,6	0,3	1,8	

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.3.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks
Supply and disposition of goods and services, original series

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>											
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	444,6	453,8	110,4	108,0	113,3	109,0	114,4	111,3	115,8	110,2	116,4
2 Invoer van goederen en diensten	255,7	254,7	63,6	62,7	64,7	62,4	65,9	63,8	63,4	61,3	66,2
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	700,4	708,5	174,0	170,7	178,1	171,4	180,3	175,2	179,2	171,5	182,6
4 Consumptie											
door huishoudens incl. IZWh	221,7	223,2	55,3	53,9	56,1	54,3	57,4	55,1	56,5	54,3	57,3
door de overheid	109,1	115,5	25,3	25,8	29,1	26,6	27,5	27,4	31,3	28,0	28,9
5 Bruto investeringen in vaste activa											
door bedrijven	77,6	76,8	20,8	19,9	21,0	17,0	19,7	19,3	20,8	16,8	20,0
door de overheid	14,6	14,4	3,9	3,4	3,7	3,6	3,9	3,2	3,6	3,6	4,0
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	-1,0	0,3	-1,2	-0,1	-1,2	0,7	-0,3	0,4	-1,0	0,6	0,2
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	421,9	430,3	104,2	102,9	108,7	102,2	108,1	105,4	111,2	103,2	110,4
10 Uitvoer van goederen en diensten	278,4	278,2	69,9	67,8	69,3	69,1	72,1	69,7	68,0	68,3	72,2
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	700,4	708,5	174,0	170,7	178,1	171,4	180,3	175,2	179,2	171,5	182,6

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.3.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>bln euro</i>											
1 Gross domestic product (market prices)	444,6	453,8	108,6	109,5	110,6	112,1	112,5	112,9	113,1	113,4	114,5
2 Imports of goods and services	255,7	254,7	62,3	62,4	64,3	64,8	64,2	63,9	62,7	63,0	65,0
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	700,4	708,5	170,8	171,9	174,9	176,9	176,7	176,8	175,8	176,4	179,5
4 Consumption											
by households incl. NPISH	221,7	223,2	54,2	54,6	55,2	55,8	56,1	56,1	55,7	55,6	55,8
by general government	109,1	115,5	25,7	26,5	27,1	27,6	28,0	28,2	29,0	29,0	29,4
5 Gross fixed capital formation											
by enterprises	77,6	76,8	19,8	20,1	19,5	19,1	18,9	19,3	19,3	19,1	19,2
by general government	14,6	14,4	3,5	3,9	3,6	3,6	3,5	3,6	3,6	3,6	3,7
8 Changes in inventories ¹⁾	-1,0	0,3	-1,1	-0,5	-0,3	0,1	-0,2	0,0	-0,1	0,1	0,3
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	421,9	430,3	102,8	103,7	105,2	106,5	106,5	106,6	107,5	107,0	109,2
10 Exports of goods and services	278,4	278,2	68,1	68,3	69,6	70,4	70,2	70,2	68,3	69,4	70,3
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	700,4	708,5	170,8	171,9	174,9	176,9	176,7	176,8	175,8	176,4	179,5

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 2.1.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	-1,6	-1,9	-1,2	0,0	-1,8	-1,7	-2,7	-2,3	-1,3	-3,0	-0,5	
Delfstoffenwinning	1,2	-3,0	8,7	-3,4	-2,0	7,6	4,9	8,9	-17,1	-16,8	1,2	
Industrie	-1,6	-2,3	-3,0	-2,7	-1,9	0,0	-1,9	-1,9	-3,0	-2,5	-1,8	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1,1	-2,5	-0,9	1,6	1,8	1,9	-0,7	-1,4	-3,1	-3,5	-2,1	
Textiel- en lederindustrie	-3,1	-4,2	-8,5	-6,7	-4,0	1,5	-3,0	-2,1	-4,4	-7,3	-2,8	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-3,2	-2,8	-2,0	-3,5	-2,7	-3,5	-2,9	-4,1	-5,4	-0,5	-1,2	
Aardolie-industrie	-0,6	6,5	-3,9	6,6	-2,9	0,6	-5,9	-4,8	13,0	16,1	1,9	
Chemische basisproductenindustrie	2,5	4,6	-3,2	-4,1	7,3	1,9	4,9	11,3	1,3	2,9	3,3	
Chemische eindproductenindustrie	3,5	3,0	2,4	4,2	3,8	3,8	2,3	2,2	2,9	4,3	2,5	
Rubber- en kunststofindustrie	1,7	-2,5	-1,5	-1,3	1,9	4,0	2,2	-2,6	-3,9	-1,9	-1,5	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-3,0	-3,1	-1,3	-5,0	-4,0	-1,8	-1,0	-3,4	-3,6	-3,0	-2,5	
Machine-industrie	-2,8	-4,7	-3,8	-2,0	-6,4	-0,2	-2,4	-4,2	-5,6	-4,3	-4,4	
Elektrotechnische industrie	-9,6	-5,0	-11,9	-13,7	-10,6	-3,5	-10,2	-4,0	-7,1	-6,8	-2,0	
Transportmiddelenindustrie	-1,1	-1,0	-8,3	-7,0	-2,7	1,1	5,0	2,4	0,6	-4,2	-3,2	
Overige industrie	-2,5	-5,1	-0,6	-0,7	-3,2	-0,7	-5,4	-5,7	-4,2	-6,4	-4,3	
Energie- en waterleidingbedrijven	1,2	1,2	6,5	-0,8	0,6	1,9	3,2	3,5	-0,9	1,6	0,6	
Bouwnijverheid	-3,2	-3,0	3,1	0,2	-2,9	-1,7	-8,1	-5,1	-1,1	-3,5	-2,3	
Handel, horeca en reparatie	0,0	-1,9	-2,3	-1,3	0,1	0,8	0,2	-0,6	-2,4	-2,9	-1,8	
Handel en reparatie	0,6	-1,5	-2,3	-1,1	0,8	1,5	1,0	0,1	-2,0	-2,5	-1,7	
Horeca	-4,0	-4,5	-2,0	-3,3	-3,9	-3,5	-5,2	-5,1	-5,1	-5,7	-2,1	
Vervoer, opslag en communicatie	2,4	-0,1	-0,2	2,8	1,5	2,0	3,5	0,2	-0,5	-0,4	0,3	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	-0,5	-1,7	-2,0	-0,9	-1,1	-0,8	0,7	-1,6	-2,3	-1,7	-1,1	
Post en telecommunicatie	8,1	2,6	3,0	9,8	6,5	7,2	8,8	3,3	2,7	1,9	2,7	
Financiële en zakelijke dienstverlening	-0,4	-0,1	1,1	0,1	-0,2	-0,5	-1,0	-0,5	-0,4	-0,2	0,6	
Financiële instellingen	-1,9	3,4	2,0	-0,5	-1,4	-2,3	-3,2	0,1	2,5	4,4	6,4	
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,3	0,6	1,4	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	0,5	0,4	0,4	
Uitzendbureaus	-2,1	-4,8	-2,9	-1,7	-2,6	-1,6	-2,7	-4,6	-4,8	-5,6	-4,4	
Overige zakelijke dienstverlening	-0,3	-1,9	1,4	0,1	-0,2	-0,4	-1,0	-1,3	-2,0	-2,5	-2,0	
Overheid	1,8	1,8	2,2	1,2	2,0	1,9	2,2	2,0	1,5	1,6	2,2	
Zorg en overige dienstverlening	3,7	2,9	3,4	3,3	4,3	3,2	3,8	2,5	3,0	3,0	2,9	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	0,3	-0,4	0,6	0,0	0,3	0,7	0,1	0,1	-0,8	-0,9	0,1	

Table / Tabel 2.1.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (volume changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter										
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%												
ECONOMIC ACTIVITIES													
Agriculture, forestry and fishing	-1,6	-1,9	-1,3	-3,9	-0,4	2,7	-2,1	-1,7	0,2	-0,2	0,6		
Mining and quarrying	1,2	-3,0	-2,3	-3,2	4,4	8,5	-4,1	3,1	-19,3	8,7	15,4		
Manufacturing	-1,6	-2,3	-0,8	0,8	-0,3	-0,8	-1,1	-0,3	-0,9	-0,1	-0,1		
Electricity, gas and water supply	1,2	1,2	-0,4	-0,4	2,0	0,5	1,0	0,0	-1,9	2,4	0,1		
Construction	-3,2	-3,0	1,9	-2,2	-2,9	0,8	-3,4	0,4	0,9	-1,6	-1,5		
Trade, hotels, restaurants and repair	0,0	-1,9	-0,4	0,5	0,7	0,1	-1,0	-0,4	-1,1	-0,5	0,2		
Transport, storage and communication	2,4	-0,1	-1,4	2,9	0,4	0,7	-0,3	-0,2	-0,4	0,5	0,3		
Financial and business service activities	-0,4	-0,1	0,2	-0,4	-0,1	-0,2	-0,4	0,3	-0,1	0,0	0,4		
Government	1,8	1,8	0,1	0,4	0,9	0,4	0,5	0,1	0,4	0,6	0,9		
Care and other service activities	3,7	2,9	0,7	1,7	0,9	0,2	1,0	0,6	1,0	0,5	0,8		
Value added (gross, basic prices)	0,3	-0,4	-0,1	0,0	0,4	0,2	-0,5	0,0	-0,5	0,0	0,5		

Tabel / Table 2.2.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	-5,1	-3,6	5,8	-1,8	-2,5	-7,3	-7,5	-9,5	-9,0	6,1	-6,3	
Delfstoffenwinning	-9,9	4,4	2,3	-21,0	-15,0	-1,9	3,5	22,0	-8,5	-11,1	3,2	
Industrie	-0,5	0,6	-1,7	-2,9	-2,4	3,1	0,3	4,0	1,4	-2,3	-0,4	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	12,2	4,6	4,3	14,2	8,8	16,9	9,5	10,3	9,5	-2,2	1,7	
Textiel- en lederindustrie	-1,4	-1,9	-3,6	-4,6	-2,9	1,5	0,6	0,3	-0,9	-5,0	-1,9	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-1,9	-2,2	1,1	-2,9	-2,2	-1,0	-1,5	-3,3	-6,4	1,1	-0,2	
Aardolie-industrie	-29,8	40,9	2,8	-48,7	-28,3	-27,0	-17,3	156,4	28,2	28,8	-0,7	
Chemische basisproductenindustrie	-14,5	5,7	-20,0	-30,1	-14,3	-5,1	-6,1	15,3	10,2	-7,6	7,2	
Chemische eindproductenindustrie	2,4	-6,8	0,2	8,9	1,9	2,2	-3,0	-11,0	-7,6	-3,1	-5,1	
Rubber- en kunststofindustrie	0,9	8,3	3,4	2,4	1,3	1,1	-1,1	2,7	6,9	11,6	12,1	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-2,0	-3,6	-6,3	-9,1	-6,9	2,9	6,3	1,4	-1,6	-6,7	-7,2	
Machine-industrie	0,1	-3,0	0,7	2,2	-2,8	3,1	-1,4	-3,6	-2,8	-2,1	-3,5	
Elektrotechnische industrie	-8,2	-3,6	-7,8	-12,0	-9,1	-1,5	-9,8	-2,8	-5,6	-6,4	0,3	
Transportmiddelenindustrie	4,9	3,0	-11,7	-2,0	1,5	9,4	12,0	6,7	4,7	-3,7	3,9	
Overige industrie	0,9	-3,7	5,9	5,1	1,1	1,9	-4,1	-4,7	-2,3	-5,1	-3,0	
Energie- en waterleidingbedrijven	20,9	8,5	16,0	19,6	23,4	18,5	22,2	6,4	0,1	12,6	14,4	
Bouwnijverheid	4,4	2,3	10,2	8,8	5,1	6,1	-1,6	0,9	4,8	0,7	2,7	
Handel, horeca en reparatie	4,1	-2,1	1,4	4,0	4,0	4,9	3,5	-1,3	0,6	-4,0	-3,7	
Handel en reparatie	3,9	-2,2	0,6	3,6	3,7	4,7	3,5	-1,5	1,0	-4,0	-4,4	
Horeca	5,6	-1,4	7,0	6,9	5,8	6,2	3,3	-0,4	-1,8	-4,0	1,2	
Vervoer, opslag en communicatie	3,9	0,1	0,7	5,5	1,4	3,8	5,1	-1,8	-1,5	1,0	2,8	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	0,8	-1,8	1,6	1,6	-0,5	0,7	1,6	-2,9	-3,3	-0,9	-0,1	
Post en telecommunicatie	9,7	3,5	-0,9	12,8	5,0	9,7	11,8	0,2	1,6	4,4	7,9	
Financiële en zakelijke dienstverlening	4,4	2,0	6,4	5,5	4,9	3,7	3,6	1,6	1,5	2,6	2,2	
Financiële instellingen	5,3	2,8	11,0	9,0	6,6	2,9	2,8	-1,3	0,0	7,3	5,3	
Verhuur van en handel in onroerend goed	3,8	3,7	3,1	3,7	3,8	4,0	3,7	4,2	3,4	3,5	3,7	
Uitzendbureaus	2,5	-2,7	3,5	3,7	2,1	2,9	1,6	-1,8	-2,0	-3,9	-2,9	
Overige zakelijke dienstverlening	4,8	1,2	6,8	5,2	5,2	4,2	4,6	2,2	1,8	0,6	0,2	
Overheid	6,5	5,5	9,2	6,4	6,2	6,6	6,8	6,2	5,7	4,7	5,4	
Zorg en overige dienstverlening	11,0	7,4	11,2	10,2	12,1	10,8	10,8	7,7	7,3	7,2	7,5	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	4,1	2,2	4,9	3,7	4,0	4,8	4,1	3,0	2,2	1,5	2,1	

Table / Tabel 2.2.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (value changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	-5,1	-3,6	-1,9	-6,7	-0,8	-1,0	0,0	-6,2	0,5	12,1	-10,4	
Mining and quarrying	-9,9	4,4	-6,0	-10,9	7,6	8,2	-0,2	7,4	-17,6	5,3	14,4	
Manufacturing	-0,5	0,6	-0,9	0,9	-0,1	1,7	-1,0	2,3	-1,4	-1,1	-0,1	
Electricity, gas and water supply	20,9	8,5	2,3	8,3	6,3	0,1	4,0	-3,2	0,9	10,5	4,9	
Construction	4,4	2,3	1,4	4,4	-4,8	0,5	-0,1	2,8	0,9	-1,1	2,3	
Trade, hotels, restaurants and repair	4,1	-2,1	-0,5	3,6	0,2	1,5	-1,5	-1,4	2,0	-3,2	-0,9	
Transport, storage and communication	3,9	0,1	-0,3	3,8	-0,1	1,2	-0,1	-2,5	0,0	3,3	2,1	
Financial and business service activities	4,4	2,0	1,0	1,7	1,0	0,0	0,8	-0,1	0,7	1,1	0,4	
Government	6,5	5,5	1,7	1,1	1,3	1,8	2,2	0,5	1,2	1,2	2,2	
Care and other service activities	11,0	7,4	2,2	3,5	2,8	1,9	1,9	1,4	1,8	1,8	2,1	
Value added (gross, basic prices)	4,1	2,2	0,9	1,2	1,2	1,2	0,4	0,2	0,4	0,5	0,9	

Tabel / Table 2.3.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks
Gross value added by kind of economic activity, original series

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>											
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	10,1	9,8	2,5	2,2	2,3	3,3	2,3	2,0	2,1	3,5	2,2
Delfstoffenwinning	10,6	11,0	3,3	3,3	2,0	1,8	3,4	4,0	1,9	1,6	3,5
Industrie	59,8	60,1	15,3	14,3	15,2	14,9	15,4	14,9	15,4	14,6	15,3
Voedings- en genotmiddelenindustrie	12,9	13,5	3,2	3,0	3,1	3,3	3,5	3,3	3,4	3,3	3,6
Textiel- en lederindustrie	1,3	1,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	7,6	7,4	2,1	1,8	1,9	1,8	2,0	1,8	1,8	1,9	2,0
Aardolie-industrie	1,5	2,1	0,5	0,2	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,5	0,4
Chemische basisproductenindustrie	4,0	4,2	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	1,0	1,2	1,0	1,0
Chemische eindproductenindustrie	3,6	3,3	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	0,8
Rubber- en kunststofindustrie	1,9	2,0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,2	6,0	1,5	1,5	1,6	1,5	1,6	1,5	1,6	1,4	1,5
Machine-industrie	4,8	4,7	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,1	1,2
Elektrotechnische industrie	5,1	4,9	1,4	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Transportmiddelenindustrie	3,0	3,1	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8
Overige industrie	8,0	7,7	2,0	2,0	2,1	1,9	1,9	1,9	2,1	1,8	1,9
Energie- en waterleidingbedrijven	7,2	7,8	1,6	1,9	1,7	1,6	2,0	2,1	1,7	1,8	2,2
Bouwnijverheid	24,3	24,9	6,2	6,3	6,5	5,5	6,1	6,3	6,8	5,5	6,3
Handel, horeca en reparatie	61,0	59,7	15,2	14,6	15,3	15,3	15,8	14,5	15,4	14,7	15,2
Handel en reparatie	52,9	51,8	13,4	12,8	13,1	13,2	13,9	12,6	13,3	12,7	13,3
Horeca	8,1	7,9	1,8	1,9	2,2	2,1	1,9	1,9	2,1	2,0	1,9
Vervoer, opslag en communicatie	29,4	29,5	7,0	7,2	7,5	7,3	7,4	7,1	7,4	7,4	7,6
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	18,7	18,3	4,6	4,5	4,8	4,7	4,7	4,4	4,6	4,6	4,7
Post en telecommunicatie	10,7	11,1	2,4	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,9
Financiële en zakelijke dienstverlening	108,4	110,5	27,0	26,5	27,3	26,7	27,9	26,9	27,7	27,4	28,5
Financiële instellingen	26,3	27,0	6,5	6,6	6,7	6,3	6,7	6,5	6,7	6,7	7,1
Verhuur van en handel in onroerend goed	32,0	33,2	7,9	7,8	7,9	8,1	8,2	8,2	8,2	8,4	8,5
Uitzendbureaus	9,7	9,4	2,5	2,2	2,3	2,6	2,5	2,2	2,3	2,5	2,4
Overige zakelijke dienstverlening	40,5	40,9	10,1	9,8	10,4	9,7	10,6	10,0	10,6	9,8	10,6
Overheid	47,9	50,5	11,1	11,1	13,5	11,4	11,9	11,8	14,3	12,0	12,5
Zorg en overige dienstverlening	51,1	54,8	11,6	12,0	13,3	12,9	12,9	12,9	14,2	13,8	13,8
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	409,8	418,7	100,9	99,4	104,5	100,8	105,0	102,4	106,8	102,4	107,1

Table / Tabel 2.3.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	10,1	9,8	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,7	2,4
Mining and quarrying	10,6	11,0	2,7	2,4	2,6	2,8	2,8	3,0	2,5	2,6	3,0
Manufacturing	59,8	60,1	14,7	14,9	14,8	15,1	15,0	15,3	15,1	14,9	14,9
Electricity, gas and water supply	7,2	7,8	1,6	1,7	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8	2,0	2,1
Construction	24,3	24,9	6,0	6,3	6,0	6,0	6,0	6,2	6,2	6,2	6,3
Trade, hotels, restaurants and repair	61,0	59,7	14,7	15,2	15,2	15,4	15,2	15,0	15,3	14,8	14,7
Transport, storage and communication	29,4	29,5	7,0	7,3	7,3	7,4	7,4	7,2	7,2	7,4	7,6
Financial and business service activities	108,4	110,5	26,4	26,9	27,1	27,1	27,3	27,3	27,5	27,8	27,9
Government	47,9	50,5	11,6	11,7	11,8	12,1	12,3	12,4	12,5	12,7	13,0
Care and other service activities	51,1	54,8	11,9	12,3	12,7	12,9	13,2	13,3	13,6	13,8	14,1
Value added (gross, basic prices)	409,8	418,7	99,6	100,8	102,0	103,2	103,7	103,9	104,3	104,8	105,8

Tabel / Table 3.2.1

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar										
	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●					
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%												
BEDRIJFSTAKKEN													
Landbouw, bosbouw en visserij	4,0	1,5	8,6	0,2	4,8	3,8	6,3	4,8	2,2	0,3	-0,6		
Delfstoffenwinning	5,5	2,7	5,4	4,4	6,6	6,6	4,4	3,5	2,7	0,0	4,2		
Industrie	2,9	0,2	4,3	3,7	3,0	2,6	2,1	1,4	0,7	0,1	-1,5		
Voedings- en genotmiddelenindustrie	4,4	2,7	4,8	4,0	4,4	4,3	4,7	4,2	2,7	2,2	1,9		
Textiel- en lederindustrie	0,4	-6,3	-2,0	2,6	0,0	-1,5	0,5	-4,5	-4,6	-5,2	-11,4		
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	2,2	-1,0	3,5	2,1	2,0	2,5	2,3	0,1	0,6	-2,0	-2,8		
Aardolie-industrie	5,1	1,8	7,3	7,0	1,8	6,7	5,1	3,7	1,8	1,8	0,0		
Chemische basisproductenindustrie	4,8	-0,1	3,8	5,1	4,8	5,7	3,6	1,4	0,5	1,3	-4,1		
Chemische eindproductenindustrie	7,8	3,4	10,6	10,1	8,0	7,6	6,0	4,9	3,9	3,2	1,7		
Rubber- en kunststofindustrie	4,9	2,1	1,3	6,0	4,8	4,4	4,4	3,1	1,3	0,0	4,0		
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	1,4	0,3	5,4	1,4	2,5	0,3	1,1	0,5	0,8	1,5	-1,7		
Machine-industrie	3,0	-1,6	4,7	4,1	3,9	3,3	0,8	0,1	-0,2	-0,5	-5,8		
Elektrotechnische industrie	-0,8	-2,1	4,4	1,7	-0,3	-2,0	-2,7	-1,0	-2,3	-3,0	-2,3		
Transportmiddelenindustrie	2,0	-0,5	2,0	2,9	1,6	1,1	2,3	1,1	-0,7	0,7	-3,0		
Overige industrie	3,7	1,1	3,4	5,2	3,4	3,6	2,7	2,4	1,8	-0,2	0,2		
Energie- en waterleidingbedrijven	4,3	1,8	2,6	2,8	3,4	7,7	3,2	2,5	2,2	1,4	1,0		
Bouwnijverheid	4,4	-0,2	7,6	7,5	5,1	2,2	3,1	3,2	-0,2	-1,4	-2,1		
Handel, horeca en reparatie	4,9	2,2	5,5	5,3	5,1	4,3	5,0	3,5	1,8	2,0	1,5		
Handel en reparatie	5,1	2,5	5,6	5,5	5,3	4,5	5,0	3,9	2,0	2,2	2,1		
Horeca	3,7	-0,6	4,7	3,9	3,6	2,7	4,7	0,2	0,3	0,1	-3,0		
Vervoer, opslag en communicatie	4,6	1,6	6,6	6,3	4,9	3,8	3,6	3,0	2,3	0,5	0,4		
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	5,3	3,3	5,7	4,7	5,7	5,7	5,1	4,9	3,3	2,7	2,6		
Post en telecommunicatie	2,9	-2,8	8,8	10,2	3,0	-0,7	-0,5	-1,3	0,1	-5,2	-5,7		
Financiële en zakelijke dienstverlening	4,3	0,8	6,8	4,6	4,9	4,3	3,3	1,9	1,1	0,1	0,2		
Financiële instellingen	3,2	-1,4	6,2	4,3	4,8	2,6	1,1	0,5	-1,9	-0,6	-3,4		
Verhuur van en handel in onroerend goed	8,9	6,7	6,9	9,1	9,8	9,6	6,8	8,5	10,2	1,2	5,7		
Uitzendbureaus	0,0	-0,3	1,4	-2,1	0,7	-0,2	1,1	0,1	0,8	-0,7	-1,4		
Overige zakelijke dienstverlening	5,9	1,8	9,0	6,6	5,8	6,3	4,9	2,6	1,9	0,7	2,0		
Overheid	7,2	5,8	8,7	6,7	7,1	7,8	7,3	6,7	6,0	4,8	5,7		
Zorg en overige dienstverlening	8,8	8,0	8,3	8,0	8,6	8,7	9,9	9,8	9,1	7,6	5,6		
Beloning van werknemers	5,2	2,7	6,7	5,6	5,5	5,0	4,9	4,1	3,1	2,1	1,6		
Exploitatie-overschot (netto)	0,0	-1,8	-1,0	-2,6	-3,8	4,0	1,3	-0,4	-4,0	-4,0	0,4		
Afschrijvingen	5,6	5,6	7,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6		
Belastingen op productie en invoer minus subsidies	0,6	1,2	10,6	1,3	0,5	0,5	0,1	2,2	1,0	1,0	0,5		
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	3,6	2,1	5,3	3,1	3,5	4,4	3,6	3,1	2,2	1,1	1,8		

Table / Tabel 3.3.1

Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	bln euro											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	2,6	2,6	0,6	0,5	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7
Mining and quarrying	0,6	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Manufacturing	37,8	37,9	9,2	8,8	10,9	8,7	9,4	8,9	11,0	8,7	9,2	
Manufacture of food products, beverages and tobacco	5,6	5,8	1,3	1,3	1,6	1,3	1,4	1,4	1,7	1,3	1,4	
Manufacture of textile and leather products	0,9	0,8	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Manufacture of paper products; publishing and printing	4,8	4,8	1,2	1,1	1,4	1,1	1,2	1,1	1,4	1,1	1,2	
Manufacture of petroleum products	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
Manufacture of basic chemicals and man-made fibres	2,0	2,0	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	
Manufacture of chemical products	2,0	2,1	0,5	0,4	0,6	0,5	0,5	0,4	0,6	0,5	0,5	
Manufacture of rubber and plastic products	1,4	1,4	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	5,0	5,0	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2	
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3,7	3,6	0,9	0,9	1,1	0,8	0,9	0,9	1,0	0,8	0,9	
Manufacture of electrical and optical equipment	4,1	4,0	1,1	0,9	1,2	0,9	1,1	0,9	1,2	0,9	1,0	
Manufacture of transport equipment	2,3	2,3	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	
Other manufacturing	5,7	5,7	1,4	1,3	1,6	1,3	1,4	1,4	1,7	1,3	1,4	
Electricity, gas and water supply	1,7	1,8	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	
Construction	16,2	16,2	3,7	3,7	4,7	3,9	3,8	3,8	4,7	3,9	3,8	
Trade, hotels, restaurants and repair	36,1	36,9	8,4	8,4	10,4	8,5	8,9	8,6	10,6	8,6	9,0	
Trade and repair	32,0	32,8	7,5	7,4	9,3	7,4	7,9	7,7	9,5	7,6	8,0	
Hotels and restaurants	4,1	4,1	0,9	0,9	1,1	1,0	1,0	0,9	1,2	1,0	1,0	
Transport, storage and communication	16,5	16,8	4,0	3,8	4,7	3,8	4,2	4,0	4,8	3,9	4,2	
Transport and supporting transport activities	11,8	12,2	2,9	2,7	3,3	2,8	3,1	2,8	3,4	2,9	3,2	
Post and telecommunications	4,7	4,6	1,1	1,2	1,4	1,1	1,1	1,2	1,4	1,0	1,0	
Financial and business service activities	51,0	51,4	12,2	12,0	14,3	12,0	12,6	12,2	14,5	12,0	12,6	
Financial intermediation	14,1	13,9	3,4	3,4	4,0	3,2	3,4	3,4	4,0	3,2	3,3	
Real estate activities	2,5	2,7	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,7	0,8	0,6	0,6	
Activities of employment agencies	8,1	8,1	2,0	1,8	2,2	2,0	2,0	1,8	2,2	2,0	2,0	
Other business service activities	26,3	26,8	6,3	6,2	7,4	6,2	6,6	6,3	7,5	6,3	6,7	
Government	38,0	40,2	8,7	8,7	11,1	9,0	9,3	9,2	11,7	9,4	9,9	
Care and other service activities	31,2	33,8	6,9	7,1	9,1	7,5	7,6	7,8	9,9	8,0	8,0	
Compensation of employees	231,9	238,2	54,4	53,6	66,6	54,6	57,0	55,8	68,7	55,8	57,9	
Operating surplus (net)	92,5	90,9	26,0	24,8	16,5	24,9	26,3	24,7	15,9	23,9	26,4	
Consumption of fixed capital	69,6	73,5	16,8	17,1	17,3	17,5	17,7	18,1	18,3	18,5	18,7	
Taxes on production and imports less subsidies	50,7	51,3	13,3	12,5	12,9	11,9	13,3	12,8	13,0	12,1	13,4	
Domestic product (gross, market prices)	444,6	453,8	110,4	108,0	113,3	109,0	114,4	111,3	115,8	110,2	116,4	

Tabel / Table 3.4.1
Banen en arbeidsvolume van werknemers naar bedrijfstakken
Jobs and labour input of employees by industry

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1 000 banen												
BANEN VAN WERKNEMERS												
Landbouw, bosbouw en visserij	122	120	124	113	125	127	123	113	124	124	119	
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	9	8	8	8	8	8	8	
Industrie	1 034	1 002	1 052	1 047	1 043	1 029	1 018	1 016	1 012	998	983	
Energie- en waterleidingbedrijven	35	35	36	36	35	36	35	35	35	35	35	
Bouwnijverheid	437	419	446	430	437	443	439	417	419	424	418	
Handel, horeca en reparatie	1 563	1 544	1 559	1 566	1 567	1 561	1 556	1 558	1 549	1 538	1 530	
Vervoer, opslag en communicatie	464	456	468	466	466	467	460	457	457	457	451	
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 504	1 465	1 516	1 507	1 509	1 510	1 491	1 477	1 470	1 470	1 444	
Overheid	965	989	945	954	957	966	982	987	986	987	995	
Zorg en overige dienstverlening	1 376	1 437	1 335	1 346	1 365	1 390	1 401	1 412	1 430	1 452	1 456	
Banen van werknemers	7 509	7 476	7 490	7 472	7 513	7 538	7 513	7 482	7 491	7 493	7 438	
1 000 arbeidsjaren												
ARBEIDSVOLUME VAN WERKNEMERS												
Landbouw, bosbouw en visserij	88	87	91	82	89	91	90	82	88	90	87	
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	
Industrie	910	882	924	922	917	905	897	895	890	877	866	
Energie- en waterleidingbedrijven	33	32	33	33	33	33	33	32	32	32	32	
Bouwnijverheid	413	396	422	406	413	419	415	393	396	400	395	
Handel, horeca en reparatie	1 088	1 074	1 082	1 090	1 093	1 088	1 080	1 082	1 080	1 072	1 062	
Vervoer, opslag en communicatie	387	380	388	387	388	388	383	381	381	381	375	
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 177	1 144	1 187	1 184	1 180	1 178	1 165	1 156	1 147	1 145	1 129	
Overheid	771	785	762	767	765	771	782	787	781	782	792	
Zorg en overige dienstverlening	897	925	871	882	892	906	909	913	924	935	930	
Arbeidsvolume van werknemers	5 771	5 713	5 769	5 761	5 778	5 787	5 760	5 730	5 727	5 721	5 675	

Tabel / Table 4.1.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Final consumption, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
%												
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN												
Goederen	1,1	-2,0	1,8	1,1	1,0	1,2	1,0	0,9	-1,8	-3,4	-3,6	
Voedings- en genotmiddelen	0,7	-0,1	1,2	0,5	0,8	2,0	-0,4	1,2	-0,3	-0,8	-0,6	
Voedingsmiddelen	0,7	-0,3	0,6	0,1	0,8	2,4	-0,3	1,3	-0,9	-1,3	-0,2	
Genotmiddelen	0,6	0,1	2,1	1,1	0,7	1,2	-0,5	0,9	0,8	0,1	-1,3	
Duurzame consumptiegoederen	1,7	-3,7	1,4	2,2	0,8	1,1	2,8	0,4	-2,9	-5,1	-6,6	
Kleding en schoeisel	-0,5	-2,6	-0,8	-1,2	-1,4	-2,3	2,6	2,4	-1,6	-5,1	-5,2	
Vervoermiddelen en onderdelen	9,7	-0,7	1,4	10,9	6,7	4,7	16,7	3,0	2,8	0,6	-8,9	
Woninginrichting en overige duurzame goederen	-0,3	-5,6	2,6	0,4	-0,5	1,5	-2,3	-1,9	-6,4	-7,6	-6,4	
Overige goederen	0,4	-1,2	2,9	0,2	1,4	0,4	-0,3	1,4	-1,6	-3,3	-1,8	
Energie en water	-1,6	1,4	1,8	-4,1	-2,9	0,1	1,0	4,7	-1,5	-0,4	1,1	
Motorbrandstoffen en overige goederen	1,3	-2,4	3,4	2,9	3,0	0,6	-1,0	-0,5	-1,7	-4,1	-3,3	
Diensten	0,8	-0,1	1,1	1,4	0,5	0,6	0,7	-0,5	-0,3	-0,2	0,5	
Huisvesting	1,1	1,4	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,5	1,5	1,3	1,4	
Horecadiensten	-3,3	-4,3	-0,3	-2,6	-3,5	-2,8	-4,4	-6,0	-4,8	-4,0	-2,2	
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	3,3	1,5	4,6	3,7	3,8	2,6	2,9	1,6	1,2	1,4	2,0	
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	3,2	1,5	3,1	3,7	1,4	2,1	5,8	1,8	1,4	0,2	2,6	
Medische diensten en welzijnszorg	3,0	1,7	2,6	5,6	3,0	2,0	1,5	2,1	1,5	1,8	1,5	
Financiële en zakelijke diensten	-1,3	-0,1	-2,9	-0,6	-0,8	-1,5	-2,2	-1,9	-0,3	0,5	1,3	
Overige diensten	0,9	-3,3	2,2	1,5	0,2	1,0	0,9	-3,3	-3,2	-3,4	-3,6	
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	0,9	-1,1	1,4	1,2	0,7	0,9	0,9	0,2	-1,0	-1,8	-1,6	
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	-0,1	-1,5	-6,5	0,2	-2,8	3,9	-0,8	-6,4	2,3	1,0	-3,6	
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	2,3	5,3	-14,4	-1,4	1,3	4,2	4,7	3,7	7,2	5,7	4,6	
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	0,8	-1,2	1,5	1,3	0,5	0,9	0,7	-0,1	-1,1	-1,9	-1,9	
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	3,8	2,7	4,3	2,8	4,5	3,9	3,8	3,0	2,5	2,4	2,8	
3 Individuele consumptie door overheid	4,3	3,5	2,0	3,3	5,6	4,1	4,2	3,8	3,7	3,4	3,2	
4 Collectieve consumptie door overheid	3,1	1,7	6,7	2,2	3,3	3,7	3,3	2,0	1,0	1,3	2,4	
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	1,8	0,0	2,4	1,7	1,9	1,8	1,7	0,9	0,2	-0,5	-0,4	

Table / Tabel 4.2.1
Final consumption, original series (value changes)
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
TYPE OF GOODS AND SERVICES												
Goods	3,3	-1,2	6,3	4,2	3,1	3,2	2,8	2,5	-1,1	-2,8	-3,2	
Food, beverages and tobacco	4,3	1,7	8,1	6,2	4,0	5,3	1,9	2,1	2,1	1,8	0,8	
Food	4,3	1,0	7,8	7,1	3,8	5,3	1,3	0,6	1,0	1,3	1,2	
Confectionery, beverages and tobacco	4,2	2,8	8,4	4,5	4,5	5,1	2,8	4,8	4,0	2,8	0,1	
Durable consumer goods	2,9	-4,7	4,9	4,3	2,3	2,2	2,8	-0,2	-3,7	-6,5	-8,1	
Clothing and footwear	1,9	-5,4	4,1	3,3	1,3	0,1	3,0	-0,7	-4,5	-8,2	-7,5	
Vehicles and parts	10,2	0,0	3,0	11,3	7,2	5,8	16,8	4,3	4,1	0,9	-8,7	
Home furnishing and other durable goods	0,3	-6,5	6,2	1,8	0,6	2,0	-2,6	-2,0	-7,0	-8,7	-8,2	
Other goods	3,0	1,4	6,6	2,2	3,3	2,8	3,8	6,6	-0,1	-1,9	0,5	
Energy and water	2,5	7,4	14,1	-0,2	2,4	2,8	5,4	11,8	3,8	3,3	7,6	
Motor fuel and other goods	3,2	-1,3	3,0	3,7	3,7	2,8	2,9	3,5	-1,5	-3,5	-3,2	
Services	5,0	3,0	5,7	5,5	4,7	4,8	5,2	2,7	2,5	2,9	3,8	
Housing	4,1	4,7	4,1	4,1	4,1	4,2	4,1	4,6	4,6	4,8	4,8	
Hotels and restaurants services	3,5	-1,8	7,0	4,6	3,8	3,8	1,6	-3,0	-2,4	-2,1	0,4	
Recreational and cultural services	7,3	5,7	8,4	7,5	7,8	5,9	8,0	6,3	4,5	5,6	6,3	
Transport and communication services	5,8	2,6	4,1	7,0	3,7	4,3	8,6	1,3	1,4	2,1	5,5	
Medical services and welfare	10,8	6,3	10,4	12,6	10,6	10,3	9,7	7,1	5,6	5,9	6,4	
Financial and business services	1,5	3,2	4,6	1,2	2,1	1,5	1,3	2,4	3,1	3,5	4,0	
Other services	6,6	0,2	7,0	6,9	5,6	6,6	7,2	0,7	0,2	0,5	-0,5	
Final consumption expenditure by households incl. NPISH, domestic	4,2	0,9	6,0	4,8	3,9	4,0	3,9	2,6	0,7	0,1	0,1	
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,0	1,2	-4,9	2,6	0,0	6,7	3,5	-2,4	5,0	2,9	-1,8	
Minus: final consumption by non-residents in the Netherlands	7,4	8,1	-10,0	4,2	6,0	9,2	9,3	7,0	9,8	8,4	7,2	
1 Final consumption expenditure by households incl. NPISH, national	4,0	0,7	6,0	4,7	3,7	3,9	3,8	2,3	0,7	-0,1	-0,1	
2 (3+4) Final consumption expenditure by general government	8,8	5,9	9,6	7,7	9,5	9,0	8,8	6,0	7,3	5,0	5,1	
3 Individual final consumption of general government	10,4	7,8	9,2	8,8	12,1	10,4	10,2	7,7	8,3	7,7	7,4	
4 Collective final consumption of general government	6,9	3,7	10,1	6,6	6,4	7,4	7,3	4,2	6,3	1,7	2,6	
5 (1+2) Final consumption expenditure (total)	5,5	2,4	7,1	5,7	5,6	5,5	5,4	3,5	3,0	1,6	1,6	

Tabel / Table 4.3.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks
Final consumption, original series

	2002	2003	2001	2002					2003				
					IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>													
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN													
<i>Goederen</i>	110,3	109,0	28,5	26,9	27,5	26,7	29,3	27,6	27,2	25,9	28,3		
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	31,4	32,0	8,0	7,6	7,9	7,8	8,2	7,7	8,1	7,9	8,2		
Voedingsmiddelen	19,5	19,7	4,9	4,8	4,9	4,8	5,0	4,8	4,9	4,9	5,0		
Genotmiddelen	11,9	12,3	3,1	2,8	3,0	2,9	3,2	2,9	3,1	3,0	3,2		
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	48,0	45,7	12,5	11,3	12,1	11,7	12,9	11,2	11,7	11,0	11,8		
Kleding en schoeisel	13,3	12,6	3,5	2,9	3,4	3,3	3,6	2,9	3,3	3,1	3,4		
Vervoermiddelen en onderdelen	10,8	10,8	2,4	2,6	2,8	2,5	2,8	2,7	2,9	2,6	2,6		
Woninginrichting en overige duurzame goederen	23,9	22,3	6,6	5,7	5,9	5,9	6,4	5,6	5,5	5,3	5,9		
<i>Overige goederen</i>	30,9	31,3	7,9	8,0	7,5	7,2	8,2	8,6	7,5	7,0	8,3		
Energie en water	9,4	10,1	2,7	3,0	1,9	1,7	2,9	3,3	2,0	1,8	3,1		
Motorbrandstoffen en overige goederen	21,5	21,2	5,2	5,1	5,6	5,5	5,4	5,2	5,5	5,3	5,2		
<i>Diensten</i>	108,2	111,4	25,9	26,4	27,3	27,2	27,3	27,1	28,0	28,0	28,3		
Huisvesting	32,5	34,0	8,0	8,0	8,0	8,3	8,3	8,4	8,3	8,7	8,7		
Horecadiensten	12,4	12,2	2,9	2,9	3,4	3,2	2,9	2,9	3,3	3,1	2,9		
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	6,3	6,6	1,4	1,5	1,6	1,7	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7		
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	14,7	15,1	3,4	3,4	3,8	3,8	3,7	3,5	3,8	3,9	3,9		
Medische diensten en welzijnszorg	10,3	11,0	2,4	2,5	2,6	2,5	2,6	2,7	2,7	2,7	2,8		
Financiële en zakelijke diensten	15,8	16,3	4,0	4,0	3,9	3,8	4,1	4,1	4,0	3,9	4,2		
Overige diensten	16,2	16,2	3,8	4,0	4,1	4,0	4,1	4,0	4,1	4,0	4,1		
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	218,5	220,4	54,4	53,2	54,8	53,9	56,5	54,6	55,2	54,0	56,6		
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	9,2	9,3	2,3	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9	2,7	2,3	2,3		
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	6,0	6,4	1,4	1,3	1,3	1,8	1,5	1,4	1,4	2,0	1,6		
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	221,7	223,2	55,3	53,9	56,1	54,3	57,4	55,1	56,5	54,3	57,3		
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	109,1	115,5	25,3	25,8	29,1	26,6	27,5	27,4	31,3	28,0	28,9		
3 Individuele consumptie door overheid	58,4	63,0	13,2	13,5	16,0	14,4	14,5	14,5	17,3	15,5	15,6		
4 Collectieve consumptie door overheid	50,6	52,5	12,1	12,3	13,1	12,2	13,0	12,8	14,0	12,4	13,3		
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	330,8	338,7	80,5	79,7	85,3	80,9	84,9	82,5	87,8	82,2	86,2		

Tabel / Table 5.1.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Fixed capital formation (gross), original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar										
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%												
NAAR TYPE ACTIVA													
Woningen	-3,7	-1,8	1,8	-2,5	-5,1	-1,4	-5,4	-2,5	0,0	-2,4	-2,3		
Bedrijfsgebouwen	-5,6	-7,7	1,2	-0,7	-5,5	-5,7	-10,5	-12,1	-5,2	-7,4	-6,1		
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	-0,8	-4,1	4,4	8,0	-3,2	0,2	-6,2	-10,9	-4,1	-3,1	0,7		
Vervoermiddelen	-8,8	8,0	-4,6	-9,8	-0,2	-10,2	-14,2	5,9	4,5	1,3	19,1		
Machines en installaties	0,7	-7,6	-0,5	5,1	2,5	1,4	-5,5	-9,4	-12,6	-5,1	-3,1		
Computers	-10,9	7,0	0,2	-10,4	-8,9	-10,4	-13,6	6,2	1,9	6,4	13,7		
Overige materiële vaste activa	-5,3	-6,0	-4,3	-7,4	-6,3	-1,9	-5,4	-3,7	-5,1	-8,2	-7,3		
Immateriële vaste activa	-5,9	-1,8	-0,1	-5,7	-4,7	-5,9	-7,1	0,5	-2,6	-3,9	-1,1		
In cultuur gebrachte activa (bv.bomen en vee)	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.		
Overdrachtskosten op grond	-9,8	-2,0	-5,1	-13,4	-8,7	-9,3	-8,0	-8,9	-0,3	4,8	-2,7		
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-4,0	-2,9	0,2	-1,5	-3,6	-3,2	-7,5	-5,0	-3,2	-3,4	0,0		
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	11,7	5,3	18,3	19,1	13,2	16,8	-0,1	2,2	4,1	-1,0	15,2		
Investerings in vaste activa (bruto)	-4,5	-3,2	-0,3	-2,2	-4,1	-3,8	-7,8	-5,3	-3,4	-3,5	-0,5		
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING													
Landbouw, bosbouw en visserij	1,4	-2,1	-1,3	0,6	-0,2	-0,4	6,3	-3,5	0,7	-4,0	-2,8		
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	3,6	-9,6	-1,1	11,9	7,0	-0,1	-4,0	-14,4	-14,6	-5,1	-3,5		
Handel, horeca en reparatie	-7,6	-4,3	0,5	-5,8	-6,9	-7,2	-10,5	-4,7	-3,2	-4,8	-4,5		
Vervoer, opslag en communicatie	-5,2	4,4	-0,9	-7,4	-0,4	-0,8	-11,0	2,5	0,9	-4,1	17,0		
Exploitatie van woningen	-4,5	-2,2	2,2	-3,0	-5,8	-2,3	-6,5	-3,3	-0,5	-2,5	-2,4		
Overheid	0,2	-4,1	1,8	6,8	0,3	0,3	-5,4	-8,0	-3,9	-3,9	-1,0		
Overige diensten en n.e.g.	-9,8	-2,3	-1,3	-7,9	-10,8	-8,9	-11,2	-3,6	-1,4	-1,9	-2,5		
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-4,0	-2,9	0,2	-1,5	-3,6	-3,2	-7,5	-5,0	-3,2	-3,4	0,0		
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	11,7	5,3	18,3	19,1	13,2	16,8	-0,1	2,2	4,1	-1,0	15,2		
Investerings in vaste activa (bruto)	-4,5	-3,2	-0,3	-2,2	-4,1	-3,8	-7,8	-5,3	-3,4	-3,5	-0,5		

Table / Tabel 5.2.1
Fixed capital formation (gross), original series (value changes)
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year										
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%												
BY TYPE OF CAPITAL GOOD													
Dwellings	1,9	2,9	8,2	4,0	0,6	3,7	-0,5	2,2	5,2	1,5	2,4		
Non-residential buildings	-1,2	-5,4	6,9	4,3	-0,9	-1,5	-6,9	-9,0	-2,6	-5,7	-4,4		
Civil engineering works	3,0	-2,6	10,0	13,0	0,3	3,8	-2,7	-9,6	-2,8	-1,1	2,3		
Transport equipment	-7,0	9,6	-3,7	-8,1	2,5	-8,4	-13,0	7,6	5,5	2,5	21,3		
Machinery and equipment	2,4	-7,4	1,5	7,5	4,3	2,5	-4,0	-9,4	-12,5	-4,3	-2,9		
Computers	-13,1	2,7	-7,0	-10,4	-12,2	-12,8	-16,5	1,0	-1,9	1,9	9,8		
Other tangible fixed assets	-4,0	-5,4	-2,9	-6,0	-4,2	-1,9	-3,8	-3,3	-4,3	-7,8	-6,5		
Intangible fixed assets	-2,5	0,2	4,8	-2,5	-0,7	-2,7	-4,0	2,7	-0,9	-2,1	1,3		
Cultivated assets (e.g. trees and livestock)	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.		
Transfer costs of ground	-4,5	0,5	7,9	-2,1	-4,5	-3,9	-6,8	-7,8	2,2	5,2	2,7		
Fixed capital formation from production and imports	-0,6	-0,8	4,1	2,7	0,1	-0,1	-4,6	-2,8	-1,1	-1,5	2,1		
Minus: sales of used fixed capital goods	11,3	4,4	18,5	17,9	12,7	17,2	0,0	3,0	4,5	-3,1	12,6		
Fixed capital formation (gross)	-0,9	-1,0	3,7	2,2	-0,2	-0,6	-4,8	-3,0	-1,3	-1,5	1,8		
BY ECONOMIC ACTIVITY OF DESTINATION													
Agriculture, forestry and fishing	5,0	-1,9	2,8	4,1	5,2	3,6	7,1	-2,8	-1,1	-2,3	-1,6		
Industry (incl. energy and construction)	6,1	-8,9	1,1	14,7	9,5	2,9	-1,9	-13,8	-14,0	-4,0	-2,7		
Trade, hotels, restaurants and repair	-5,5	-3,3	2,3	-2,9	-4,8	-5,5	-8,5	-3,7	-2,0	-3,9	-3,7		
Transport, storage and communication	-2,3	5,5	1,7	-4,2	2,7	1,4	-8,3	3,8	1,8	-3,2	18,5		
Operation of dwellings	0,9	2,2	8,8	3,5	-0,2	2,7	-1,8	1,1	4,4	1,2	2,0		
Government	3,5	-2,8	6,8	11,6	3,2	3,4	-2,7	-6,7	-2,6	-2,7	0,3		
Other services and n.e.c.	-7,3	-0,8	1,3	-4,9	-7,8	-7,1	-9,2	-1,8	0,2	-0,7	-0,9		
Fixed capital formation from production and imports	-0,6	-0,8	4,1	2,7	0,1	-0,1	-4,6	-2,8	-1,1	-1,5	2,1		
Minus: sales of used fixed capital goods	11,3	4,4	18,5	17,9	12,7	17,2	0,0	3,0	4,5	-3,1	12,6		
Fixed capital formation (gross)	-0,9	-1,0	3,7	2,2	-0,2	-0,6	-4,8	-3,0	-1,3	-1,5	1,8		

Tabel / Table 5.3.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks
Fixed capital formation (gross), original series

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>											
NAAR TYPE ACTIVA											
Woningen	26,4	27,2	5,5	6,8	7,0	7,0	5,7	7,1	7,4	5,8	6,9
Bedrijfsgebouwen	16,0	15,1	3,4	4,1	4,3	4,6	3,3	3,9	4,5	3,1	3,7
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	11,5	11,2	2,8	3,2	2,6	2,8	2,9	2,4	2,7	2,9	3,2
Vervoermiddelen	9,2	10,1	2,2	2,8	2,3	2,5	2,0	2,5	2,6	2,0	3,0
Machines en installaties	15,1	14,0	3,4	4,1	3,8	4,0	3,5	3,5	3,5	3,3	3,8
Computers	3,5	3,6	0,9	1,1	0,8	1,0	0,8	0,8	0,9	0,8	1,0
Overige materiële vaste activa	4,7	4,5	1,1	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2	1,0	1,1
Immateriële vaste activa	7,0	7,0	1,8	1,9	1,6	1,8	1,7	1,7	1,8	1,7	1,8
In cultuur gebrachte activa (bv.bomen en vee)	0,5	0,5	0,0	-0,1	0,2	0,3	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0
Overdrachtskosten op grond	1,3	1,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	95,3	94,5	21,3	25,6	24,1	25,5	21,3	23,4	25,2	21,0	24,9
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	3,1	3,3	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	0,7	0,9
Investerings in vaste activa (bruto)	92,2	91,2	20,7	24,8	23,3	24,7	20,6	22,6	24,4	20,3	24,0
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING											
Landbouw, bosbouw en visserij	3,7	3,6	0,7	0,8	1,0	1,2	0,7	1,0	1,2	0,7	0,8
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	14,1	12,9	3,1	3,6	3,6	3,8	3,2	3,1	3,3	3,0	3,4
Handel, horeca en reparatie	6,9	6,7	1,7	2,0	1,8	1,8	1,6	1,7	1,8	1,5	1,7
Vervoer, opslag en communicatie	12,0	12,6	2,8	3,5	2,8	3,2	2,8	2,9	3,2	2,7	3,8
Exploitatie van woningen	27,4	28,0	5,8	7,1	7,2	7,3	5,9	7,3	7,6	6,0	7,1
Overheid	12,1	11,8	2,8	3,3	3,0	3,1	2,9	2,8	3,0	2,8	3,2
Overige diensten en n.e.g.	18,9	18,8	4,6	5,4	4,7	5,0	4,3	4,6	5,1	4,3	4,8
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	95,3	94,5	21,3	25,6	24,1	25,5	21,3	23,4	25,2	21,0	24,9
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	3,1	3,3	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	0,7	0,9
Investerings in vaste activa (bruto)	92,2	91,2	20,7	24,8	23,3	24,7	20,6	22,6	24,4	20,3	24,0

Tabel / Table 6.1.1

Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Imports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%											
PRODUCTGROEPEN												
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	-5,1	1,5	-3,5	-6,2	-6,4	-5,6	-1,9	0,7	0,5	3,7	1,5	
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	-5,6	4,0	-1,7	-4,8	-7,1	-8,7	-1,9	-4,9	8,3	15,2	-1,5	
Voedings- en genotmiddelen	2,8	0,9	2,5	0,9	3,4	3,8	2,9	4,5	0,9	0,4	-1,8	
Textiel, kleding, leder en lederwaren	1,0	0,4	0,4	-0,6	-1,6	1,7	4,7	1,4	1,2	-2,4	1,7	
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	0,5	0,9	-1,8	-4,0	3,6	0,8	1,5	5,4	-1,8	-0,4	0,7	
Aardolie-producten, e.d.	14,3	-4,0	8,9	18,8	17,8	8,8	12,9	-1,7	2,0	-5,6	-10,7	
Chemische producten	2,8	0,0	4,5	-1,1	4,9	3,1	4,1	4,5	-0,2	-2,7	-1,4	
Rubber- en kunststofproducten	2,0	-2,4	0,3	0,0	1,3	4,5	2,2	-1,4	-4,6	-3,9	0,3	
Basismetalen en metaalproducten	-0,9	-0,2	-6,9	-2,1	-1,9	0,1	0,6	-2,7	1,0	-2,7	3,8	
Machines en apparaten n.e.g.	-3,6	0,3	-4,3	-9,7	-3,7	-1,1	0,7	5,4	-0,8	-4,3	0,8	
Elektrotechnische machines en optische apparaten	-3,8	3,9	-11,2	-12,4	-6,1	-1,2	4,9	4,6	0,7	1,1	8,7	
Transportmiddelen	-1,4	1,1	-8,2	-3,5	4,4	-5,2	-1,9	4,6	-7,4	-2,0	10,0	
Overige industriële producten	2,6	-4,7	-3,1	0,9	0,9	3,4	5,4	-6,1	-3,6	-4,2	-5,1	
Overige producten	4,2	-1,7	2,6	3,9	3,8	4,6	4,6	-1,9	-1,7	-2,5	-0,8	
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	-0,1	-1,5	-6,5	0,2	-2,8	3,9	-0,8	-6,4	2,3	1,0	-3,6	
Cif/fob-correctie	-1,2	-2,3	-13,3	-6,6	-2,0	-1,0	4,9	-5,1	1,0	-1,0	-3,8	
Invoer van goederen en diensten (fob)	-0,2	0,6	-3,5	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,2	-0,3	-0,4	1,9	
GOEDEREN EN DIENSTEN												
Invoer van goederen (cif)	-1,1	1,0	-4,6	-5,1	-1,1	-0,5	2,4	1,9	-0,2	-0,3	2,6	
Cif/fob-correctie en herclassificatie	-1,1	-0,7	-10,6	-6,9	-2,0	-1,3	6,2	-5,8	0,8	-0,4	2,6	
Invoer van goederen (fob)	-1,1	1,1	-4,3	-5,0	-1,1	-0,5	2,3	2,2	-0,2	-0,3	2,6	
Invoer van diensten (cif)	4,6	-1,3	2,7	4,5	3,0	5,7	5,1	-2,2	-0,8	-0,7	-1,6	
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	-0,1	-1,5	-6,5	0,2	-2,8	3,9	-0,8	-6,4	2,3	1,0	-3,6	
Overige invoer van diensten	5,8	-1,3	5,5	5,6	4,9	6,1	6,7	-1,3	-1,7	-1,1	-1,1	
Cif/fob-herclassificatie	-1,1	-0,6	-10,4	-6,9	-2,0	-1,3	6,3	-5,8	0,8	-0,3	2,9	
Invoer van diensten (fob)	3,7	-1,2	0,5	2,6	2,3	4,6	5,3	-2,8	-0,5	-0,7	-0,9	
Invoer van goederen en diensten (fob)	-0,2	0,6	-3,5	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,2	-0,3	-0,4	1,9	

Table / Tabel 6.2.1

Imports of goods and services, original series (value changes)
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2002□	2003●	2001■	2002□					2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%											
GROUPS OF PRODUCTS												
Products of agriculture, forestry and fishing	-0,8	-2,5	-1,2	0,9	-0,2	-3,2	-1,4	-2,7	-4,8	-0,9	-1,3	
Crude petroleum, natural gas and other minerals	-10,4	2,4	-27,1	-16,8	-16,4	-12,3	7,9	10,4	-2,8	8,4	-6,3	
Food products, beverages and tobacco products	3,5	0,3	1,7	2,1	3,7	3,3	4,8	2,5	-1,0	0,4	-0,8	
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	1,5	-2,3	1,3	0,6	-1,9	2,7	4,8	-0,5	-1,2	-5,3	-1,5	
Paper and-products, printed matter and recorded media	-1,8	-1,1	-4,3	-6,4	0,3	-1,5	0,3	3,5	-3,0	-3,1	-1,5	
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	5,7	1,2	-19,8	-1,0	-0,6	1,0	25,8	23,5	4,5	-5,5	-13,5	
Chemicals, chemical products and man-made fibres	1,3	1,2	1,4	-5,2	3,3	2,6	4,6	8,8	1,4	-3,0	-1,6	
Rubber and plastic products	2,9	-1,7	1,1	0,1	2,0	5,6	4,0	0,7	-3,6	-3,6	-0,2	
Basic metals and metal products	-1,9	0,4	-11,7	-5,3	-2,9	-0,9	2,0	-1,4	0,8	-2,3	4,4	
Machinery and equipment n.e.c.	-2,9	-0,5	-3,4	-8,3	-3,1	-0,7	0,9	4,7	-1,8	-4,9	0,1	
Electrical machinery and optical equipment	-7,1	-1,2	-14,2	-13,5	-9,4	-5,1	-0,1	-1,3	-4,5	-3,2	3,7	
Transport equipment	0,5	1,3	-9,5	-1,1	6,0	-3,4	-0,1	4,9	-7,4	-1,7	10,1	
Other manufactured goods n.e.c.	3,3	-6,2	-1,4	1,7	3,2	3,0	5,4	-7,3	-5,6	-5,4	-6,7	
Other products	6,5	-0,2	4,7	6,3	5,6	6,5	7,5	-0,2	-0,6	-0,8	0,6	
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,0	1,2	-4,9	2,6	0,0	6,7	3,5	-2,4	5,0	2,9	-1,8	
Cif/fob-reclassification	-2,7	-3,8	-12,5	-9,3	-4,9	-1,0	5,1	-5,1	-2,0	-3,1	-4,9	
Imports of goods and services (fob)	-0,8	-0,4	-6,8	-4,6	-1,6	-0,4	3,6	1,9	-2,0	-1,8	0,4	
GOODS AND SERVICES												
Imports of goods (cif)	-2,3	-0,5	-8,9	-6,7	-3,1	-2,0	2,6	2,3	-2,6	-2,4	0,5	
Cif/fob-adjustment and reclassification	-2,6	-2,2	-13,0	-8,7	-4,2	-2,9	6,1	-5,4	-1,7	-2,4	0,5	
Imports of goods (fob)	-2,3	-0,5	-8,7	-6,6	-3,0	-1,9	2,5	2,6	-2,7	-2,4	0,5	
Imports of services (cif)	7,2	0,2	5,0	7,4	5,5	7,9	8,1	-0,5	0,7	0,8	0,0	
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,0	1,2	-4,9	2,6	0,0	6,7	3,5	-2,4	5,0	2,9	-1,8	
Other imports of services	8,4	0,0	8,0	8,6	7,2	8,2	9,4	-0,1	-0,6	0,3	0,4	
Cif/fob-reclassification	-2,6	-2,1	-13,1	-8,7	-4,2	-2,9	6,2	-5,4	-1,7	-2,3	0,8	
Imports of services (fob)	5,7	-0,1	1,9	4,7	4,0	6,2	7,8	-1,3	0,4	0,4	0,1	
Imports of goods and services (fob)	-0,8	-0,4	-6,8	-4,6	-1,6	-0,4	3,6	1,9	-2,0	-1,8	0,4	

Tabel / Table 6.3.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks
Imports of goods and services, original series

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	<i>mld euro</i>										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	10,3	10,0	2,6	3,0	2,6	2,2	2,6	2,9	2,4	2,1	2,5
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	15,4	15,8	3,6	3,9	3,9	3,8	3,9	4,3	3,8	4,1	3,6
Voedings- en genotmiddelen	15,4	15,4	3,9	3,6	3,8	3,8	4,1	3,7	3,8	3,8	4,1
Textiel, kleding, leder en lederwaren	11,6	11,3	2,4	3,2	2,5	3,3	2,5	3,2	2,5	3,1	2,5
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,6	6,6	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,7
Aardolie-producten, e.d.	5,7	5,8	1,2	1,2	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3
Chemische producten	25,8	26,1	6,4	6,0	6,7	6,4	6,7	6,5	6,8	6,2	6,6
Rubber- en kunststofproducten	5,8	5,7	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4
Basismetalen en metaalproducten	13,7	13,8	3,3	3,4	3,6	3,3	3,4	3,4	3,6	3,3	3,5
Machines en apparaten n.e.g.	13,8	13,7	3,5	3,4	3,5	3,4	3,6	3,5	3,4	3,2	3,6
Elektrotechnische machines en optische apparaten	53,4	52,7	14,3	13,1	12,9	13,0	14,3	13,0	12,3	12,6	14,9
Transportmiddelen	17,3	17,5	4,4	4,2	4,9	3,8	4,4	4,4	4,5	3,8	4,8
Overige industriële producten	11,5	10,8	2,8	2,8	2,9	2,8	2,9	2,6	2,8	2,6	2,7
Overige producten	40,8	40,7	9,9	9,9	10,2	10,0	10,6	9,9	10,2	9,9	10,7
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	9,2	9,3	2,3	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9	2,7	2,3	2,3
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Invoer van goederen en diensten (fob)	255,7	254,7	63,6	62,7	64,7	62,4	65,9	63,8	63,4	61,3	66,2
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	211,4	210,3	53,0	52,2	53,3	51,6	54,4	53,4	51,9	50,3	54,7
Cif/fob-correctie en herclassificatie	7,9	7,7	2,0	2,0	2,0	1,9	2,1	1,9	1,9	1,9	2,1
Invoer van goederen (fob)	203,5	202,6	51,1	50,2	51,3	49,7	52,3	51,5	50,0	48,5	52,6
Invoer van diensten (cif)	44,7	44,8	10,7	10,6	11,5	10,9	11,6	10,5	11,6	11,0	11,6
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	9,2	9,3	2,3	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9	2,7	2,3	2,3
Overige invoer van diensten	35,5	35,5	8,5	8,6	8,9	8,7	9,3	8,6	8,9	8,7	9,3
Cif/fob-herclassificatie	7,5	7,4	1,9	1,9	1,9	1,8	2,0	1,8	1,8	1,8	2,0
Invoer van diensten (fob)	52,2	52,1	12,6	12,5	13,4	12,8	13,6	12,3	13,5	12,8	13,6
Invoer van goederen en diensten (fob)	255,7	254,7	63,6	62,7	64,7	62,4	65,9	63,8	63,4	61,3	66,2

Tabel / Table 7.1.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (volumemutaties)
Exports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar										
	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●					
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%												
PRODUCTGROEPEN													
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	-1,3	0,4	0,4	-1,0	-3,0	-1,4	0,5	-1,2	2,3	-0,6	0,9		
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	-2,0	-5,2	24,7	-4,2	-8,7	1,1	3,8	13,2	-23,7	-20,3	-1,7		
Voedings- en genotmiddelen	-0,8	-2,6	0,3	-0,4	2,1	-1,2	-3,5	-1,0	-2,9	-2,5	-4,1		
Textiel, kleding, leder en lederwaren	1,5	3,0	-4,0	-1,9	-2,0	4,4	5,6	5,5	0,2	0,3	6,3		
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	0,4	1,1	-2,6	-4,5	1,7	1,9	2,5	0,6	-0,5	3,1	1,2		
Aardolie-producten, e.d.	3,6	2,5	7,0	12,9	0,1	4,5	-3,0	-9,7	7,1	8,0	4,7		
Chemische producten	3,3	1,5	1,1	0,9	5,9	3,7	2,7	4,7	-0,9	0,5	1,7		
Rubber- en kunststofproducten	5,2	-1,8	-1,0	0,3	3,1	8,7	9,2	-0,7	-3,0	-4,2	0,6		
Basismetalen en metaalproducten	0,4	2,1	-3,7	-1,1	-1,1	1,9	2,0	-0,3	1,2	1,0	6,6		
Machines en apparaten n.e.g.	1,0	1,4	-5,8	-3,8	-0,8	4,5	4,1	5,3	2,0	-1,2	0,1		
Elektrotechnische machines en optische apparaten	-5,0	2,6	-13,1	-15,0	-6,5	-1,3	3,7	3,1	-1,0	-0,6	8,1		
Transportmiddelen	-0,7	-6,5	-6,1	-5,7	-0,3	1,7	1,6	-1,3	-8,4	-0,3	-14,5		
Overige industriële producten	2,9	-5,9	-4,9	-0,1	2,3	3,9	5,1	-10,2	-2,5	-3,3	-7,5		
Vervoer en communicatie	2,6	-1,8	-1,1	2,4	1,5	1,2	5,2	-1,1	-2,6	-1,8	-1,5		
Financiële en zakelijke diensten	5,8	-2,0	2,4	6,1	5,5	6,1	5,7	-1,0	-1,9	-2,4	-2,4		
Overige producten	-2,5	-0,4	-4,2	-3,0	-2,6	-1,6	-2,9	-1,5	-0,1	-0,1	-0,1		
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	2,3	5,3	-14,4	-1,4	1,3	4,2	4,7	3,7	7,2	5,7	4,6		
Uitvoer van gebruikte vaste activa	-8,5	6,3	8,3	-6,5	-2,2	-5,3	-17,7	3,8	5,1	7,9	8,3		
Cif/fob-correctie	-1,2	-2,3	-13,3	-6,6	-2,0	-1,0	4,9	-5,1	1,0	-1,0	-3,8		
Uitvoer van goederen en diensten	0,1	0,1	-3,4	-3,1	-0,3	1,6	2,3	0,9	-1,2	-0,6	1,1		
GOEDEREN EN DIENSTEN													
Uitvoer van goederen	-0,5	0,3	-3,9	-4,2	-1,0	1,3	1,9	1,4	-1,2	-0,5	1,4		
Uitvoer van goederen uit productie	-0,7	-1,2	-1,1	-1,6	-0,7	1,2	-1,6	-0,3	-2,5	-1,2	-0,8		
Wederuitvoer	-0,2	2,3	-7,9	-7,8	-1,5	1,6	7,4	3,9	0,7	0,2	4,4		
Uitvoer van gebruikte vaste activa	-8,5	6,3	8,3	-6,5	-2,2	-5,3	-17,7	3,8	5,1	7,9	8,3		
Uitvoer van diensten	3,1	-0,9	-1,2	2,6	2,7	3,2	3,9	-1,2	-1,2	-0,9	-0,5		
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	2,3	5,3	-14,4	-1,4	1,3	4,2	4,7	3,7	7,2	5,7	4,6		
Overige uitvoer van diensten	3,2	-1,7	0,5	3,0	2,8	3,0	3,9	-1,8	-2,1	-1,9	-1,2		
Cif/fob-correctie	-1,2	-2,3	-13,3	-6,6	-2,0	-1,0	4,9	-5,1	1,0	-1,0	-3,8		
Uitvoer van goederen en diensten	0,1	0,1	-3,4	-3,1	-0,3	1,6	2,3	0,9	-1,2	-0,6	1,1		

Table / Tabel 7.2.1

Exports of goods and services, original series (value changes)

Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
GROUPS OF PRODUCTS											
Products of agriculture, forestry and fishing	0,7	-0,8	2,5	4,2	-0,1	-2,3	0,8	-4,9	0,3	3,1	-1,4
Crude petroleum, natural gas and other minerals	-14,2	-2,1	9,6	-22,3	-22,6	-10,0	1,0	17,8	-18,4	-15,4	-2,7
Food products, beverages and tobacco products	1,0	-1,0	2,6	2,9	2,8	0,2	-1,7	1,1	-1,9	-1,1	-2,0
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	2,3	1,5	-3,0	-0,6	-1,7	5,3	6,2	4,6	-1,1	-1,6	4,1
Paper and—products, printed matter and recorded media	-0,3	0,1	-5,8	-6,6	0,1	2,1	3,4	1,0	0,2	0,5	-1,1
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-4,9	5,8	-24,4	-10,9	-11,2	-2,9	7,9	24,3	-3,1	4,2	-0,4
Chemicals, chemical products and man-made fibres	0,4	2,4	-5,2	-6,0	1,2	3,2	3,9	9,1	0,6	-1,2	1,3
Rubber and plastic products	5,1	1,9	-0,1	0,1	2,9	8,6	9,5	3,6	1,0	-0,7	3,9
Basic metals and metal products	-0,5	1,6	-9,8	-6,6	-4,3	3,0	7,0	2,9	1,1	-1,5	4,0
Machinery and equipment n.e.c.	2,1	1,1	-4,5	-2,0	0,3	5,0	4,9	4,7	1,5	-1,1	-0,3
Electrical machinery and optical equipment	-7,0	-1,7	-15,0	-15,2	-8,5	-3,8	0,2	-1,7	-5,2	-4,3	3,8
Transport equipment	0,8	-5,9	-7,1	-4,0	-0,2	3,5	3,9	-0,1	-7,7	-0,6	-14,0
Other manufactured goods n.e.c.	3,1	-7,8	-1,5	1,1	4,5	2,7	4,2	-11,5	-4,6	-5,6	-9,5
Transport and communication services	0,1	-1,9	-3,6	0,6	-2,6	-0,9	3,5	-1,4	-3,4	-1,5	-1,3
Financial and business services	10,5	0,8	7,5	9,8	9,7	11,0	11,4	2,5	1,2	0,2	-0,4
Other products	0,3	0,2	0,9	-0,1	0,2	1,2	-0,1	-0,7	0,6	0,5	0,5
Final consumption by non-residents in the Netherlands	7,4	8,1	-10,0	4,2	6,0	9,2	9,3	7,0	9,8	8,4	7,2
Exports of used fixed capital goods	-7,0	6,3	12,4	-4,2	-0,6	-3,5	-17,1	3,8	5,1	7,9	8,3
Cif/fob-adjustment	-2,7	-3,8	-12,5	-9,3	-4,9	-1,0	5,1	-5,1	-2,0	-3,1	-4,9
Exports of goods and services	-0,7	-0,1	-5,7	-4,9	-2,0	1,2	3,2	2,8	-1,9	-1,2	0,0
GOODS AND SERVICES											
Exports of goods	-1,9	-0,2	-7,2	-6,8	-3,2	0,2	2,5	3,3	-2,3	-1,7	-0,1
Exports of goods from production	-2,1	-0,1	-5,0	-5,9	-3,4	0,6	0,6	4,6	-2,5	-1,1	-1,2
Re-exports	-1,6	-0,5	-10,3	-8,0	-2,9	-0,3	5,4	1,5	-2,2	-2,5	1,3
Exports of used fixed capital goods	-7,0	6,3	12,4	-4,2	-0,6	-3,5	-17,1	3,8	5,1	7,9	8,3
Exports of services	5,1	0,6	1,5	4,7	3,7	5,4	6,6	0,5	0,2	0,8	0,8
Final consumption by non-residents	7,4	8,1	-10,0	4,2	6,0	9,2	9,3	7,0	9,8	8,4	7,2
Other exports of services	4,7	-0,4	2,9	4,6	3,4	4,7	6,2	-0,3	-0,9	-0,4	0,0
Cif/fob-adjustment	-2,7	-3,8	-12,5	-9,3	-4,9	-1,0	5,1	-5,1	-2,0	-3,1	-4,9
Exports of goods and services	-0,7	-0,1	-5,7	-4,9	-2,0	1,2	3,2	2,8	-1,9	-1,2	0,0

Tabel / Table 7.3.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks
Exports of goods and services, original series

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
mld euro												
PRODUCTGROEPEN												
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	14,6	14,4	3,5	3,9	3,8	3,4	3,5	3,7	3,8	3,5	3,5	
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	7,0	6,9	2,1	2,1	1,5	1,3	2,1	2,5	1,2	1,1	2,1	
Voedings- en genotmiddelen	30,5	30,2	8,0	7,5	7,6	7,6	7,8	7,6	7,5	7,5	7,7	
Textiel, kleding, leder en lederwaren	7,7	7,8	1,7	2,0	1,7	2,2	1,8	2,1	1,6	2,2	1,9	
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	5,9	5,9	1,5	1,4	1,5	1,4	1,6	1,4	1,5	1,4	1,5	
Aardolie-producten, e.d.	12,8	13,5	2,8	2,9	3,3	3,5	3,0	3,6	3,2	3,7	3,0	
Chemische producten	35,7	36,6	8,4	8,6	9,3	9,0	8,7	9,4	9,4	8,9	8,8	
Rubber- en kunststofproducten	6,0	6,1	1,3	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	
Basismetalen en metaalproducten	12,9	13,1	3,0	3,1	3,3	3,2	3,2	3,2	3,4	3,2	3,4	
Machines en apparaten n.e.g.	14,1	14,3	3,6	3,3	3,6	3,5	3,7	3,5	3,6	3,5	3,7	
Elektrotechnische machines en optische apparaten	54,5	53,6	14,8	13,2	13,2	13,3	14,8	13,0	12,5	12,7	15,4	
Transportmiddelen	12,5	11,8	3,3	3,0	3,2	2,9	3,4	3,0	3,0	2,9	2,9	
Overige industriële producten	7,2	6,6	1,8	1,7	1,7	1,8	1,9	1,5	1,6	1,7	1,7	
Vervoer en communicatie	17,5	17,2	4,3	4,2	4,5	4,5	4,4	4,1	4,3	4,4	4,3	
Financiële en zakelijke diensten	22,2	22,4	5,7	5,1	5,3	5,5	6,3	5,2	5,3	5,6	6,3	
Overige producten	11,1	11,1	2,8	2,7	2,9	2,6	2,8	2,7	2,9	2,7	2,8	
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	6,0	6,4	1,4	1,3	1,3	1,8	1,5	1,4	1,4	2,0	1,6	
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	
Uitvoer van goederen en diensten	278,4	278,2	69,9	67,8	69,3	69,1	72,1	69,7	68,0	68,3	72,2	
GOEDEREN EN DIENSTEN												
Uitvoer van goederen	226,5	226,0	57,2	55,6	56,6	55,8	58,6	57,4	55,2	54,9	58,5	
Uitvoer van goederen uit productie	133,3	133,2	33,8	32,7	33,9	32,7	34,0	34,2	33,1	32,3	33,6	
Wederuitvoer	92,5	92,1	23,2	22,7	22,5	23,0	24,4	23,0	22,0	22,4	24,7	
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Uitvoer van diensten	51,9	52,2	12,7	12,2	12,8	13,3	13,6	12,3	12,8	13,4	13,7	
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	6,0	6,4	1,4	1,3	1,3	1,8	1,5	1,4	1,4	2,0	1,6	
Overige uitvoer van diensten	46,3	46,2	11,5	11,0	11,6	11,6	12,2	11,0	11,5	11,6	12,2	
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	
Uitvoer van goederen en diensten	278,4	278,2	69,9	67,8	69,3	69,1	72,1	69,7	68,0	68,3	72,2	

Tabel / Table 8.1.1

Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)*Domestic product, national product and national income, original series (volume changes)*

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	0,2	−0,7	0,5	−0,1	0,2	0,7	0,1	−0,2	−1,1	−1,2	−0,4
Nationaal product (bruto, marktprijzen)	−0,9	−2,0	−1,3	2,5	−3,2	−1,0	−1,8	−4,2	−1,9	−1,8	−0,2
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	−1,0	−1,5	−0,6	1,9	−3,4	−0,8	−1,7	−3,5	−1,1	−1,3	0,1

Table / Tabel 8.2.1

Domestic product, national product and national income, original series (value changes)*Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)*

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
Domestic product (gross, market prices)	3,6	2,1	5,3	3,1	3,5	4,4	3,6	3,1	2,2	1,1	1,8
National product (gross, market prices)	2,4	0,7	3,4	5,8	0,0	2,5	1,6	−1,1	1,4	0,6	2,0
National income (gross, market prices)	2,4	0,7	3,4	5,8	0,0	2,5	1,6	−1,1	1,4	0,6	2,0

Tabel / Table 8.3.1

Binnenlands product, nationaal inkomen en lopende transacties met het buitenland, oorspronkelijke reeks*Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world, original series*

	2002□	2003●	2001■	2002□				2003●				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
mld euro												
INKOMEN, BESTEDINGEN EN NATIONAAL INKOMENSOVERSCHOT												
Binnenlands product (bruto, marktprijzen) Domestic product (gross, market prices)	444,6	453,8	110,4	108,0	113,3	109,0	114,4	111,3	115,8	110,2	116,4	
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens Primary income received from the rest of the world	43,8	38,0	13,4	11,8	10,9	10,5	10,6	8,3	9,7	9,3	10,7	
Af: aan het buitenland betaalde primaire inkomens Minus: primary income paid to the rest of the world	53,0	53,1	13,3	11,7	16,6	12,0	12,6	12,7	16,3	11,5	12,6	
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen) National income (gross, market prices)	435,5	438,7	110,6	108,1	107,7	107,4	112,3	106,9	109,2	108,0	114,5	
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten Current transfers received from the rest of the world	5,7	5,7	1,3	1,2	1,7	1,5	1,3	1,3	1,5	1,6	1,3	
Af: aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten Minus: current transfers paid to the rest of the world	10,0	9,8	2,6	2,2	2,6	2,7	2,5	2,5	2,3	2,5	2,6	
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto) Disposable national income (gross)	431,2	434,6	109,3	107,1	106,8	106,3	111,1	105,8	108,5	107,1	113,3	
Af: consumptieve bestedingen Minus: final consumption expenditure	330,8	338,7	80,5	79,7	85,3	80,9	84,9	82,5	87,8	82,2	86,2	
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Nationale besparingen (bruto) National saving (gross)	100,7	96,0	28,7	27,4	21,6	25,4	26,3	23,3	20,7	24,9	27,1	
Af: investeringen (bruto, incl. veranderingen in voorraden) Minus: capital formation (gross, incl. change in inventories)	91,2	91,5	23,6	23,2	23,5	21,3	23,2	23,0	23,4	21,0	24,2	
Nationaal inkomensoverschot (= Saldo lopende transacties met het buitenland) Surplus of the nation on current transactions	9,5	4,5	5,1	4,3	-1,9	4,1	3,0	0,4	-2,7	4,0	2,9	
LOPENDE TRANSACTIES VAN NEDERLAND MET HET BUITENLAND												
Uitvoeroverschot van goederen Net exports of goods	23,0	23,5	6,1	5,4	5,2	6,2	6,2	5,9	5,3	6,4	5,9	
Uitvoeroverschot van diensten Net exports of services	-0,3	0,1	0,2	-0,2	-0,6	0,6	0,0	0,0	-0,6	0,6	0,1	
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens Net primary income received from the rest of the world	-9,1	-15,1	0,2	0,1	-5,7	-1,5	-2,0	-4,4	-6,6	-2,2	-1,9	
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten Net current transfers received from the rest of the world	-4,3	-4,1	-1,4	-1,0	-0,9	-1,2	-1,2	-1,2	-0,7	-0,9	-1,3	
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
Saldo lopende transacties met het buitenland (= Nationaal inkomensoverschot) Surplus of the nation on current transactions	9,5	4,5	5,1	4,3	-1,9	4,1	3,0	0,4	-2,7	4,0	2,9	

Begrippenlijst

Afschrijvingen: de berekende waardevermindering van machines, gebouwen en andere vaste activa die worden ingezet in het productieproces, voorzover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.

Basisprijzen: de waardering van de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Besparingen: het deel van het beschikbaar nationaal inkomen dat niet gebruikt wordt voor consumptie.

Binnenlands product: het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt.

Bruto: inclusief afschrijvingen.

Consumptieve bestedingen: de goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften.

Economische groei: de procentuele volumegroei van de toegevoegde waarde ofwel het bruto binnenlands product tegen marktprijzen in een bepaalde periode.

Exploitatie-overschot: het deel van de toegevoegde waarde tegen factorkosten dat resteert na de beloning van werknemers. Bij vennootschappen kan het worden opgevat als beloning voor de inzet van kapitaal in het productieproces. In het geval van zelfstandigen bevat het daarnaast een beloning voor de ingezette arbeid van zelfstandigen en eventueel hun meewerkende gezinsleden.

Finale bestedingen: de waarde van de geproduceerde eindproducten, dat wil zeggen de goederen en diensten die in dezelfde periode niet (geheel) in het Nederlandse productieproces worden gebruikt. Deze bestaan uit uitvoer, consumptieve bestedingen en investeringen.

Intermediair verbruik: de goederen en diensten die in het productieproces worden gebruikt voor verdere bewerking en voor de productie van andere goederen en diensten.

Investerings: de finale bestedingen die bestemd zijn voor gebruik in een Nederlands productieproces, maar die in de betreffende periode niet of slechts voor een deel daadwerkelijk zijn verbruikt.

Marktprijzen: wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen marktprijzen is gelijk aan die tegen factorkosten verhoogd met de belastingen op productie en invoer en verlaagd met de subsidies op productie en afschrijvingen

Main concepts

Consumption of fixed capital: the calculated depreciation of machinery, buildings and other fixed assets that are used in the production process, in as far as this reduction in value is caused by normal technical and economic ageing and insurable accidental damage.

Basic prices: Valuation of value added at basic prices excludes trade and transport margins as well as net taxes and subsidies on production.

Saving: the part of disposable national income that is used for consumption.

Domestic product: the total income generated through production in the Netherlands. It is equal to the sum of value added in all branches of industry. Is usually used gross.

Gross: including consumption of fixed capital.

Consumption: the goods and services used for direct satisfaction of individual or collective needs.

Economic growth: the percentage volume growth of value added, or gross domestic product at market prices over a certain period.

Operating surplus: the part of value added at factor costs that remains after deducting the compensation of employees. For corporations it can be regarded as compensation for the use of capital in the production process. In the case of family enterprises it also contains compensation for work by the owners and their family members.

Final demand: the value of produced final products, which is to say the goods and services that in the considered period are not (completely) used in the Dutch production process. It consists of exports, consumption and investment.

Intermediary use: the goods and services that are used in the production process for further processing or the production of other goods and services.

Fixed capital formation: the final demand which is put in a Dutch production process, but is not or only partly used up in the considered period.

Market prices: is used to value value added and domestic product. Valuation at market prices equals that at factor costs plus taxes on production and imports minus subsidies on production and imports.

Invoer: bestaat uit de goederen en diensten die door het buitenland aan ingezetenen zijn verkocht.

Nationaal inkomen: alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens en gelijk aan het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden en dergelijke.

Nationaal product: de totale toegevoegde waarde die in Nederland wordt voortgebracht, plus de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. De reële verandering ervan is exclusief de invloed van de ruilvoetverandering, dit in tegenstelling tot de reële verandering van het nationaal inkomen.

Netto: exclusief afschrijvingen.

Ruilvoetverandering: een indexcijfer dat de verhouding weergeeft tussen de gemiddelde ontwikkeling van de uitvoerprijzen en van de invoerprijzen. Als het prijspeil van de uitvoer sneller stijgt dan dat van de invoer, is sprake van een ruilvoetverbetering.

Saldo lopende transacties met het buitenland: het geld dat een land per saldo aan goederen-, diensten- en inkomstentransacties uit het buitenland ontvangt of daaraan moet betalen.

Toegerekende bankdiensten (rentemarge): de impliciete beloning voor banken die ontstaat uit het verschil tussen de rente, dividenden en dergelijke die banken ontvangen op uitgezette middelen en de rente die ze betalen voor het gebruik van aangetrokken middelen. Deze toegerekende bankdiensten moeten worden afgetrokken van de toegevoegde waarde van de andere bedrijfstakken, teneinde een dubbeltelling in het BBP te voorkomen (de 'correctie verbruik toegerekende bankdiensten').

Vaste activa: productiemiddelen die langer dan één jaar meegaan en die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen. Omvat materiële activa en immateriële activa. De aankopen en het zelf bouwen ervan behoren tot de investeringen. De waardevermindering komt tot uitdrukking in de afschrijvingen.

Wederuitvoer: de goederenstroom die, op weg van het ene land naar het andere, door Nederland heen vervoerd wordt en daarbij (tijdelijk) eigendom wordt van een ingezetene, zonder dat hier een industriële bewerking plaatsvindt. Dit betreft onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere landen. Maakt deel uit van de invoer en de uitvoer.

Imports: consist of the goods and services sold to residents by the rest of the world.

National income: the income received by Dutch residents because of their participation in a (Dutch or foreign) production process, or because of their possession of property, bonds, loans and savings accounts. Equals the sum of primary income as well as domestic product plus the wages, interest, dividends and the like received on balance from the rest of the world.

National product: the value added generated in the Netherlands, plus the primary income received on balance from the rest of the world. The changes in real terms are exclusive of changes in the terms of trade, in contrary to the changes in real terms of national income.

Net: excluding consumption of fixed capital.

Changes in the terms of trade: an index that expresses the ratio between the average change in exports prices and the average change in imports prices. If the level of exports prices rises faster than that of imports prices, the terms of trade improve.

Surplus of the nation on current transactions: the money from goods, services and income transactions that a nation on balance receives from or has to pay to the rest of the world.

Imputed bank services: the implicit compensation for banks that stems from the difference between the interest, dividends, etcetera that banks receive on money put out and the interest they pay for the use of deposited means. The imputed bank services have to be subtracted from the value added of the other economic activities, in order to prevent double counting in calculating GDP (the correction item 'consumption of imputed bank services').

Fixed assets: means of production in use for more than one year with a substantial value. Comprise tangible as well as intangible assets. The purchase and own-account construction of them are part of investment. The depreciation is expressed in the consumption of fixed capital.

Re-exports: the goods that, on their way from one country to another, are transported through the Netherlands and (temporarily) become property of a Dutch resident, but do not undergo industrial processing. This includes goods that Dutch distribution centres clear through customs and expedite to other countries. Re-exports are part of exports and of imports.

Verwante publicaties

De gegevens uit de Kwartaalrekeningen zijn beschikbaar in de gratis toegankelijke database StatLine van het CBS op Internet: www.cbs.nl. Hierin staan uiteraard ook cijfers uit tal van andere CBS-statistieken. Verder zijn op de website onder andere de conjunctuurpersberichten van het CBS te vinden en het wekelijkse webmagazine. Actuele gegevens over de conjunctuur zijn daarnaast beschikbaar op Teletekst, Conjunctuurpagina 506, Nieuwspagina 507.

Nationale rekeningen 2002	€ 42,55
De Nederlandse economie 2002	€ 14,25
Statistisch Jaarboek 2003	€ 25,00